

Кнут Гамсун

ГОЛОД

LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF ILLINOIS
AT URBANA-CHAMPAIGN

839.83

H18sU

The person charging this material is responsible for its return to the library from which it was withdrawn on or before the **Latest Date** stamped below.

Theft, mutilation, and underlining of books are reasons for disciplinary action and may result in dismissal from the University.

To renew call Telephone Center, 333-8400

UNIVERSITY OF ILLINOIS LIBRARY AT URBANA-CHAMPAIGN

JAN. 27 1987

JAN 05 1987

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY
CHICAGO, ILL.

КНУТ ГАМСУН.
ПРИВАТНА БІБЛІОТЕКА
ОСИПА І АНАСТАЗИЇ КОЧАН
ЗДА

Г О Л О Д

РОМАН.

Med. univ. DR. J. TURYN
WIEN

XVIII. Gersthoferstrasse 138

Накладом Українсько-Рускої

„ВИДАВНИЧОЇ СПІЛКИ“

зареєстрованої спілки з обмеженою порукою
у Львові.

З друкарні народової Ст. Манецького і Сп.

839.83
H18.8 II

I.

Було се тоді, коли я волочив ся по Християнії і голодував, тім дивнім місті, котрого ніхто не покидає, доки воно не далось ему в знаки.

Лежу в моїй комнаті на піддашу і чую, як під мною годинник бє шесту; було вже досить ясно і нарід зачав товчи ся по сходах. В низу біля дверей, де моя комната була утапетована старими дневниками, міг я дуже докладно вчитати заяву інспектора морської ліхтарні і крикливе оповіщенє про сьвіжий хліб пекаря Фабяна Ользена.

Я протер очи, і по старій привычці почав роздумувати, чи нині можу числити на щось такого, що моглоб мене тїшити. В послїднім часі було коло мене дуже скупо; мої движиности помандрували кусень по кусневи до „вуйка“, я став нервозний і нетерпеливий, пару разів мусїв через заворот голови цілий день перележати в ліжку. Іноді, коли пощастило ся, дістав я в яким дневнику цять корон за фейлетон.

Ставало що раз яснійше, і я зачав вичитувати анонси коло дверей; я міг розпізнати навіть худі, мов зуби вискалені букви „По-смертне біле у панни Андерсен в брамі на право“. Се займало мене довший час; заки я встав і одягнув ся, на долині вибила осьма. Я отворив вікно і виглянув на сьвіт. З мого становиска міг я бачити мотуз на біле і вільне поле; подальше лежало румовище спаленої кузні, котре спрятували робітники. Я спер ся на ліктях і задивив ся в вільний простір. Заповідав ся ясний день; прийшла осінь, віжна, холодна пора року, в котрій всьо змінює краску і відтак минає ся. Гамір, який на улицях вже розбудив ся, витяг мене з хати; та порожня комната, котрої поміст хитав ся за кождим моім кроком, була як непривітна домовина; ні одного порядного замку в дверех, без груби; я звичайно задержував на ніч панчохи на ногах, щоби рано були не такі мокрі. Одно, що мене тішило, було червоне крісло до гойданя, в котрім я вечерами сидів і снів о всякій всячині. Коли подув острій вітер, а на долині двері були відчинені, протискались крізь поміст і стіни найріжнїйші дивні стопи, а „дневник“ біля дверей тріскав на долоню за широко.

Я підвів ся і перетряс клунок в куті за ліжком, чи не ма там чогось на сьїданє; але дарма; я вернув назад до вікна. Господь знає, думав я, чи мені не поведєсь більше знайти десь якої посади. Многі відмовні відповіди, полу-приречєня, пряме „ні“, сподівані і заведені надії, нові заходи, котрі все на нічим кінчили ся; все те підкосило мого духа. Навпо-слід старавсь я о місце касового післанця, але спізнав ся, а до того ще не міг роздобути

пятьдесят корон на кавцію. Все зайшла якась перепона. Зголосивсь я також до огневої сторожи. В коритарі стало нас пятьдесят мужа, всі кинулись на себе, щоби зробити враження великої сили і сьмілости. Повномочник обійшов нас, оглядав, обмацював рамена, ставив таке то сяке питанє; коли переходив по при мене, здвигнув раменами і сказав, що я через мої окуляри не можу увійти в рахубу. Я пішов ще раз без окулярів, станув з насупленими бровами і зробив зір такий острій як ніж; панок перейшов по при мене і усьміхнув ся, пізнав мене! Найгірша біда була в тім, що моя гардероба зачала псувати ся, що я ледво чи міг яко прилично виглядаючий чоловік старати ся о якесь місце.

Як правильно і гладко сходив я що раз що раз низше! Навпослід лишивсь я без нічого; не мав навіть гребіня, ні книжки до читання коли став скучати. Ціле літо ходив на кладовище або замкового парку, сідав там і писав статії до газет, шпальта за шпальтою, о найріжжійших річах, дивних помислах, примхах, винаходах мого неспокоїного мозку; в розпуці вибирав я часто пайнезвичайніші теми, котрими довго мучив ся, і котрих опісля не приймамо. Скінчивши одно, зачинав я друге: редакторске „ні“, рідко пригноблювало мене; я все казав собі, раз прецінь мусить пощастити ся! І дійсно, коли иноді зліпив щось доброго робота одніського пополудня приносила мені пять корон.

Я знов підійшов до вікна, приступив до мидниці і зросив водою штани на колінах, щоби були чорнійші і сьвіжійше виглядали; зробивши се, встролив як звичайно папір і

оловець в кишеню і вийшов. Тихцем зійшов я сходами, щоби не звернути уваги ґаздині, вже перед кількома днями минув речинець заплати чиншу, а я немав чим заплатити.

Була девята. Воздух наповняв гуркіт возів і голосів, величезний ранішній хор в котрім змішалися кроки пішоходів і лоскіт батогів. Крикливий сей рух сей час розвеселив мене і я почувся більше вдоволений. Мене ані троха не збирала охота пройтися по свіжійм воздуху. Мої легкі не потребували воздуха! Я був сильний як велит, плечима спер би віз. Мене опанував дивний, ніжний настрій, чувство веселої безжурности. Я став приглядатись людям, котрих стрічав, читав плякати на мурах, підхоплював не один погляд вержений в мій бік з трамваю, що переїздив попри мене; дав впливати на себе кожній дрібниці, кожному случаєви, котрі перехресчували мою дорогу і щезали.

Колиб в такий гарний день чоловік мав хоч троха що зісти! Вражінє ясного ранка побороло мене, я почувсь до крайности вдоволений і з утіхи став без найменшої причини сьпівати під носом. Перед ятками стояла жінка з кошиком і торгувала ковбасу на обід; коли я переходив попри неї, она глянула на мене. Мала ще один лиш передній зуб. В послідних днях став я нервозний і вражливий, тож лице баби сейчас зробило на мене мерзке вражєнє; довгий, жовтий зуб виглядав мов малий палець, що виставав зі щоки, а з погляду, яким на мене глянула, визирала сама лиш ковбаса. Я сейчас стратив апетит, аж замлоло. Прийшовши на торговицю, приступив я до керниці і налився води; глянув на вежу Спа-

сителя — була десята. Я пустивсь даліше улицями, волочив ся байдужно, ставав без потреби на однім розі, завертав в бічну улицу, хоч не мав там ніякого діла; того веселого ранка лазив я безцільно, плив безжурно разом з иньшими людьми сюди й туди; погода була лагідна і чиста, а на моїй душі не було ні хмарочки.

Від десяти мінут штильгукав перед мною якийсь старець. В руці держав клунок а волік ся цілим своїм тілом, і працював з усеї сили, щоби посунутись наперед. Я чув, як він з утоми стогне і мені прийшло на гадку, що я міг би нести єму клунок, але я не квапив ся здігнати єго. На „границі“ стрічаю Ганса Павля, він уклонив ся і пігнав даліше. Чого так квапив ся? Мені і на гадку не приходило просити єго о корону, при першій нагоді хотів я навіть відослати єму колдру, котру перед кількома тижднями від него визичив був. Як лиш троха відреставруюсь, нехочу бути чоловіком, котрий комусь завинив колдру; навіть може й нині зможу написати статю про „Злочин будучности“ або „Свободу волі“, або щось иньшого, що виплатить ся прочитати, за що мені далиб що найменше десять корон... На саму гадку о тій статі я почув в собі нагло напір безпироволочно зачинати, черпати з мого повного мозку; я загадав винайти догідне місце в замковім парку на горі і не спочати, аж статя буде готова. Але старий каліка перед мною все ще штильгукав Мене вже зачало сердити се, що весь час мав перед собою ту поломану людину. Єго мандрівка, як би не хотіла закінчити ся; може він як раз ішов туди що й я, і я буду мати єго цілу дорогу

перед собою? В моїй люти видалось мені, що він на кожній поперечній улиці звільняє хід і жде, щоби видіти, куди я піду, відтак підносив назад свій клунок і з усеї сили ішов далше, щоби мене випередити. Коли я так бачив перед собою се окалічене сотворіне, ставав що раз більше огірчений; я чув, як мій веселий настрій що раз більше рвав ся і чистий, гарний поранок стававсь такий мерзенний! Він виглядав як велика підскакуюча комаха, що з усеї сили хоче сісти на якімсь місці землі і зайняти виключно для себе тротоар. Вийшовши на гору, не хотів я сего більше терпіти; я задержав ся при склеповім вікні, щоби дати ему нагоду відійти далше. Коли я по кількох мінутах пустив ся далше, старий чоловічок був знов перед мною, і він задержав ся. Не надумуючись довго, зробив я два, три скажені кроки, здігнав єго і поклепав по рамени. Він сейчас станув. Ми вдивились в себе.

„Дайте шілінга на молоко!“ сказав він і перехилив голову на бік.

Так; добре я вийшов! Я пошпортав в моїх кишнях і сказав: „На молоко. Ну так! Ніякі гроші скупі, і я не знаю, чи ви дуже бідні.“

„Від вчера в Драмен я нічого не їв. Не маю одного сотика і роботи не міг ще знайти.“

„Ви ремісник?“

„Так, я голкар.“

„Що?“

„Голкар. Впрочім умію також робити черевики.“

„Се змінє річ,“ сказав я. „Пождіть ту пару мінут, принесу вам троха грошей, кілька ерів.“

Збігаю мерщій пілестредою на долину, де на другім поверсі жив лихвар, що на фанти зичив гроші; впрочім я ще ніколи не був у него. В сіньох я скоренько скинув камізолю, скрутив і взяв під паху; відтак вийшов сходами на гору і зачукав до буди. Привитався і кинув камізолю на стіл.

„Півтора корони,“ сказав панок.

„Добре,“ відповів я. „Як би не була троха за вузка, яб її очевидно не дав.“

Він виплатив гроші, дав реверс, і я вернув. Справа з камізолею, була властиво знаменита гадка; мені лишилися ще гроші на добре сніданє, а перед вечером була готова студія о злочинї будучности. Істнованє видавалось мені сей час веселїйше і я кванився до калїки, хотїв єго збути ся.

„Прошу!“ кажу. „Тїшу ся, що ви звернули ся прямо до мене.“

Взяв гроші і став мені придивлятись. Чого він так видививсь на мене? Мені видалось що він специяльно придивляєсь колїнам моїх штанів, і мені стало за богато сеї безвстидности. Чи сей гультай може думав, що я дійсно такий бідак, як виглядаю? Чи я не так, як би вже зачав статю на десять корон? Впрочім я не дрожав перед будучностию; я варив в неоднім горшку. Що чужу особу могло обходити се, що я в такий гарний день викинув „на пиво?“ Погляд того чоловіка сердив мене і я постановив перед відходом скартати єго. Я здвигнув плечима і сказав:

„Мій добрий чоловіче, ви маєте мерзку привичку витріщувати очі на колїна людей, коли они дають вам корону.“

Він подав голову цілком в зад, опер її о мур і отворив губу. Під жебрацким его чолом товкло ся щось, він був певний, що я хочу его підійти і звернув гроші.

Я тупнув ногою і заляв, що він мусить їх задержати. Він гадав може, що я весь сей клопіт хотів мати за дурно? Можливе також і се, що я єму винен ту корону; я пригадав собі всі довги; він стоїть перед чоловіком, що хоче бути чесний до ниточки. Коротко кажучи, гріш належить до него... О, нема защо дякувати! Меві було дуже приятно. Моє поважанє.

Я пішов. В кінци я збув ся окалічілого духа-мучителя, не мав ніяких препон. Я знов зійш в пілестредою на долину і станув перед склепом з віктуалами. За вікном лежало повно їди; я рішивсь увійти до середини і взяти собі децо на дорогу.

„Кусень сира і хліба!“ сказав я і кинув пів корони на стіл.

„Хліба і сира за все?“ спитала іронічно паві, не дивлячись на мене.

„Так, за цілих пятьдесять ерів“, відповів я

Я дістав жадану річ, сказав старій, грубій паві незвичайно вічливо добрий день і пішов прямісінько на замкову гору до парку. Вишукав лавку виключно для себе одного і зачав лакомо з'їдати мій провянт. Як оно добре робило! Вже давно не мав я такої обильної їди, і поволи найшов на мене такий спокій, який відчуваемо по довгім плачу. Мій дух кріншав сильно: для мене було вже замало писати статтю о чімсь так простім і очевиднім, як „злочини будучности“, котрі впрочім кожний міг

відгадати, навіть вичитати з самої вже все-світної історії; я відчував, що я доріс до більшого напруження, був уособлений до поборо-рення трудностей, і рішився на студію в трьох частях о „фільозофічнім пізнаню.“ Очевидно буду мати нагоду остаточно знівечити кілька софізмів Канта... Коли я хотів вже витягнути писарські прилади і розпочати роботу, спост-ріг я, що не маю оловця; забув у лих-вара... в камізолі.

Господи! як то все іде ніворотом! Я заляв пару разів, підвівся з лавки і проходжувавсь алеями. Всюди було тихо; подальше під літним домиком королевої кілька няньок помахали малі візки, впрочім не видати ні одної душі. Я був страшно огірчений і як скажений бігав перед одною лавкою то туди, то сюди.

Справа статі в трьох частях мусіла розбити ся о ту просту обставину, що навіть оловця за десять ерів не мав в кишені! А може би я, вернув назад на долину і казав віддати собі оловець? Тоді все ще був час написати добрий уступ, заки спацеровичі заповнять парк. Сеся студія о „фільозофічнім пізнаню“ могла впрочім мати поважні наслідки; може навіть щасте неодної людини — хто се може знати! Я сказав собі, що она могла би принести щасте многим молодим людям. Розваживши докладно, рішивсь я Канта не зачіпати; се дало б ся оминати, я потребував зробити лиш незамітний зворот, коли дійду до питання о часі і просторі; але по стороні Ренана я не гадав ставати по стороні старого попа Ренана.. На всякий случай ходило о написане статі на тільки а тільки шпальт, не

заплачений чинш, глибокий погляд ґосподині, коли я рано зійшов ся з нею на сходах, мучили мене цілий день і виринали навіть въ моїх веселих хвилях, коли мене впрочім не гнобила ніяка иньша чорна гадка. Я мусів сему зробити кінець. Я скоро вибіг з парку, щоби від лихвара відобрати оловець.

Зійшовши з замкової гори, здігнав я дві дами. Переходячи попри них, отер ся я о рукав одної; я підвів очи, мала повне, троха бліде лице. Нагло спаленїла і незвичайно покраснїла; не знаю чому, — може слово, що вчула від прохожого, може лиш тайна яка гадка. А може се тому лиш, що я отер ся о її рамя. Її кругла груди підносить ся і она дає раз в раз, а рука судорожно стискає парасольку. Що з нею?

Я станув і пустив її знов попри себе; я в тій хвили не міг іти дальше, ціла та справа видалась мені такою дивною. Я був в як найбільше дразливім успособленю, лихий на себе самого через історію з оловцем, збентежений всею тою поживою, котрою наладував порожний жолудок. Нараз в наслідок якоїсь примховатої гадки всі мої мисли дістають чудний якийсь напрям; мною заволоділа дивна охота ті дами наполохати, їх переслідувати і в який небудь спосіб дошкулювати їм. Здоганняю їх другий раз, випережую, обертаюсь нагло, стаю проти них око воко, щоби їм придивити ся. Стою і дивлюсь їм в очи і вміть винаходжу імя, котрого доси ніколи не чув, довгий, первозний звук: Иляялі! Коли станула туй проти мене, я випрямив ся і кажу напастливо:

„Ви губите книжку, панночко.“

Я чув, як голосно при тих словах товкло ся моє серце.

„Мою книжку?“ спитала товаришку і іде даліше.

Моя злоба росла, і я потяг за дамами. В тій хвили я був цілком свідомий шалености мого поступку, але не мав сили оперти ся; хаотичний настрій моєї душі пер мене підшептував найбожевільнійші річі і я по черзі послухно виконував їх. Не допомогло нічо, що я сам повторяв собі, що моє поступованє ідіотичне; я робив за плечима пань неможливо глупі гримаси і перейшовши попри неї, закашляв пару разів мов шалений. Ідучи так поволеньки даліше, все о кілька кроків наперед, чув я їх зір на моїм хребті, і мимохіть скулив ся зі сорому, що в так нечуваний спосіб дошкулював їм. Поволи, поволи опанувало мене дивне чутє, немов то я відійшов вже кудись далеко, знаходивсь деінде; я мав неясне чутє, — як би то не я був той, що тут скулений іде камінним хідником.

В кілька мінут пізнійше дами дійшли до книгарні Паши; я вже перед першим вікном станув і коли мене минала, приступив до неї і кажу:

„Губите книжку, панночко“.

„Але ні, яку книжку?“ спитала трівожно. „Маєш понятє о якій він властиво книжці говорить?“

І станула. Я страшно роскошував ся її змішанем, та безрадіність в її погляді справляє мені невимовну утіху. Її розум не може поняти моєї очайдушної промови; она не мала ніякої кнжки, навіть одного листка з книжки, а мимо того вишпорить в кишнях, споглядає

раз у раз на свої руки, озирає ся, дивить ся на тротоар за собою і напружає свій малий ніжний мозок, щоби дійти, о якій я властиво книжці говорю. Її лице мінить ся, прибирає то такий то сякий вираз, а дихає ледви чутно; навіть г'узики при її сукни як би гляділи на мене мов ряд наполоханих очей.

„Не звертай на него уваги“, каже її товаришка і тягне її за собою, „він п'яний“; чи не бачиш, що сей чоловік п'яний!“

Хоч як чудний видавсь я в тій хвили мені самому, цілковита офіра дивних і невидимих впливів — та про те нічо не діялось довкола мене, щоби я сего не замітив. Великий гнідий пес перебіг дорогу в сторону Тіволі мав вузкий нашийник з нового срібла. Дальше в горі, отворилось на другім поверсі вікно, з него вихилила ся дівчина і стала чистити шиби з надвору. Нічо не уйшло моїй увазі, я був при повній свідомості, все вражало мене так ясно і виразно, як би нагло довкола мене загоріло сильне світло. Дами проти мене мали на капелюхах сині крила і шкотску шовкову ленту на шиї. Я мав їх за сестри.

Они відійшли на бік, ставули перед складом музикалій Айзлера і розпочали розмову. І я станув. Они завернули, пустились тою самою дорогою звідки прийшли, минули мене і пішли прямо в сторону площі св. Оляфа. Весь той час я ішов за ними так близько, як лиш міг. Раз відвернули ся і глянули на мене полутрівожним а полу-цікавим поглядом; на їх лиці не відкрив я ані гніву ні зморщених бров. Тая терпеливість з моїм дошкулюванєм засоромила мене і я спустив очі. Я вже хотів увільнити їх, і з чистої вдячності лиш дивити ся

за ними, не стратити їх з очей так довго, доки самі десь не щезнуть.

Перед другим числом, великим чотири поверховим домом ще раз озирнулися і відтак вступили до брами. Я сперся о газову ліхтарню побіч фонтани і вслухувався в їх кроки на сходах: на другім поверсі затихли. Відступаю від ліхтарні і гляджу в гору на дім. Дивна річ. Занавіси підносять ся, відчинилося вікно, а з него виглянула голова.

На мені спочав погляд двох острих очей.

Иляля! сказав я півголосом і почув, що спаленів. Чому не кликала о поміч? Чому не кинула вазонком мені на голову, або не вислала когось, щоби відогнав мене? Глядимо собі в очі і не рухаємось; се триває мінуту; гадки літають між улицею і вікном там і назад, але ніхто не вимовить ні слова. Она відвертає ся, я стрепенувся, мої змисли заворушилися; я побачив рамена, плечі, що щезали в комнаті. Та повільність з якою відходила від вікна, сей знак, що я вчитав в руху її рамен був як би уклін для мене; моя кров відчула сей ніжний уклін і в тій хвили я був чудно веселий. Я пішов далше.

Я не мав відваги озирати ся і не знав, чи она ще раз приступила до вікна; чим більше я роздумував над сим питанням, ставав тим неспокійніший і нервозніший. Може бути, що она в тій хвили стояла там і придивлялась докладно всім моїм рухам; свідомість того, що она так з заду мене обсервує, зачала мене мучити. Я зібрав до купи, як міг всі мої сили і пустив ся далше; мої ноги зачали дрожати, мій хід став непевний. бо я нарочно хотів зробити его гарним. Щоби видатись спо-

кійним і рівнодушним, я вимахував руками, спльовував, голову подавав в зад, але се нічо не помагало. На моїм карку чув я постійно переслідуючі мене очи, мороз переходив цілим тілом. Навпослід утік я бічною улицею на пілестреду, щоби відобрати оловець.

Не тяжко було дістати єго назад. Панок сам привіс камізольку і просив перетрясти всі кишені; в них знайшов я ще і забрав кілька заставничих карток і подякував вічливій людині за єго прислугу. Він мені що раз більше подобався і нагло зачало мені дуже багато залежати на тім, щоби зробити на нім добре враженє. Я ступив крок до дверей і відтак обернувся назад до стола, як би забув що небудь; я гадав, що я завинив єму яке поясненє і щоби звернути на себе увагу, зачинаю тихенько сьнівати. Тоді взяв я оловець в руку і підніс єго в гору.

Мені булоб і на гадку не прийшло іти так далеко за дурним оловцем, сказав я; але з тим, то цілком иньша справа, то спеціальна річ. Хоч як незамітно він виглядає — той оловець зробив мене просто тим, чим я є, він що так скажу поставив мене на моїм місци в житю...

Більше не казав я нічо. Панок приступив до самого стола.

„Так?“ спитав і глянув цікаво на мене.

Тим оловцем написав я мою студию о філософічнім пізнаню в трьох томах, говорив я дальше з зимною кровю. Чи не чув він що про се?

Панок казав, що чув може імя або заголовок.

Так, се моє! Отже він не повинен чудувати ся, що я хотів оловець назад дістати; він має для мене за велику вартість, він значить майже тільки, що малий чоловік! Я йому впрочім сердечно вдячний за его прихильність і того йому не забуду — певно, певно що не забуду: не зломлю мого слова, а він на се заслугує. Моє поважанє.

Я звернув ся до дверей в такій поставі, як би тому чоловікови дав високу посаду при огневій сторожі. Вічливий лихвар поклонив ся двічі, заки я знайшов ся за дверми. Я обернув ся ще раз і попращав ся.

На сходах стрітила мене якась пані з подорожною торбою в руці. Вона боязко притулила ся до стіни, щоби зробити мені місце, а я мимохіть всунув руку в кишеню, щоби їй щось дати; але що не знайшов нічо, посоловів і похнюпивши голову перейшов по при неї. Безпосередно по тім почув я, як зачукала до буди; перед нею була дротяна сітка і я сейчас пізнав скрегіт який видавала, коли хто до неї доторкнув ся.

Сонце показувало полудне, була більше менше дванадцята. Місто зачало ставати на ноги, надходила хвиля променади а улицею Кароля-Івана зачав філювати туди й назад народ, що заєдно витавсь і сьміяв ся. Я стулив лікті до себе, зробив ся малий, маленький і неспостережений переховз ся попри кількох знайомих, що поставали на розі університета, щоби оглядати пасантів. Так затоплений в гадках ішов я на замкову гору.

Всі ті люде, з котрими я стрічав ся, — як легко і весело они колисали головами, а жите було для них мов та балева саля! Ні

в однім оці жура, на жаднім рамени тягар; в їх веселих душах не було може одної навіть каламутної мисли, одної утаєної муки. А я ішов так близько коло них, молодий і ледво підріс, а вже й забув, як щасте виглядає! Я пестивсь тою гадкою і дійшов до переконання, що мені зроблено страшну кривду. Чому послідні місяці обійшлись зі мною так жестоко? Я вже стратив мої змисли, а з усіх сторін чіпали ся мене невигадані муки. Я не міг сам один сісти на лавку або піти куди небудь, щоби сей час не чепились мене пусті пригоди, нужденні дурниці, що вжирали ся в мою уяву і мої сили розсівали з усіми вітрами. Собака, що перебігла коло мене, жовта рожа в дірці від ґузика якого панка, могли порушити всі мої мисли і займати їх довший час. Що мені стало ся. Чи против мене звернув ся палець Господний? Але чому як раз против мене? Чому так само добре не на кого в полудневій Америці? Коли я все те розважив, що раз менше міг поняти, чому мене іменно вибрано на пробний камінь для примх судьби. Се якийсь досить дивний метод перескакувати цілий сьвіт, щоби як раз в мене вцілити; прецінь ще також антикварник Паша і корабельний експедитор Генехен були під рукою.

Я ходив і думав над справою, та не міг її збути ся і знайшов дуже важкі заміти против тої самоволі Всевишнього, що як раз мені каже покутувати за гріхи всіх других. Ще коли я вже знайшов лавку і усів, се ся справа дальше мене займала і не дала мислити о иньших річах. Від тої днини в маю, коли зачали ся всі ті мої клопоти, міг я запримітити все і все ростуче обезсилене; я рівночасно став

за безсильний, щоби себе самого туди перти, куди сам хотів; в моє нутро заліз цілий рій малих шкідливих комах і видовбав там порожнечу. Що то, чи Бог постановив цілком знищити мене? Я знов встав з лавки і ходив перед нею там і назад.

Моя ціла істота була в тій хвили в найстрашніших муках; навіть в раменах чув я біль і з великою лиш бідою міг їх держати як звичайно. По останній їді чув я також сильну недиспозицію, я за багато обїв ся був і роздразнений ходив туди й сюди непідводячи очей; люде, що приходили і відходили, пересувались по при мене мов тіни. На моїй лавці засіли два пани, позачалювали цигара і голосно розмовляли; мене се розлютило і я хотів до них заговорити; але надумав ся і пішов на другий кінець парку, де вишукав собі другу лавку. Там я усів.

Гадка про Бога знов зачала мене займати. Я не міг знайти на се відповіді, що він кожним разом, коли я шукав за місцем, мені влазив в дорогу і все псував — бож се був лиш щоденний хліб, о що я просив. Я запримітив, що коли довший час голодував, мій мозок витікав тихонько і лишав порожнісеньку голову. Вона ставала тоді дуже легонька, як би її не було, я не чув більше її тягару на плечах, і мені здавало ся, що я витріщую широко отворені очі на кожного, на кого лиш гляну.

Сиджу на лавці і думаю і мене збирає що раз більша лютя на Бога і ті безнастанні муки, які він на мене накладав. Коли він гадав, що зможе витягнути мене до себе і мене поправити в той спосіб, що завдавав мені смертельні

муки, клав на поперек дороги неудачу за не-удачею, то він був в блуді; се цілком певна річ. І майже плачучи з досади глянув я в гору і тихо, в душі сказав єму се раз на все.

Я нагадав собі дещо з того, що учив ся був дитиною. Тон біблій зазвенів в моїх ухах, і я розмовляв тихесенько з самим собою, на-сьмішливо перехиливши голову на бік. По що я журился тим, що буду їсти або пити, чим маю накрити нужденне моє тіло? Чи мій отець небесний вже не забезпечив мене, як воробців на даху і зробив мені ту ласку, що вказав на свого низького слугу? Бог доторкнув ся своїм пальцем сіти моїх нервів і поволи помішав всі ниточки. І відтягнув Бог свій палець, а при нїм лишили ся волокна і ніжні корінці моїх нервів. А палець Божий вивертїв діру і рану в моїм мозку. Але що Бог доторкнув ся мене пальцем своєї руки, лишив мене і не доторкав ся більше і не робив мені нічо злого. Лиш пустив мене в спокою, і позволив відійти мені з моєю раною. І нічо злого не зробить мені Бог, котрий є паном на віки віків...

З студентского гаю вітер надніс до мене музику; значить, минула друга. Я витягнув напір, щоби поспробувати, чи зможу писати, в тій хвили випала мені з кишені абонентова книжочка від голяря. Я отворив її і почислив листки, було ще шість карт. Богу дякувати! сказав я мимоволі, бо міг голити ся ще кілька тижнів і виглядати як-так прилично! Та мала річ, котру я ще посідав, сей час поправила мій гумор; я старанно вигладив картки і всадив книжочку назад в кишеню.

Але писати я не міг. По кількох стрічках нічо вже не приходило мені на гадку; мої ми-

сли були де инде, і я не мав змоги пірвати їх до якогось означеного напруження. Кожда дурничка впливала на мене і розсівала мого духа. На папір сїдали мухи і малі комарі і непокоїли мене; я дмухнув, щоби їх прогнати, дув і дув що раз сильнійше, але все на пусто. Малі звіряточка перегинають ся в зад, роблять ся тяжкими і опирають ся так, що аж їх тонкі ніжки вигинають ся. І не рушиш їх з місця. Знаходять щось такого, чого можуть держати ся, опирають ноги о протинку або яку нерівність на папери і стоять там довго неподвижно, доки самі не прийдуть на гадку, що вже час їм відійти.

Хвилю займали мене ті маленькі звірюки, я заклав ноги навхрест і довгий час придивлявсь їм. Нагло залунав до мене з гаю голос двох клярнетів і дав новий товчок моїм гадкам. Сквашений, що не міг закінчити статі, сховав я папери назад до кишені і похилив ся в зад. В сій хвили в моїй голові так ясно, що можу думати найсубтельнішими гадками і не змучити ся. Лежачи так в тій позиції повів я оком здовж груди і ніг і бачу, як моя стопа при кождім пульсі робить судорожний рух. Підношу ся до половини і дивлюсь на мої ноги; в тій хвили опановує мене фантастичний, дивний настрій, котрого я доси ніколи не відчував; тихе, дивне потрясене перебігло мої нерви як би судороги від зимного сьвітла. Коли я глянув на мої черевики, видалось мені, що я стрітив доброго приятеля і відобрав відорвану часть моєї істоти; мої змисли дрожать чувством пізнання, в очах виступають слези, і мені здаєть ся, що мої черевики суть тихо звенячим тоном, котрий до мене долітає.

Слабість! сказав я твердо, стис п'ястуки і сказав ще раз: Слабість! Я кпив сам з себе за ті сьмішні вражіння, з повною сьвідомостию брав себе за дурака, говорив строго і розумно з самим собою, щоби повздержати слези. Так якби до сеї пори ніколи ще не бачив моїх черевиків, зачинаю студіювати їх вигляд; їх міміку, коли я рухав ногою; їх форму, зужиту верхню шкіру і при тім відкриваю, що їх фалди і білі шви надають їм вираз, фізіогномію. В ті черевики перейшло щось з моєї власної істоти, они ділали на мене як віддих против мого власного я, дихаюча часть моєї власної особи.

Довго викликували у мене ті вражіння найчуднійші думки, може цілу годину. Якийсь малий старий чоловік заняв другий кінець моєї лавки; коли сїв, став сильно гм-кати до маршу і приговорював: „так, так, так, так, так, так, так, так, дійсно!“

Мов буря зашуміло в моїй голові, коли я почув сей голос, я лишив черевики черевиками і вже здавало ся, що сей хаотичний настрій душі, котрого офірою я був ще перед хвилиною, що він походив з давно минулих часів, вже рік може або й два лежав за мною і зачинав уже вигасати в моїй памяті; я став придивлятись старому.

Яке мені діло до сего малого чоловіка? Ніяке! Ні найменше. Лиш те, що мав в руці газету, якесь старе число, анонсовою стороною на верх; мабуть щось було в ній завинене. Я зацікавив ся і не міг відвернути очей від газети; мене опанувала чудацка ідея; се могла бути дуже цікава часопись, одинока в своїм роді; моя цікавість росла, і я зачав сунути ся по лавці там і назад. Могли се бути докумен-

ти, небезпечні акти, котрі він викрав з якого архіву. Мені прийшли на гадку якісь тайні договори, заговори.

Чоловік сидів тихо, в задумі. Чому він не носив своєї газети так, як її носить кождий иньший чоловік, заголовком на верх? Що се за підступ? Він здається не хотів пачки випустити з рук, за ніяку ціну в світі; він може не мав навіть смілости повірити їй власній кишені. Я би заложився о власне жите, що в тім щось криєся.

Я глядів просто себе. Як раз неможливість увійти в сесю містичну справу, доводила до божевільства мою цікавість. Перешукую мої кишені чи не знайду чогось, що міг би дати сему чоловікови, аби лиш розпочати з ним розмову; беру за голярський абонамент, не витягнув, лишив в кишені. Нагло рішивсь я на нечувану безличність: ударив в порожну папіросницю і кажу:

„Чи можу служити папіроскою?“

Дякую; не курив; мусів залишити, щоби зашанувати очи, був майже сліпий. Впрочім сердечне спасибіг!

Чи він довго вже терпить на очи? В такім случаю не може навіть читати? Навіть часописи?

На жаль, навіть часописи.

Чоловік глянув на мене. Недужі очи були обтягнені шкіркою і виглядали мов зі шкла; его погляд був тупий і робив гидке вражіне.

„Ви тут чужий?“ спитав мене.

Так. — Чи він не потрафить прочитати навіть заголовка тої часописи, що держить в руці?

Ледво. Впрочім він сейчас зіркував, що

я тут чужий; щось в моїм наголосі зрадило се. Їго слух дуже вражливий; в ночі, коли всі сплять, він чує віддих людей в сусідній комнаті.

„Що я хотів сказати, де ваша хата?“

Я відразу мав приготовану брехню. Бре-шу мимоволі без наміслу і без укритих гадок:

„На площі сьв Оляфа, число 2“

Дійсно? Він знає кожний камінчик на площі сьв. Оляфа. Там є фонтана, кілька газо-вих канделябрів, кілька дерев, він пригадує собі все те дуже добре. „Під яким числом?“

Я хотів закінчити справу і встав, доведе-ний до крайности моїм уросенем що до часопи-си. Тайна мусіла вияснити ся, хоч би се не знати що коштувало.

„Коли ви не можете читати газет, то чому....“

„Ви сказали, думаю, під числом 2?“ гово-рив даліше незнакомий, не звертаючи уваги на мій неспокій. „Колись знав я всі особи під числом 2. Як називає ся ваш господар.“

Щоби єго збути ся, я наборзї видумав якесь імя; в одній хвилині уложив собі єго і виповів, щоби закінчити з моїм духом мучи-чителем.

„Гапполяті“, кажу.

„Гапполяті, так“, potwierдив він, не про-пустивши ні одної силляби того тяжкого імени.

Я счудований глянув на него; сидів дуже поважно в глибокій задумі. Я що й не виповів се глупе імя, яке мені нагло впало на гадку, а він вже погодив ся з тїм і заховувався так, як би єго чув вже давнїйше. Тимчасом поклав свій пакет коло себе на лавку і я вчув, як всі мої нерви задрожали з цікавості. Тепер спостеріг я, що на газеті було кілька масних плям.

„Чи ваш господар моряк?“ спитав мене сусід без найменшого сліду іронії в голосі. „Мені здає ся, пригадую собі, що був моряком.“

„Моряк? Звиніть, то певно брат, той котрого ви знаєте; іменно І. А. Гапполяті, агент“.

Я гадав, що се закінчить справу, але мій сусід годив ся добровільно на все; хочби я вигадав таке ім'я як Барабас Розенкноспе, то і се здаєть ся не розбудило би в нїм підозріння.

„Се має бути спосібний чоловік, як я чув“ — сказав він і думав далше.

„О хитра штука“, відповідаю, „добрий купець, агент до всего можливого, ягоди з Хін пера і пух з Росії, шкіри, деревляну масу, чорнило...“

„Ге-ге, до чорта!“ перебив мене старий до найвисшої степені розвеселений.

Справа зачинала бути інтересною. Ситуація пірвала мене з собою і з мого мозку впливала одна брехня за другою. Сідаю назад, забуваю о газеті, важних документах, запалюю ся і перебиваю старому. Легковірність старого карлика роззухвалила мене; я постановив безпощадно обріхувати его, збити з пантелику і довести до того, щоби з зачудування замовк.

Чи він чув о електричнім сьпіванику, що винаймов Гапполяті?

„Що, — елек...“

З електричними буквами що сьвітять в темноті! Величає підприємство. нечислимі мільйони корон в обороті, відливарні і друкарні в руху, ватаги механіків мають занятє, як я чув, коло сімсот душ.

„Так, не кажу-ж то!“ сказав сусід до себе. Більше не говорив нічо; увіряв в кожде моє слово, а мимо того не счудував ся. Се троха розчарувало мене, бо я гадав, що він здуріє від моїх вигадок.

Я видумав ще не одну десператску брехню, говорив без наміслу, сказав, що Гіпполяті був девять літ міністром в Перзії“. Ви певно навіть понятия не маєте о тім, що то значить бути міністром в Перзії?“ питаю. Се о много більше, як у нас бути королем, більше менше тільки, що султан, як знає, що оно таке. Але Гапполяті з усім справив ся, навіть один раз не пошнортнув ся. Відтак оповідав я о Иляялі, єго доньці, русалці, княжні, що мала триста невільниць і спочивала на постели з жовтих рож, найкрасша істота, яку я коли небудь бачив, бігме, в моім житю не бачив я нічо подібного!

„Дійсно? Така гарна?“ сказав старий з бездушним виразом лица і вліпив баньки в землю.

Гарна? Она красна, грішна, чудова! Очи як сирий шовк, рамена як бурштин! Одинокий її погляд зводить так як поцілуй, а коли мене кликала, її голос вціляв мов винна струя в фосфор моєї душі! Чомуж би она не мала бути гарна? Она просто небесна краса, можу сказати вам, казка.

„Так, так!“ сказав старий троха здивований.

Єго спокій сердив мене; мій власний голос збентежив мене, і я говорив цілком серіозно. Украдені архівальні акти, договор з тою або иншою чужою державою пішли в непамять; малий, тонкий пакет лежав між нами на

лавці, і я не мав вже найменшої охоти пізнати єго зміст. Я був цілковито зайнятий моїми власними історіями, котрі пересовували перед моїми очима найдивнійші образи; кров ударяла мені до голови і я сьміяв ся на ціле горло.

Старий здаєть ся гадав вже відходити. Встав і щоби не зарізка урвати, сказав: „Він мусить мати величезні посілости, той Гапполяті?“

Як сьмів сей сліпий, мерзкий старець, виговорювати вигадане мною чуже імя в такий спосіб, як би се було цілком звичайне імя що стоїть на кожній крамарській вивісці в місті. Не пошпортнув ся ні о одну букву, не забув одної силяби; се імя вжерло ся в єго мозок і відразу запустило коріні. Мене брала досада; мене опановувала що раз більша злість против того чоловіка, котрого нічим не мож було змішати або розбудити в нім недовірчивість.

„Сєго не знаю“, відповів я скоро, „того абсолютно не знаю. Впрочім кажу вам раз на всегда, що він судячи по початкових буквах, називає ся Іван Аренд Гапполяті“.

„Іван Аренд Гапполяті“ повторив старий троха счудований моїм взбуренєм і замовк.

„Єго жінку треба вам було видіти“, говорив я страшно з-іритований, грубша особа... „Ну, ви може навіть і все не вірите, що она була дуже груба?“

Може, того він не хоче перечити, такий чоловік міг случайно мати досить грубу жінку.

На всі мої вибухи старий відповідав ладно і спокійно і притім добирав слова, як би не хотів проманути ся і мене подразнити.

„До сто чортів, чоловіче, думаєте що я

вас обріхую?" кричав я доведений до крайності. „Чи може навіть гадаєте, що не ма чоловіка, котрий називає ся Гапноляті? Я ще в моім житю не бачив такої упрямости і злоби у старого чочевіка. Що ви до чорта собі гадаєте? Ви може о крім того ще думаєте собі, що я кругом бідак, що сидить тут в найліпшій своїй одежині і в кишені не має навіть етуї з цигаретами? Я не привик до такого трактованя, скажу вам і клену ся, що на се не позволю, аві вам, аві в загалі ксму небудь! Абисьте знали!“

Старий встав. Німий, з отвореною губою стояв і слухав, аж мій вибух закінчив ся, тоді вхопив поквапно свій пакет і пішов, або радше побіг дрібними, старечими кроками на долину.

Я лишив ся і дививсь на его хребет, що поволи щезав і як би що раз більше горбив ся. Не знаю чому се так, але нагло видалось мені, що я ніколи ще не бачив нечеснішого, грішвійшого хребта і цілком не жалував, що я того чоловіка виганьбив, заки він відійшов..

День кінчив ся, совце сходило, вітер злегка продував дерева, а няньки, що подальше в низшу цілими купами сиділи на гойданці з бальки, зачали попихати свої візки туди д-хатам. Моє роздразненє зачало поволи успокоювати ся, уступило утомі, мені збиралось на сон; велика маса з їдженого хліба, не лишилась без вливу на мене. В найліпшій успесобленю поклавсь я на плечі, заплющив очі і став що раз ліпше дрімати; вже й не богато бракувало, щоби я твердо заснув, але парковий стерсж поклав руку на мої плечі і сказав:

„Тут не вільно спати.“

„Ні“, сказав я і сейчас підніс'ся. І мов положе не знов стануло мені живо перед очима. Я мусів щось зробити, що небудь видумати! Мені не пощастило ся знайти яке місце, поручення, які я предкладав, вже постаріли ся і походили від замало знаних осіб, щоби робити сильне вражене; окрім того всі ті безнастанні відмови через ціле літо троха онесмілили мене. Тепер — будь-що-будь речинець чиншу минув, і я мусів знайти якийсь вихід, щоби роздобути потрібну квоту. На все проче був ще час.

Мимо волі взяв я знов в руку папір і оловець і цілком механічно виписав на всіх рогах рік 1848. Коби то мною заволоділа яка одніська, сильна, шумна гадка і схотіла вложити слова в мої уста! Давнійше се вже бувало — дійсно бували моменти, коли я без напруження писав довгі уступи, а до того ще дуже удачні.

Тепер сиджу на лавці і пишу сотний раз 1848, пишу се число здовж і в поперек у всіх можливих фасонах і жду на добру гадку. Рій неповязаних думок снуєсь в моїй голові, настрій сходячого дня викликає у мене знеохочене і сентиментальнісгь. Осінь надійшла і починає все укладати до глибокого сну. Мухи і комахи постиг вже перший удар, на деревах і землі чутно звуки борби житя, рух. неспокій, шум, робота, щоби лиш не загинати! Всі роздоптані червачі екзистенції ще раз двигнули ся, показують з моху жовті головки, підносять ноги, довгими вусами сунуть ся наперед, відтак нагло падуть, вивертають ся і лягають черевом до гори. Кожда ростинка

має своє спеціальне пятно, ніжний, етеричний подув першої студени; бліді стебла звертаються до сонця, а зівяле листє паде на землю і шелестить так, як мандруючі гусениці шовковика. Се осінь серед карнавалу дочасности; червона краса рож хороблива, гектичний, дивний полиск на кровавочервоній красці.

Перенятий ділом знищення посеред тої застиглої вселенної, я сам почувсь повзяючим звіратком перед смертю, в великій тревозі встаю і пустив ся стежкою, кілька кроків. Ні! крикнув я і стис оба пастуки, то мусить скінчити ся. І я знов усїв, взяв за оловець і постановив серіозно взяти ся до статі, роспука нічо тут не допоможе, коли перед тобою незаплачений чинш.

Поволи, цілком поволи зачали збирати ся мої гадки. Я се використав і спокійно написав кілька добре обдуманих сторін яко вступ до чого небудь; то міг бути знаменитий початок якої небудь студії. Відтак зачав я думати над якимсь означеним питанєм котреби міг обробити; над чоловіком, справою, до котрої міг би я взяти ся — але не знаходив нічо. Се безплodne напружуванє мозку знов зробило нелад в моїх думках; я чув, як мій мозок просто відмовляв службу, моя голова ставала що раз пустійша і наврослід сиділа на карку цілком легка і порожна. Я відчував ту порожнечу в моїй голові цілим тілом, мені самому здавало ся, що я порожний від голови аж до ніг.

„Господи, мій Боже і батьку!“ скричав я з болю і повторяв сей оклик раз у раз, не додаючи нічо.

Вітер шумів листєм, надтягала буря.

Хвилю сидів я так і глядів неподвижно на мої папери, відтак скрутив їх і всунув поволи в кишеню. Холод змагав ся, а я не мав вже камізольки; я позапинав сурдуг аж під шию і повпихав руки в кишені. Відтак встав і пішов.

Коби мені було хоч сей раз пощастило ся — сей о д и н раз.

Вже двічі газдиня питала мене очима о чинш, а я мусів кулити ся і з заклопотаним уклоном пересунути ся попри неї. Сего не міг я ще раз зробити; коли ще раз зустріну ся з тими очима, вимовлю хату і зроблю чесний рахунок; довше так не могло іти.

В брамі парку побачив я знов того старця, котрого прогнав був вибухами мого божевільства. Містичний кусень газети лежав розвинений коло него на лавці; на нїм були всілякі роди їди, котрою він тепер був зайнятий. Я хотів приступити і перепросити его, але спосіб в який він їв, здержав мене; десять старих пальців, мов десять закривлених кігтів так обридливо держали в обіймах намащений хліб, що мене аж замлоїло, я минув его не промовивши ні слова. Не пізнав мене; сухо, мов деревляні гляділи его очі на мене, вираз его лица не змінив ся. — Я пішов дальше.

З привички ставав я перед кожною виставленою часописею, коло котрої переходив, щоби переглянути оповіщення вільних місць, і був крайно щасливий, що знайшов одно, котре міг прийняти; якийсь купець при Гренляндслерет шукав когось, хто би що дня через кілька вечірних годин провадив книги; платня після умови. Я записав собі адресу і нишком благав Бога о се місце; за роботу зажадаю.

о много менше як кождий иньший, пятьдесят ерів було досить, або й може лиш сорок ерів, се полишу єму самому.

Коли я прийшов до хати, знайшов на столі карточку господині, в котрій она мене просить, або платити чинш з гори, або як мож найскорше випровадити ся. Просить, щоби я за се не мав до неї жалю, бо вона змушена сего домагаты ся. З сердечним поздоровленем мадам Гундерсен.

Зладив я поданє до купця Хрісті, Грен-ляндселерет ч. 31, всадив єго в куверту і заніс до листової скринки на розі. Відтак вернув до хати і усів в кріслі до гойдання. Ставало що раз темнійше і темнійше, а мені що раз тяжше було держати ся на ногахъ.

На другий день пробудивсь я дуже рано. Було ще цілком темно, коли я отворив очи, і доперва довго опісля почув, як в мешканю під мною біла пята. Я хотів назад заснути, але дарма; мене сон вже не брав ся і я думав о тисячних річах.

Нагло родить ся в моїй голові кілька зворотів, що дуже добренадавали ся до якого нарису або фейлетона, пишні стилістичні помисли, яких я ще ніколи на вигадав був. Лежу собі, повторяю слова і бачу, що они знамениті. По-воли прилучають ся до них і другі; нагло отрясаю ся цілком з просоня, підношу ся і хапаю за папір і перо. В мені як би жила пукла, слово пливе за словом, укладає ся в звязи, застосовуєсь до ситуації, сцена лучить ся зі сценою, акція і репліки жбухають з мого мозку, а мене опановує чудне вдоволенє. Пишу як опутаний, і без упину заповняю один аркуш за другим. Гадки родять ся так нагло

і пливають такою масою, що мені пропадає повно тонких подробиць, котрих не можу так скоро списати, хоч працюю з напруженєм усіх сил моїх. Все ще пре мене; я цілком перенятий моїм материялом, а кожде слово, котре виписую, як би вложене в мої уста.

Се треває, треває так пречудно довго, заки та пишна хвиля урве ся; коли я закінчив і відложив оловець на бік, на колінах лежало п'ятнадцять, двайцять записаних сторін; коли ті папери мали дійсно вартість, я був уратований! Вискакую з ліжка і одягаю ся. Світає що раз більше, можу розпізнати оповіщене інспектора ліхтарні біля дверей; при вікні вже так ясно, що від біди можу глянути написьмо. Беру ся сейчас до переписання моїх паперів на чисто.

Від тих фантазий віє дивною мішаниною світла і барв; подивляю одну добру гадку за другою і кажу собі, що се найліпша річ, яку я коли небудь читав. Я упив ся вдоволенням, з утіхи аж надув ся, і в моїх власних очах став великим чоловіком; важу в руці моє письмо і переглянувши побіжно, оцінив на п'ять корон. Ніхто-ж не буде торгувати ся о п'ять корон; противно, коли увзгляднити якість змісту, то ще й десять корон була сьмішно низька ціна. Я не гадав давати за дурно таку незвичайну роботу; о скільки я знав, таких романів не знаходило ся на улиці. І я рішив ся на десять корон.

В комнаті що раз яснійше; я глянув в сторону дверей і в долині без труду міг відчитати тонкі, мов кістятки букви о посмертнім білю панни Андерзен „в брамі на право;“

але-ж бо й вже перед доброю хвилею вибила сема.

Я встав і повів оком по комнаті. Розваживши річ докладно, виповіджене пані Гундерзен прийшло мені досить в пору. Се властиво не була комната для мене; перед вікнами дуже ординарні зелені занавіси а цьвахів в стінах, до розвішення гардероби, також не було за багато. Нужденне крісло до гойдання там з заду в куті було властиво лише дотепом о таких кріслі, що лиш сьмій ся з него, поки тя кольки не зіпруть. Для дорослого чоловіка, воно було за низьке, а до того ще так вузке, що, що так скажу, потрібне було роззувало, щоби з него назад видобути ся. Коротко кажучи, комната не була уряджена для робітника духа і я би не сидів тут довше. Під ніяким услівем! Я вже за довго мовчав і тернів і видержав в тій шопі.

Надутий надією і вдоволенєм і все ще зайнятий моїм оригінальним начерком, витягав єго що хвиля з кишені і прочитував, я хотів сейчас зробити кінець і розпочати переносини. Я витягнув мій клунок, червону хустину з кількома чистими ковнїрцями і куснем помятого дневника, в котрім принїс до хати хлїб, скрутив колдру і сховав в кишеню решту білого паперу. Відтак перетряс я для всякої певности всі кути, щоби переконатися, чи чого не забув, і коли не знайшов більше нічого, підійшов до вікна і дивлю ся. Непривітний, вогкий ранок; при спаленій кузни не було нікого, а напучнілий водою мотуз на білє, тягнув ся напружений від муру до муру. Все те знав я ще давнійше; тому й відступив від вікна, взяв клунок під паху, похилив ся перед опо-

віщенем інспектора ліхтарні і посмертним білем дівичі Андерзен і отворив двері.

Нагло нагадю собі мою ґаздиню; яж мусїв повідомити її о моїх переносинах, щоби бачила, з яким порядним має діло. Я хотїв їй також письменно подякувати за тих кілька днів, в котрих користав з комнати понад речинець. Я так набив собі голову певністю, що я тепер уратований знов на довший час, що навіть прирік дати їй пять корон, коли в найблизшій дни туди буду переходити; я хотїв їй показати, якого гонетного чоловіка она мала під своїм дахом. Карточку лишив я на столі. В дверех я ще раз задержав ся і обернув ся. Та розкішна сьвідомість, що я знов видвигнув ся, очаровувала мене. Я почув вдячність Богови і цілій вселенній, упав перед ліжком на коліна і голосно дякував Господеви за велику єго нинішню доброту. Я знав, о я знав се, що той вибух інспірації, що я єго в тій хвили пережив і списав, є чудом небес на моім дусі, відповідь на вчорашній мій крик о ратунок.

То є Бог! се Бог! крикнув я сам до себе і розплакав ся одушевлений моїми власними словами; від часу до часу мусїв я уставати і слухати, чи нема кого на сходах. Опісля я встав і вийшов, тихцем зсунув ся по сходах і ніким не замічений діставсь за браму.

Улиці вичистив дощ, що упав був досьвіта. Хмарне небо висіло низько над містом, не сьвітив ні один сонїшний промінь. Котра то вже могла бути година? Як звичайно звернувся я в сторону ратуша і там побачив, що було пів до девятої. Я мав отже ще кілька годин часу; до редакції не було по що іти

перед десятою, може й одинайцятою; я мусів волочити ся аж до сеї пори і тимчасом промишляти, в який би то спосіб роздобути яке свіданє. Вирочім я не бояв ся, що нині буду мусів лягати спати голодний; ті часи Богу дякувати вже минули! Перебута фаза, лихий сон; від тепер ішло знов в гору!

Тимчасом зелена колдра зачала бути для мене не вигідною; я-ж не міг так з нею показувати ся всім людям. Щоби оїи погадали о мені? Я роздумував, де би її міг тимчасом переховати. Мені прийшло на гадку піти до Семба і казати запакувати її в папір. Тоді буде лїпше виглядати і вже не соромно буде з собою її носити. Я вступив до склепу і сказав хлопцеві о що ходить.

Він зразу придивив ся колдрі, відтак мені; мені видалось що він в душі троха згїрдно здвигнув раменами, коли брав пакет. Се мене обурило.

„До сто чортів! Будьте-ж осторожні!“ крикнув я. Там лежать дві дорогі склянні вази; пакет іде до Смирни.“

Се помогло, — чудно помогло. За кожним рухом звиняв ся, що відразу не доміркував ся в колдрі такої важної річи. Коли скінчив пакувати, я подякував єму за прислугу як той, що вже частїйше посилав до Смирни цінні річи; він отворив двері і коли я виходив, двічі зігнув ся до землі.

Я крутивсь між людьми і притім держав ся по більшій часті недалеко бабів, що продавали цвїти в вазонках. Буйні червоні рожі, котрих листє в ранішній вогкості блєстїю кроваво-червоним полиском, розбудили в мені зараз покусу, украсти одну з них, і я считав о ці-

ну лиш на те, щоби оскільки мож близько стати коло цвітів. Як мені лишать ся гроші, найстане ся що хоче, а куплю їх; від часу до часу міг я щось заощадити з моїх видатків на жите, щоби віддак знов прийти до рівноваги.

Вибила десята і я пішов на гору до редакції. Пан з ножицями шпоргає в купі старих часописей; редактор ще не прийшов. На его жаданє передаю мій великий манускрипт, даю чоловікови до пізнання, що він має більше як звичайне значенє і сильно зобов'язую его, передати скрипт пану редакторови, як лиш прийде. Пізнійше прийду сам по відповідь.

„Добре!“ сказав чоловік від ножиць і знов пірнув в свої часописи. — Мені здавало ся, що він приняв річ байдужно; але я нічо не сказав, байдужно склонив ся і вийшов.

Тепер я знов мав час. Коби лиш хотіло прояснити ся! Була нужденна погода, без вітру і без сьвіжости; дами для певности порозпинали парасолі, а вовняні шапки панів виглядали сплещені і сумні. Я ще раз пройшов ся по торгових і подивив ся на ярину і рожі. Нагло почув я на плечах чаюсь руку і озирнув ся: „Дівиця“ каже мені добрий день.

„Добрий день“ відповідаю троха допитливим тоном, аби сей час довідати ся, що він хоче. „Дівиця“ не дуже мені подобав ся. Він глянув цікаво на мій великий повнісїнький пакет під пахою і считав: „Що ви там несете?“

„Я був у Семба і купив собі матерію на убранє“ відповідаю зблязованим тоном, „не хочу довше ходити в такім нужденнім одїю;

не мож бути надто скупим для своєї власної поверховності“.

Він глянув на мене счудуваний. „Як іде впрочім“, спитав поволи.

„Над всяке ожиданє добре“.

„Отже маєте занятє?“

„Занятє?“ відповідаю дуже здивований „я-ж бугальтер великої торговельної фірми Хрістіє“.

„Ах так!“ сказав він і подав ся трохи в зад. „Добре, як я вам желаю успіху! Щоби лиш не вижебрували від вас тих грошей, що ви заробите! Бувайте здорові!“

Зараз по тім знов обертає ся і вертає назад; вказує паличкою на мій пакет і каже: „можу поручити вам кравця. Ліпшого кравця від Ізакса певно не дістанете. Скажіть лиш, що я вас посилаю“.

Сего було вже менї за багато. Що він має пхати ніс в мої справи? Що єго се обходило, якого кравця беру? Я розлютив ся; вид того пустого, вилизаного панича розсердив мене і я нагадав єму в досить брутальний спосіб ті три корони, що від мене позичив був. Ще заки він відповів, я вже жалував, що упімнув єго; менї стало ніяково і я не дививсь в єго очі; коли в тій хвили переходила якась дама я скоро усунув ся, щоби її пропустити і відтак використав ту нагоду, щоби спасти ся бігством.

Кудиж тепер, доки жду? З порожніми кишнями не мож було вступати до кавярні і я не мав також такого знакового, до котрого міг би зайти о тій порі. Інстинктивно поволік ся я в гору до міста, стратив досить часу на дорогу від торговиці аж до „границі“, прочи-

тав що йно вивішену „Вечірню Почту“, зійшов улицею Кароля-Івана, відтак завернув і пішов прямо на кладбище Спасителя, де знайшов спокійне місце на горбку коло каплиці. Там сидів я спокійно і снів в вогкім воздуху, дрімав і мерз. А час сходив. Чи то була цілком певна річ, що мій фейлетон був взірцевим твором інспірованої штуки? Господь знає, чи тут або там не було якого блуду! Коли так, то може его цілком не прийнято, просто не прийнято! Може був середної якості, або просто злий; де порука, що він в тій хвили не лежить вже в редакційнім коши? . . . Моя надія була захитана, я схопив ся і вибіг з кладовища.

На долині в Акерсгаден зирнув я скрізь склепове вікно і побачив, що було доперва мало що по дванадцятій. То довело мене до ще більшої розпуки, я напевно надіяв ся, що вже далеко по полудни, а перед четвертою не було пощо йти до редактора. Судьба мого фейлетона наповнила мене найчорнішими думками; чим більше я про се думав, тим неімовірнішою видалось мені річею, щоби я гак цілком нагло міг був написати що небудь путнього, майже в сні, з мозком переповненим горячкою і снами. Я очевидно бурился і був цілий ранок без найменшої причини і ще раз без причини такий вдоволений! Природна річ! . . . Я пішов в гору через Улевольдвеен, минув сьв. Гангсавгена, вийшов на вільні поля, відтак в вузкі, чудні улиці коло трачок, на будівляні площі і поля, а наврослід вийшов на дорогу, котрої кінця не міг предвидіти. Тут я станув і рішив ся завернути. Стрічаю дві фіри сїна; візники лежали горілиць на фірах і сьпівали;

оба були простоволосі, оба мали круглі, безжурні лица. Я здогадувався, що вони заговорять до мене, кинуть яку замітку або зажартують з мене, і коли я був вже досить близько них, один з них закликав мене і спитав, що я несу під пахою.

„Колдру“, відповідаю.

„Котра тепер? спитав він.“

„Докладно не знаю, гадаю, що так в приближеню третя“.

Розсміялися і минули мене. В тій хвили почув я за ухом біль від батога а з голови злетів капелюх; молоді драбуги не могли пропустити мене, не зробивши мені пакости. Троха оголомшений, вхопивсь я за голову, видобув капелюх з рова і пішов далше. При сьв. Гансавгені стрітив я чоловіка, від якого довідався, що вже по четвертій.

По четвертій! Вже було по четвертій! Я розпустив ноги, майже збіг до міста, звернув в бік і пігнав до редакції. Може бути, що редактор вже давно там був і знов вийшов з бюро? Я ішов і біг на перемену, пошпортувався, заганявся під вози, лишав всіх прохожих за собою, переганявся з кіньми, гнав як шалений, щоби лиш прийти на час. Впадаю до брами, сходи беру по в чотирох скоках і пукаю... Нема відповіді.

Відійшов! Відійшов! гадаю. Хапаю за клямку, двері відчинені, пукаю ще раз і входжу. Редактор сидить при столі, лицем до вікна, з пером в руці, хоче писати. Коли почув моє задихане привитане, обернув ся боком, глянув на мене, похитав головою і каже: „Я ще не мав часу прочитати вашого начерка“.

Я так втішив ся, що він его бодай не зігнорував, що кажу :

„Ні, найліпший пане, я се розумію. Се нічо наглого. Може за пару днів, або . . .“

„Так, я побачу. Впрочім маю вашу адресу.

Але я забув пояснити ему, що тепер не маю вже ніякої адреси. Авдієнція скінчила ся, я зігнув ся і відійшов. В мені знов загоріла надія, ще не було нічо страчене, противно, ще мож було всео зискати. І мій мозок зачав фантазувати о великій радї в небі, на котрій що й но порішено, що я маю заробити, заробити десять корон за фейлетон . . .

Коби лиш на ніч мати який захист! Міркую де би то я міг найлекше залізти, а се питане так сильно мене заняло, що аж станув на середині улиці. Забуваю де я і стою як самотний знак перестороги серед моря, коли филі довкола него ревуть і шаліють. Рознощик подає мені газету „Вікінг“. Дивний собі, дивний! — Дивлюсь і задеревів — стою знов перед магазином Семба.

Скоренько завертаю, накриваю пакет як мож старанно і збігаю з Кірхенґассе, змішаний і в страху, що могли мене бачити через вікно. Минаю Інґебрет і театр, звертаю в бік і пустивсь попри кріпость в сторону озера. Там вишукав я лавку і наново зачав думати.

Де я на тім сьвіті перебуду ніч? Чи нігде не було діри де б я міг вховзнути ся і пересидіти до рана? Моя гордість боронила мені вертати до моєї старої хати; мені і на гадку не могло прийти цофнути своє слово; сесю гадку відганяв я від себе з обуренем і в душі посьміхав ся з червоного крісла до гойдання. Через асоціацію ідей знаходжусь нагло в ко-

мнаті з двома вікнами при Гедґегавґен, в котрій я колись мешкав; на столі бачу миску а в ній повно хлібів з маслом, котрі поволи змінюють свій вигляд, переминають ся в лакомий біфштик, білу як сніх скатерть, в маси хліба, в срібне начинє. Відтак входить ґаздиня і дає чай...

Візії і глупі сні! Я сказав собі, що коли-б тепер з-їв що, в моїй голові знов би помішало ся, мій мозок опанувала би горячка і я мусів би знов поборювати безглузді помисли. Я не зносив ніколи їди, я вже був собі такий, то була моя властивість, примха.

Може прецінь пораджу собі з нічлігом, заки стемніє ся. Сеж нічо пильного, в найгіршій случаю міг я винайти собі місце в лісі; ціла околиця міста була до моєї розпорядимости, і не було ще морозів. За містом тягло ся спокійне море, кораблі і неформні, широконосі пороми пороли подібну до олова поверхню моря, розпускали на право і ліво пасма і сунулись далше; комини викидали клуби диму мов грубі подушки, а скрізь вохкий воздух протискали ся глухі удари машинових кольб. Ні сонця, ні вітру, дерева за мною були мокрі, а лавка, на котрій я сїв, була зимна і ховзка. Час минав, а я марив, утомив ся і змерз в плечі; по хвилі я зміркував, що мої очі замикають ся. І я позволив їм замкнути ся... Коли я знов пробудив ся, було вже цілком темно, на половину оголомшений і замерзлий вхопив я мій пакет і зачав бігти. Іду що раз скорше і скорше, щоби розігріти ся, бив руками, натирав ноги, з котрих уступило вже майже все чутє і прий-

шов до огневої сторожи. Була девята, я спав кілька годин.

Що я мав зробити з собою? Десь мушу притулити ся. Стою, тай дивлю ся на стражницю і міркую, чи не повело-б ся мені залізити в який коритар, заждати на хвилю, коли патруля відверне ся. Виходжу сходами на гору і хочу зі стражником розпочати розмову; він сей час віддав уклін топірцем і жде, що я скажу. Сей піднесений топір, звернений до мене вістрем, поділав на мої нерви як зимний удар; я занімів зі страху перед тим узброєним чоловіком і мимохіть цофнув ся. Не кажу нічо, лиш відсуваюсь що раз більше від него; шоби заховати позори, тру чоло рукою, як би щось забув і відходжу. Станувши назад на тротуарі, стало мені лекше, як би що йно спас ся від великого небезпеченьства. Відтак побіг я далше.

Мені дошкулювала студінь і голод, і я що раз більше тратив духа. Так ішов я під гору улиці Кароля-Івана; кляв голосно і не журился тим, що чули се всі люде. При палаті штортінгу, коло першого таки льва, приходять мені через нову асоціацію ідей на гадку один знакомий мені маляр, котрого я раз в Тіволі виратував був від поличника а відтак пізнійше відвідав. Тріскаю пальцями і сходжу в сторону Торденскійольдсгаде, знаходжу двері з картою „Ц. Захарій Бартель“ і пукаю. Вийшов він сам, смердів неможливо пивом і тютюном.

„Добрий вечер!“ кажу.

„Добрий вечер! Ах, се ви? Але чому до чорта приходите так пізно? При сьвітлі не дасть ся нічо зробити. Від сеї пори я домалю-

вав ще оборіг сїна і змінив дещо. Мусите придивити ся в день, тепер нема що пробувати“.

„Проте таки покажіть мені“, кажу: виро-
чим не знав навіть, о яким він образі говорить.

„Майже неможливе!“ відповів. „Все буде жовте! А до того ще щось“. — Притім шепнув мені до уха — „нині вечером буде у мене дівчина, тож нема як“.

„Ну, коли так стоять річи, то не може бути й бесіди о тім.

Я сказав добраніч і вийшов. Не було иньшого виходу, як винайти собі яке місце в лісі. Коби лиш земля не була така вогка! Я поклепав мою колдру і що раз білше освоював ся з гадкою, що буду мусів ночувати під голим небом. Я так довго товк ся за кватирою в місті, що вже цілком утомив ся, мені досить було того; ціле моє вдоволенє було вже в тім, що я успокоїв ся, віддав себе в руки судьби, і без ніякої гадки в голові волочив ся з улиці на улицу. Я пішов до університетского годинника, побачив, що минула десята і пішов відтак в гору до міста. Десь при Геґдегавден станув я перед склепом з віктуалами, де в вікні були виставлені деякі страви. Побіч круглого хліба лежала кітка і спала; за нею стояв смалець і крупи. Я постояв хвилю і дививсь на ті річи; але що не мав що купувати, відвернувь скоро і пішов дальше. Іду поволи, що раз дальше і дальше, година за годиною, аж доки не зайшов до міського ліска. Тут зійшов я з дороги і усїв, щоби відпочати. Відтак зачав глядати за відповідним місцем, позносив зіля і ялівцю, урядив собі в місци, що було яко тако сухе леговище, отворив мій пакет і виймив колдру. Я був цілковито утомлений і розбитий далекою

дорогою і сейчас ляг спати. Довго кидався я і обертав ся на всі боки, поки знайшов відповідне положенє, ухо боліло мене троха, напухло від удару батою і я не міг на нїм лежати. Я стягнув черевики і всунув їх під голову, а на верх поклав папір від Семба.

Навкруги спочивав піднеслий настрій темноти; всьо мовчало, всьо. Але там в горі шумів вічний сьпів, подув вітру, далекий беззвучний шум, що ніколи не мовчить. Я так довго вслухувався в сей безконечний, хоробливий шум, що в моїй голові зачало мішати ся. То певно були симфонії сьвітів, що надімною котили ся, інтонували власний сьпів.

„А до чорта!“ сказав я і голосно розсьміявся, щоби додати собі відваги, „се нічні сови в Канаані.“

Я встав і знов поклав ся, натягнув черевики і ходив на потемки і знов клав ся, боров ся і терпів в страху і гнїві аж доки не стало свитати; доперва тоді я заснув.

Був вже білий день, коли я отворив очі, мені здавало ся, що вже недалеко полудня. Натягаю черевики, завиваю мою колдру і вертаю до міста. І нині сонце не показувало ся, а я мерз як собака; мої ноги як би завмерли, з моїх очей потекли слези, як би не зносили дневного сьвітла. Була третя. Голод в прикрий спосіб давав о собі знати, я чувсь обезсилений, а від хвилі до хвилі млоїло мене. Завертаю в сторону парової кухні, прочитав вивішену таблицю і демонстративно здвигнув раменами, як би солоне мясо не було їдою для мене; з відси зійшов я на залізничу площу.

Нагло почув я дивний заворот голови; їду дальше і не хочу на се звертати уваги, але

мені ставало що раз гірше і в кінці я мусів усїсти на якихсь сходках. В цілій моїй душі зайшла якась зміна, як би в моїм нутрі щось усунуло ся, або роздерла ся яка тканина в моїм мозку. Втягаю кілька разів в себе воздух і сиджу здивований. Я не був несвідомий, бо за ухом чув виразно біль, а коли переходив коло мене мій знакомий, я пізнав его, встав і привитав ся.

Що се за чувство таке томляче, що тепер прилучило ся до давнійших? Чи се наслідки того, що я спав на голій землі? Чи може від того, що я ще не снідав? В загалі беручи річ, не було просто сенсу так жити; на сьвяті рани Христа! Я не міг поняти, чим я заслужив на се, щоби мене судьба так переслїдувала. І мені нагло прийшло на гадку, що ліпше відразу зійти на шибеника і понести колдру до пивниці „вуйка“. Я міг заставити її за корону, за се тричи добре наїсти ся і удержатись на верха, аж доки чогось не знайду, відтак буду мусів закрутити якоесь Гансови Павльови. Я був вже в дорозі до пивниці, але перед входом станув, похитав нерішучо головою і вернув ся. Чим дальше я відійшов, тим більше тішив ся, що поборов ту сильну покусу. Сьвідомість, що я ще чистий і чесний, станула мені перед очима, наповнила мене роскішним чувством, що я характер, як біла ліхтарня морська серед мутного моря людського, по котрім плавали самі розбиті кораблі. Власність другого заставити за їду, на самого себе зїсти і випити засуд, свою душу напаяти першим малим значком, першою плямою зачорнити свою честь, називати себе драбугою і мусіти перед самим собою спускати очі — ніколи більше!

Ніколи більше! Мій намір не був серйозний, се мені властиво і на гадку не приходило; за відірвані, літаючі гадки ніхто не відповідає, а ще при страшнім болю голови і коли чоловік троха труном не впаде з утоми, двигаючи чужу колдру.

Прийде час, що я цілком певно знайду вихід! Ще-ж був купець при Гренляндслерет. Чи я може що година нападав єго, від коли післав єму моє поданє? Може рано і вечером сїпав за дзвінок до него, щоби в результаті дістати відправу? Я навіть лично не зголосив ся до него. Се не потребувала бути цілком даремна проба, може бути, що сим разом щастє було мені прихильне; оно дуже часто ходило такими запутаними стежками! Я пішов в сторону Гренляндслерет.

Послідний заворот голови троха обезсилив мене; я ішов дуже поволи і міркував, що маю сказати купцеві. Може се була добра душа: в приступі доброго гумору, міг навіть дати мені корону наперед за мою роботу, без моєї просьби; такі люде мають часом знамениті помисли. Я всунув ся в якісь сїни, почорнив колїна штанів слиною, щоби троха параднїйше виглядати, сховав мою колдру в темнім куті за скринєю, перейшов скісно улицу і вступив до малого склепу. Там сидить якийсь панок і ліпить трубки з старих газет.

„Я хотїв би говорити з паном Хрістіє“, кажу.

„То я сам“, відповів сей пан.

Ну, моє ім'я таке а таке, я позволив собі післати єму мою просьбу; не знаю, чи мала успіх.

Він повторив пару разів моє ім'я і зачав сьміяти ся: „Тепер ви щось побачите!“ сказав він і витягнув мій лист. „Будьте ласкаві подивити ся, як ви обходите ся з цифрами, мій пане. На вашім листі дали ви дату 1848“ і чоловік розсьміяв ся на ціле горло.

Се очевидно блуд, сказав я тривожно, я писав не думаючи, розсіяний, — се мушу признати.

„Я, бачите, мушу мати чоловіка, що при числах не помиляє ся“, сказав він. „Жалую дуже. Ваше письмо таке виразне, а поза тим ваш лист також мені подобає ся“...

Я жду хвилю. Се не могло бути єго посліднє слово. Але він назад забравсь до своїх трубок.

Жалую дуже, казав я єму, страшно жалую; але я би сего не зробив більше, а чейже сей малий блуд не міг мене зробити цілком неспосібним до веденя книг в загалі.

„Я-ж сего не говорю“, відповів він; „але у мене заважило се так, що я сейчас рішив ся иньшого взяти“.

„То місце вже обсажене?“

„Так“.

„Милий Боже, то вже о тім нема що дальше говорити?“

„Ні. Жалую, але...“

„Поважанє!“ сказав я.

Тепер опанувала мене огниста, брутальна лють. Я взяв мій пакет з сіней, закусив зуби, гнав і впадав на спокійних людей і не звиняв ся. Коли якийсь пан станув і троха остро скартав мене за моє поступованє, я обернув ся і крикнув єму до уха одно якесь безглузде слово, погрозив єму під носом стисненим п'ястуком

і пішов далше; мною заволодів сліпий шал, котрого я не міг вгамувати. Він закликав поліцая, я не желав собі нічо ліпшого, як на хвилю дістати в руки поліцая; я нарочно звільнив хід, щоби міг мене здігнати; але він не приходив. Чи то був який розум в тім, що найусильнійші, найсеріознійші заходи чоловіка нещастили ся? На що я написав 1848? Що мене обходила та проклята дата? Тепер я мусів голодувати, що аж мої кишки мов черваки скручували ся, а нігде не стояло написане, що я хоч дрібку чого небудь дістану до уст, коли день скінчить ся. А чим пізнійше, тим більшу відчував я порожнечу душевну і тілесну; з кожним днем я брав ся до менше чесного діла. Я вибірував ся не паленіючи, обманював бідних людей з чиншом, боров ся навіть з підлою покусом сїпнути ся на чужу колдру — все без жалю, без нечистої совісти. Моє нутро зачало гнити, чорний гриб, котрий що раз більше розростав ся. А там в горі сидів Бог, єго око стерегло мене і Він пильнував, щоби я загибав після всяких правил штуки, рівномірно і повільно, не виходячи з такту. А в пропасти пекла бігали люті чорти і бісили ся, що се тревало так довго, аж я зроблю головний який злочин, непростимий гріх, за котрий би мене Бог в своїй справедливості мусів скинути в болото пекла... Я ішов скорше, що раз скорше, звернув нагло на ліво і розпалений та гнівний попавсь в ясно освітлений, удекорований візд. Я не станув, не задержавсь ні на секунду, хоч коли я гнав сходами на гору, сейчас докладно запримітив незвичайне прикрашенє входу, а перед моїми очима стояла ясно найменша подробиця при дверех, декораціях, на хіднику. На другім по-

версії сїпнув я сильно за дзвінок. Чому я задержався як раз на другім поверсі? І чому як раз вхопив за сей дзвінок, коли він був найдалше від сходів?

Молода якась дама в сивій, чорно виложеній сукни, отворила двері. Хвилю дивила ся здивована на мене, відтак покрутила головою і сказала: „Ні, нині не маємо нічого“, і зробила міну, як би хотїла двері назад замкнути.

І чому я зачав щось такого, з тою особою? Она взяла мене просто за жебрака; я нагло остиг і успокоїв ся. Здоймаю капелюх, кланяюсь низенько, і як би не чув її слів, говорю дуже вічливо:

„Звиніть панночко, що я так сильно задзвонив; але я не знав дзвінка. Тут має мешкати недужий пан, котрий анонсами шукав чоловіка, що возив би єго в кріслі“.

Вона стояла хвилю і увірила в сесю брехливу видумку; її погляд на мою особу захитав ся.

„Ні“, сказала по хвили, „ні, тут не мешкав ніякий недужий пан.“

„Ні? Старий пан? Дві години денно возити, година 40 ерів?“

„Ні“.

„То ще раз прошу — звиніть“, сказав я, „се може на першім поверсі. Я хотїв лиш принагідно поручити одну знакому мені особу, котрою інтересую ся. Моє ім'я Ведель-Ярльсберг.“ Я поклонив ся ще раз і відступив; молода дама спалевїла, в заклопотаню не могла навіть рушити ся з місця, лиш стояла і гляділа неподвижно за мною, доки я не зійшов на долину... Мій спокій вернув, а в моїй голові прояснилось. Слова дами, що она нині не може

мені нічо дати, поділяли на мене як зимний туш. То вже дійшло до того, що кождий перший ліпший міг вказувати на мене і говорити: ось іде жебрак, один з тих, котрим їду виносять дверми коритаря.

При Мельнергаде станув я коло одної гостинниці і втягав в себе сьвіжий запах мяса, що єго там пекли; я поклав вже руку на клямку і хотів увійти, але ще в пору опамятав ся і пішов. Коли я прийшов на Стортов і глядав за місцем відпочинку, всі лавки були заняті, я надармо обійшов цілу церков — нігде не було місця. Очевидно! сказав я посоловівши, очевидно! очевидно!... і пішов дальше. Від рога базару звернув я троха на бік, обійшов фонтану, напивсь води, ішов дальше, тягнув одну ногу за другою, стояв довго перед кождим склеповим вікном, і дививсь за кождим возом, що по при мене їхав. В голові чув я жарке горячо, а в висках зачало в дивний спосіб гримати; вода, що я її випив, непослужила мені і на мене ударили страшні млости. Так дійшов я до кладовища Христа. Я усів, спер лікті на коліна, голову підпер долонями; в тій скуленій поставі було мені добре і я вже нечув, як в грудях щось гризло. На великій гранітній плиті лежав на череві каменярі і рив напись; мав сині окуляри, і нагадав мені нагло одного мною вже майже забутого знакомого, чоловіка занятого в однім банку і котрого тогди стрітив я в кавярни.

Колиб я міг відкласти на бік всякий встид і звернути ся до него! Сказати єму просто всю правду, що коло мене хвилево дуже зле, що навіть тяжко жити! Я міг єму дати мою голярську книжочку... Чорт побори, мою книжочку?

І ханаю нервозно за мій скарб. Не знайшовши відразу, зриваюсь на рівні ноги; з остраху купаючись цілий в поті, шукаю, і нарешті знаходжу на дні кишені з иньшими чистими і записаними безвартними паперами. Перечислюю шість білетів раз пораз взад і наперед; тепер они мені непотрібні; чи мені не могла прийти до голови примха, щоби вже більше не голити ся? В той спосіб прийшов я до половини корони, білої пів корони в сріблї! Банк замикали о шестій; між семою а осьмою міг я на него ждати коло кавярні.

Довго сидів я і тішив ся тою гадкою. Час минав. В каштанах шумів вітер, день минав. Але може се було за мало, з шістьма голярськими білетами приходити до молодого чоловіка, що був урядником банку? Може він мав в кишені дві набиті книжочки, о много чистійші і ліпші карти? Хто се може знати! І я перетряс всі кишені за иньшими річами, котрі міг би додати; але не знайшов нічого. Колиб я лиш міг зафірувати єму мою краватку! Я міг дуже добре без неї обійти ся, коли добре запну сурдуг, а я й так мусїв се зробити, бо не мав камізольки. Розвязую краватку, велику шарфу, що закривала половину моєї груди, старанно вичистив її, і разом з голярскою книжочкою завинув в кусень білого паперу. Відтак вийшов я з кладовища і пішов в сторону кавярні.

На ратуши була сема. Проходжуюсь недалеко кавярні попри залізні штахети сюди й назад і пильно придивляюсь всім, що дверми входили і виходили. В кінци коло осьмої бачу, як улицею іде молодий, елегантний панич, прямо в сторону кавярні. Коли я єго побачив, моє

серце тріпалось в грудях, як мала пташка, не витаючись кинувсь я на него.

„Пів корони, старий приятелю!“ сказав я цілком безлично, „тут — тут маєте валюту“, і всуваю в его руку малий пакетик.

„Не маю!“ сказав він. „Бігме не маю!“ і при тім вивернув перед моїми очима свою монетку. „Я вчора вечером забавляв ся і при тій нагоді пішло все до чиста; вірте мені, немаю нічо.“

„Ні, мій дорогий, воно так певно є!“ відповів я і повірив ему на слово; він же-ж не мав найменшої причини брехати задля такої дурниці; мені здавало ся, що его сині очі заходять слезами коли перешукав свої кишені і нічо не знайшов.

Я відступив. „Звиніть“, кажу, „я лиш хвилино в малім клопоті.“

Я уйшов вже кусень дороги, коли він мене закликав, щоби віддати мені мій пакетик.

„Задержіть собі! задержіть!“ відповів я, „нехай вам служить!“ Се лиш пару дрібниць — дурниць — більше менше все те, що посідаю на тім світі! Мої слова зворушили мене самого, они звеніли так безнадійно в сумраку вечера, що я зачав плакати. . . .

Вітер подужав, хмари гнали дико, а з ростучою темнотою, збільшала ся також студінь. Ідучи, плачу цілу дорогу; я страшно жалувал себе самого і безпереривно повторяв кілька слів, один викрик, котрий знов витискав мені слези, коли вони перестали вже плисти: О Боже, мені так гірко! О Боже, мені так гірко!

Одна година минула, пройшла так поволи і лїниво! Хвилю перебув я при Торвґаде, сидів на сходах, коли хто переходив, всував ся до сїней, і без мисли дививсь на ясно осві-

тлені магазини, де люде перекидали грішми і товарами, в кінці знайшов я спокійний кут за купою дощок між церквою і базаром.

Ні, сьогодні не піду вже більше до ліса, хоч би незнати що сталось; на се у мене не було вже сил, а дорога була так безконечно далека. Я загадав ніч перебути так добре як удасть ся, і лишити ся тут, де стояв; коли позимніє, можу ходити довкола церкви; я не хотів вже більше церемонити ся з собою. Я спер ся плечима і здрімав ся. Гамір круг мене занімів, склепи позамикано; я що раз рідше чув кроки прохожих, і поволи вигасали сьвітла в вікнах. . .

Отвираю очи і бачу перед собою якусь постать; блискучі гузики, що іскрились до мене, казали мені здогадувати ся, що се поліцай; лиця чоловіка не міг я розпізнати.

„Добрий вечер“! сказав.

„Добрий вечер“! відповів я і налякав ся. Змішаний підношу ся. Він стоїть неподвижно перед мною.

„Де ваша хата“! спитав.

З привички і не надумуючись довго, подав я мою давну адресу, малу комнатку, котру недавно покинув. Він все ще стояв.

„Чи я зробив що злого?“ питаю тривожно.

„Ні, цілком ні! Але ви-б ліпше зробили, як би пішли до хати, тут за студено лежати!“

„Так се правда, чую що починає бути холодно.“

Я сказав добраніч і інстинктивно звернувся в сторону мого давнішого мешканя. Ідучи обережно, міг би я може зайти на гору і ніхто не почув би того; всего на всего було лиш вісім сходів і лиш степені обох послі-

дних троха скрипіли. Перед дверми стягаю черевики і лізу на гору. Кругом тишина; на другім поверсі чутно тиканє годинника і тихий плач дитини; відтак нічо більше Знаходжу мої двері, підношу троха з гаків і отвираю як звичайно без ключа; входжу до комнати і тихо замикаю за собою двері. Було ще все так як я полишив, занавіси перед вікнами були відкинені троха на бік, ліжко стояло порожнє, на столі сьвітило ся щось біле, правдоподібно моя карточка до газдині; отже вона не була навіть тут від коли я відійшов. Я повів рукою по білій плямі і на диво почув лист. Лист? Несу єго до вікна, відцифровую о скільки се в темноті було можливе, зле писані букви і пізнаю моє власне імя. Ага! думаю, відповідь господаїні, заборона вступати до комнати, як би мені коли прийшла охота вернути!

І поволи, цілком поволи виходжу знов з комнати, з черевиками в одній руці, листом в другій, а колдру під пахою. Роблю ся цілком легким, на сходах, що скрипіли затискаю зуби, сходжу щасливо з усіх сходів і знов стою на брамі. Тут взуваю черевики, трачу багато часу з ремінцями, а справивши ся з тим хвилюку відпочиваю, дивлюсь бездушно вперед себе і держу лист в руці.

В кінци встаю і іду. — В горі улиці блимає жовте сьвітло ліхтарні, приступаю до неї мій пакет опираю о стовп ліхтарні, і отвираю лист, — все дуже поволи.

Мов струя сьвітла прошибла мою грудь; — з моїх уст вихопив ся легкий оклик, пустий крик утіхи: се був лист від редактора, мій фейлетон прийнятий, вже зложений. „Пару дрібних змін... поправлено кілька ортографічних

блудів... написане з талантом... завтра друкує ся... десять корон". Сьмію ся і плачу, великими скоками збігаю улицю, стаю, паду на коліна і присягаю щиро і сьвято на вітер. А години минали. Цілу ніч вигукую улицями, і одурівши з утіхи повторяю безнастанно: Написане з талантом, отже майстерска річ, геніальний помисл. І десять корон.

II.

Кілька тижнів пізнійше вечером, був я за домом. Я знов був на однім кладовищі і написав статтю до газети; при роботі зійшов час до десятої, стемніло ся і браму мали замикати. Я був голодний, дуже голодний; десять корон вистарчили лиш на дуже короткий час; я від двох, трьох днів не їв нічо і був ослаблений, утомлений писанєм оловцем. В моїй кишені була половина ножика і вязанка ключів, але ні одного сотика. Коли замкнуто браму кладовища, я би мусів іти властиво до хати, але через інстинктову відразу до моєї комнати, порожного і темного опущеного варстату бляхарського, в котрім я міг поки що сидіти. волочивсь я дальше, перейшов попри ратуш, зійшов до озера аж до лавки на зелізничім мості і там усів.

В тій хвилі не мав я ніяких сумних мислей, я забув за мою біду і успокоїв ся на вид моря, що спокійно і гарно тягло ся в сумерку. З привички хотів я тішити ся відчитуванєм що лиш написаного кусника, котрий мому недужому мозкови видавсь чимсь найліпшим з того, що я доси написав. Я витягнув манускрипт

з кишені, підніс близько до очей, щоби могло видіти, переглядав одну сторону за другою. В кінці я утомився і зложив назад папери. Навкруги тишина: море було як сива перлова маса, а малі пташки перелітали тихо попри мене. Подальше патрулював поліцай, врочім не видати нікого, в цілій пристані глибокий спокій.

Перечислюю ще раз мої гроші: пів ножика, вязанка ключів але ні одного сотика. Нагло сягаю знов до кишені і витягаю папери. Був се механічний рух, несвідомі судороги нервів. Вишукую білий незаписаний листок і — Бог знає, як мені прийшла сеся гадка, скручую в трубку, обережно замикаю так, що виглядала як би наповнена, і відкинув її далеко на брук; вітер поніс її ще дальше, відтак вона задержала ся.

Голод зачав тепер ділати на мене. Я дививсь на білу паперову трубку, якби наповнену лискучими срібними грішми, і вмовив сам в себе, що в ній дійсно щось є. Я силував ся відгадати суму, коли відгадаю, буде моя! На споді уявляв я собі малі, гарненькі десять ерові штуки, а на верха товсті корони, ціла трубка повна грошей! Широко розплющеними очима дививсь я на неї і намовляв себе пійти і вкрати її.

Нагло почув я кашляне поліцая, як могло мені прийти на гадку, щоби зробити те саме? Підношу ся з лавки і кашляю, повторяю се три рази, щоби учув. Як він кине ся на паперову трубку, коли надійде! Я тішив ся збитком, затирав з вдоволення руки і кляв. Коли буде мусів відійти з довгим носом, собака! Чи не западе ся він під землю, в найгорячіше багно пекла! Я був п'яний, упивсь голодом!

По кількох мінутах прийшов поліцай; спозирав на всі боки і дзвонив підковами. Іде поволеньки, бо перед собою має ще цілу ніч; трубки не бачить, не скорше, аж станув перед нею. Задержав ся і оглядає трубку. Лежить собі так біла і виглядає на повну; може в ній є яка мала сумка, га? мала сумка срібла? . . . Підносить її. Гм! легка, дуже легонька! Може цінне перо, прикраса капелюха . . . отвирає обережно своїми великими руками і зазирає до середини. Я розсміяв ся, розсміявсь і упав на коліна, сьміяв ся як божевільний. Ні один звук не вийшов з мого горла; мій сьміх був тихий і гектичний, щирий як слеза . . .

Знов заклапало по бруку, і поліцай пішов через міст. Я сидів зі слезами в очах і втягав воздух, та троха не здурів з утіхи. Зачинаю говорити голосно, розповідаю собі щось о паперовій трубці, наслідую рухи бідного поліцай, дивлюсь крізь зложені руки і повторяю безнастанно: „Закашляв, коли її відкидав! Закашляв, коли її відкидав! „До сих слів додавав я нові, причіплюю до них підбурюючі річи, обертаю ціле речення другим боком і кінчу словами: „Закашляв раз — кгеге! . . . Силую ся над відмінами тих слів, так що аж над вечером закінчив ся мій веселий настрій. Відтак найшов на мене задумчивий настрій, приємна утома, котрій я не опирався. Було вже темно, легонький вітрець поорав перловину моря; кораблі з наставленими до неба мачтами і з своїми чорними толубами, виглядали як німі потвори, що з найженою щитиною ждали на мене. Я вже не чув найменшого болю, мій голод злагодив єго, зате я чувсь так приємно порожний, невразливий на все те, що кругом мене діяло ся і тішив ся,

що ніхто мене не бачить. Я поклав ноги на лавку і поклавсь горілиць; в той спосіб я найліпше відчував вдоволенє відосібнення.

В моїй душі не було ні хмарочки, ані чувства невдоволення; як далеко міг засягнути мислею, ні одного бажання, або несповненого наміру. З широко отвореними очима лежав я так в стані, як би сам утік від себе — я чув себе так розкішно віддаленим.

Все ще ні один звук не мішав мені мого спокою; лагідна темнота закрила перед мною вселенну і загребла мене тут в спокою — лиш пустий шум тишини звучить монотонно в моїх ухах. А ті темні потвори притягнуть мене до себе, коли надійде ніч і понесуть мене далеко за море в чужі краї, де нема людей. І занесуть вони мене до замку княжни Иляялі, де ждуть на мене не предчуті, величаві річи; більші, як всі утіхи вельмож сего сьвіта. А вона сама буде сидіти в препишній сали, де буде сам аметист, на престолі з жовтих рож-а коли я увійду, витягне до мене руку, привитає і запросить мене, коли приступлю до неї і уклякну: „Витай у мене і в моім краю, рицарю! Від дваццяти літ жду на тебе і кличу кождої осьвітленої зорями ночі, а коли ти сумував, я тут плакала, а коли ти спав, я вдихувала в тебе найпишнійші сні!“ .. І та красна бере мене за руку, веде мене довгими галями, де товпи народу кричать ура, ясними городами, де триста молодих дівчат бавить ся і жартує, до другої салі, де усе було з блиско-чого шмарагду. Там сьвітить сонце, галери-ями і галями несесь любий сьпів хорів, а до мене долітає опяняючий запах. Держу її руку в моїй і чую, як дика розкіш чарів входить

в мою кров; обіймаю рукою її стан, а она шепче: не тут, іди за мною ще далше! І входимо до червоної салі, де усе з рубінів, від всего того багатства я аж до землі згинав ся. Нагло чую, як її рамена обіймають мене, її віддих погладив моє лице і вона шепче: витай любий! Цілуй мене!... Поцілуй мене! Більше... більше...

Лежачи на лавці, бачу перед очима звізди, а мої очі поринають в океані сьвітла. Відтак заснув я, поліцай збудив мене. Так сидів я, немилосерно відкликаний до життя і нужди. Моїм першим враженєм було якесь глухе здивованє, що знаходжу ся під голим небом; але оно скоро уступило місце гіркому знеохоченю, я мало що не розплакав ся, що ще не умер! Коли я спав, падав дощ; моя одіж була цілком мокра, в цілім тілі чув я ледяну студінь. Було вже цілком темно і я з великою бідою міг розпізнати лице поліцай.

„Та-а-ак“, сказав він, „тепер вставайте!“

Я встав сей час; коли би мені казав сей час назад покласти ся, я би також услухав. Я був дуже пригноблений і безсильний; а до того причинило ся ще й те, що голод в тій хвили знов зголосив ся.

„Пождіть!“ кликав поліцай за мною, „осляча голова забуває капелюх! Так — на, ну ідіть!“

„І я так щось міркував, як би — як би забув щось“, вибовтав я мов непритомний. „Дякую добраніч!“ я пошкандибав далше.

Коли-б мав хоч кусничок хліба! Маленький бохончик пишного житного хліба, від котрого можна би ідучи кавальчик відкусити! Я докладно представив собі певний сорт житного хліба, від котрого би я невимовно радо

відкусив. Я страшно був голодний, желав собі вмерти, став сентиментальний і плакав. Моя нужда не мала кінця!

Нагло станув я на середині улиці, тупнув ногою і голосно заляв. Як назвав мене поліцай? Осяча голова. Я йому покажу, що то значить назвати мене осячою головою. Обертаюся і бігцем вертаю назад. В мені варилося з люті. В долині пошпортнувся я на улиці і упав; але я тим не журився, схопився назад на ноги і біг далше. На залізничій площі я тимчасом так утомився, що не мав вже сили збігти аж до моста; тимчасом моя лютість остигла. В кінці я станув і відітхнув. Чи впрочім не було мені байдуже, що сказав такий поліцай. Так, та проте я не міг на все дозволити! „Впрочім“, перервав я себе „він же не уміє ліпше“. Таке оправдане вистарчило мені; я ще два рази повторив єго: він же не уміє ліпше! Від так я знов завернув.

Боже! що вже тобі не приходить на гадку! думав я з іритований; в найтемнішу ніч як божевільний бігати по коліна в глибокім уличнім болоті! Голод безнастанно жер мене і не давав мені спокою. Я раз-у-раз ковтав слину, щоби в той спосіб наситити себе і мені здавалося, що се мені помагає. Від кількох тижнів було скупно з харчем, заки до того дійшло, а в останніх часах, я значно втратив сили. Коли мені пощастило ся таким, або иньшим маневром роздобути п'ять корон, то сей гріш ніколи не вистарчив на стільки, щоби я міг віджити, заки наступить нове голодування і обезсилить мене. Найгірше було з моїми плечима і моїми раменами; невелике сверловане в груди

міг я ще на хвилю спинити, колу сильно закашляв або ішов сильно похилений; на плечі і рамена не мав я ради. Що за причина, що для мене в загальї не хотів вже прийти ясний день? Чи я не мав так само права жити як кожний инший, як приміром антикварник Паша, або експедитор парових кораблів Генехен? Чи я не мав плечей велита і двох сильних рук до праці; чи не був я на площі рубачів в Мелергаде, щоби бодай там заробити на щоденний хліб? Чи я був лїнивий? Чи я не шукав за місцем, слухав викладів, писав статі і день та ніч працював і читав мов божевільний? І чи я не жив як скупар, їв хліб і молоко, коли мав багато: хліб, коли мав мало, а голодував, коли не мав нічо? Чи я мешкав в готели, або мав цілу масу комнат на цілїм першїм поверсі? Я мешкав на піддашу, в бляхарскім варстаті, з котрого минувшої зими утік Бог і сьвіт, бо сніг падав до середини. Я вже не міг поняти всего того.

Все те передумував я, коли так ішов, але в моїх гадках не було одної искорки злоби, або зависти, або огірчення.

Я станув перед склепом з фарбами і глянув до вікна; хотів прочитати вінети на кількох герметичних пушках, але було за темно. Лихий на себе самого за сей найновїйший концепт і подразнений, майже лютий, що не можу доміркувати ся, що в тих пушках, запукав я до вікна і пішов дальше. Подальше побачив я поліція, прискорюю хід, приступаю до него і без найменшої причини кажу:

„Десята година.“

„Нї, друга“, відповів здивований.

„Ні, десята“, відповідаю. „Тепер десята година.“ І стогнучи з досади приступив я ще кілька кроків ближше, стис п'ястуки і сказав: „Слухайте — знайте, тепер десята!“

Він надумувався хвильку, оглядав мою особу, дививсь на мене мов дурний і навіпослід сказав цілком спокійно:

„На всякий случай вже пора іти вам до хати. Чи пійти мені з вами?“

Така вічливість розоружила мене; я чув, як слези тисли ся мені до очей, і я сказав поквапно:

„Ні, спасибіг! — Я лиш троха задовго позволив собі... в кавярни, ... сердечне спасибіг!“

Коли я відходив, він приклав руку до шелома. Єго вічливість поборолала мене, і я плакав, бо не мав п'ять корон, щоби єму дати. Я став і дививсь за ним, як він поволи ішов своєю дорогою, ударяю ся в чоло і плачу тим сильнійше, чим далше він від мене відходить. Я вилаяв себе за своє убожество, ганьбив себе, вигадував очайдушні прізвища, пишно простацкі проклони, і обсипував себе ними. Се робив я так довго, доки не дійшов до хати. Під дверми побачив я, що загубив ключі.

Очевидно! сказав я гірко, чому ж би я не мав загубити власних ключів? Я тут мешкав на подвір'ю, на котрім на долині була стайня, а на горі бляхарня; брама на ніч замикає ся і ніхто, ніхто не може її отворити, і чому ж би я не мав загубити ключів? Я перемок як собака, троха голодний, трішечки голодний, і сьмішно утомлений в колінах, чому ж би я не мав їх згубити? І чому ще до всего того цілий дім не посунув ся до Акер, коли я прийшов

і хотів дістати ся до середини? ... І загартований голодом і нуждою, сьміявсь я сам до себе.

Чую як в стайні тупають коні, і міг бачити моє вікно; але брами не міг відчинити, ані до середини дістати ся. Утомлений і огірчений рішивсь я вертати до моста і шукати ключів.

Дощ знов зачав падати, і я вже чув, як вода на плечах діставала ся аж до моєї шкіри. Коло ратуша прийшла мені нагло сьвітла гадка: просити поліцію щоби мені отворила браму. Я сей час звернув ся до поліцая, і просив его дуже, щоби пішов зі мною, і коли може, впустив мене до середини.

Ба, коли-б він міг, ба! Але він не міг; не мав ключів. Поліційних ключів тут не було, були в відділі детективів.

Що-ж тепер діяти?

Га, іти до готелю і покласти ся спати.

До готелю не міг я іти; не мав грошей. „Задовго забавляв ся... в кавярни... зрозумієте се!...

Так стояли ми хвилю на ратушевих сходах. Він щось міркував і надумував ся та придивлявсь мені. Дощ не уставав.

„Ідіть на стражницю і зголосіть ся яко бездомний“, сказав він.

Бездомний? Се мені ще не приходило на гадку. До біса, се була добра ідея! І я сей час подякував поліцайови за сей знаменитий концепт. Чи можу цілком просто увійти і сказати, що я бездомний?

„Цілком просто!“ ...

„Ваше ім'я?“ спитав урядник.

„Танген — Андрій Танген.“

Не знаю, чого я брехав. Мої гадки літали без звязи і приносили мені більше помислів, як мені було потрібно; се далеке ім'я впало мені відразу на гадку, і я викинув єго без найменшого обчислення. Я брехав без потреби.

„Заняте?“

Тим мені заїхав. Гм! Заняте! Яке-ж було моє занятє? Зразу хотів я себе зробити бляхарем, але не мав відваги; я охрестив себе іменем, котрого не посідає кождий бляхар; окрім того я носив окуляри. Нараз прийшло мені на гадку бути безличним; ступаю крок наперед і кажу рішучо і поважно:

„Журналіст“.

Урядник аж присів, заки вписав, і я стояв перед ним як великий бездомний радник державний Се, що я зволікав з відповідію, не збудило ніякого підозріння. І як се виглядало — журналіст в ратуши, без даху над головою!

„При якій часописи — пане Танген.“

При „Дневнику“. На жаль, я нині вечером троха за довго гуляв...”

„Ей, о тім нема що й балакати“, перебив мені і додав з усмішкою: „Коли молодість часом погуляє.. цілком зрозуміла річ...“ Відтак звернений до поліція, вставши і поклонивши ся мені, сказав: „Заведіть того пана на гору до зарезервованого відділу. Добраніч.“

Мені мурашки перебігли по спині при моїй власній зухвалости, і я затис п'ястуки, щоби просто держати ся. Коли-б я лиш до справи не вмішав був „Дневника!“ Я знав, що редактор Фріле умів скреготати зубами; коли

в замку заскреготав ключ, той звук пригадав мені се.

„Газ горить ще десять мінут“, сказав поліцай ще в дверях.

„А відтак гасять?“

„Гасять“.

Я усів на ліжку і чув, як обернув ключем. Ясна келія виглядала так весело; я чув ся тут свободний і з вдовolenем вслухував ся в день на дворі. Я нічо ліпшого не бажав собі, як таку малу, вигідну келію! Моє вдовolenє росло, з капелюхом в руці, поглядом зверненим на газове сьвітло при стіні, сиджу на краю ліжка; передумував різні моменти моєї стрічи з поліцією. Перша! І як я її надув! Журналіст Танген, га? А відтак „Дневник!“ Як я его вціпив в само серце тим „Дневником!“ О тім нема що говорити, га? До другої години був в повній галі в „Штіфсгарден“, ключ від хати і мошонку з пару тисячами корон забув дома! Заведіть того пана до зарезервованого відділу на гору...

Нагло гасне газ, так чудно нагло, не зменшаючи ся, не маліючи поволи; сиджу в найбільшій темноті, не бачу ні власної руки, ані білих стін, нічо! Не лишає ся нічо иншого як лягати спати. І я роздягаю ся.

Але мені не хотіло ся спати, я не міг заснути. Якийсь час сидів так і дививсь в темноту, ту густу, масову, бездонну темноту, котрої не можу поняти. Мій дух не міг її поняти. Було темно над всяке понятє і се давило мене. Замикаю очі і починаю півголосом сьпівати, кидав ся на причи то сюди, то туди, щоби розірвати ся, але безуспішно. Темнота пополнила мої мисли і не давала мені ані хвилиноч-

ки супокою. Ану, як би я сам розплив ся в темноті, став ся одно з нею? Стаю на ліжку і розпростираю рамена.

Мій нервозний стан взяв верх, і хоч як я сему опирав ся не помагало мені нічо. Я був жертвою дивних фантазій, хотів себе самого успокоїти, сьпівав пісні няньок і прів силуючи ся успокоїти себе. Я вдивляв ся в темряву і дійсно в моім житю не бачив такої темряви. Не було сумніву, що я тут стояв супроти якогось спеціального рода темноти, якогось очайдушного елементу, на котрий доси ніхто не звернув уваги. Я був зайнятий тими кумедними гадками, а кожда річ лякала мене. Мала дїрка в стїні давала мені до думання, знайдена дїра від цвяха, знак на стїні. Обмацую її, дмухаю до середини і стараю ся виміркувати її глибину. Се абсолютно не була невинна дїрка, цілком ні; то була якась таємнича дїра, перед котрою я мусїв стерегти ся. Опанований гадкою о тій дїрі, цілком не свій з боязни і цікавості, мусїв я в кінци вилізти з ліжка, вишукати половинку мого ножика, щоби змірити глибіню і упевнити ся, що она не сягає аж до сусїдної келїї.

Я знов поклався, щоби сиробувати чи годе заснути, але дійсно на те, щоби бороти ся з темнотою. Дощ перестав падати і я не чув вже ніяких звуків. Якийсь час слухав я за кроками на улиці, і неуспокоїв ся так довго, доки не учув, що хтось ішов; судячи по тонї, поліцай. Нагло зачав я тріскати пальцями і сьміяв ся. Також до чорта! Га! — Мені уроїло ся, що я винайшов нове слово. Підношу ся в ліжку і кажу: „Того нема в мові, се я винайшов, Кубоаа. Оно має букви як

слово, на Бога найсолодшого, чоловіче, ти винайшов слово Кубоаа. . . . . що має величезне граматикальне значінє . . .

З отвореними очима, здивований моїм винаходом, сиджу і сьміюся з утіхи. Відтак починаю шептати; хтось міг мене підслухувати, а я загадав моє відкрите держати в тайні. Тепер попавсь я в веселий шал голоду; я чув себе порожним і без болів, а мої гадки розгуляли ся. Я зачав тиху нараду з самим собою. Найдивнішими льогічними скоками стараюся збагнути значінє нового слова. Оно непотребувало означати Бога або Тіволі, але хто се сказав, що оно має значити тільки, що огляданє звірят? Коли я річ докладно розважив то і се не було абсолютно конечне, щоби оно означало засувку або схід сонця. Знайти зміст для такого слова, не було тяжко. Буду ждати, аж прийде само з себе. Тим часом міг я ще виспати ся.

Лежу на причи і сьміюся, але не кажу нічо ані против, ані за. Минає кілька минут і мене бере досада, нове слово мучить мене без упину, в кінци опановує всі мої мисли і наструє мене серіозно. Я вже рішив ся що оно не має значити, але не рішив ще, що оно має значити. Се менше важна річ! кажу голосно до себе, хапаюся за рамя і повторяю, що се менше важне. Слово, Богу дякувати, винайдене, а се була головна річ. Але гадка мучить мене безконечно і не дає заснути; ніщо не вистарчало мені для того незвичайно рідкого слова. В кінци знов підношу ся на ліжку, обіймаю голову обома руками і кажу: ні, се просто неможлива річ, щоби таким словом назвати еміграцію, або трафіку! Колиби се могло

щось подібного означати, я би давно вже на се рішив ся був і поносив наслідки. Ні, се слово надавало ся властиво до означення чогось духового, чутє, якийсь стан — чи я сего не міг зміркувати? Раптом здаєть ся мені, що хтось говорить, втручує ся до моєї розмови і я відповідаю в скаженій люти: Як хочете? Ні, такого ідіота нема більше на цілім сьвіті! Нитки! Забирай ся до дідька! Тепер, то вже дійсно мушу сьміяти ся! Коли можу спитати: Чому я обовязаний називати се ниткою, коли я спеціяльно маю щось против того, щоби се називало ся ниткою? Я сам винайшов се слово і я маю добре право називати ним се що хочу. О скільки знаю, я о тім не висказав ще своєї остаточної гадки . . . .

Але в моім мозку мотало ся що раз більше. В кінци вискочив я з ліжка, щоби знайти водопровід. Мені не хотіло ся пити, але моя голова горіла горячкою, і я чув інстинктивно потребу води. Нанпивши ся, вертаю назад до ліжка і з усеї сили стараю ся заснути. Я замкнув очи і силував ся бути спокійним. Так лежав я кілька мінут не рухаючи ся, зіпрів і чув, як сильно кров бухала в жилах. Ні, се таки була пишна річ, що він шукав за грішми в трубці! І також раз лише закашляв. Чи він може ішов ще туди? Сядів на моїй лавці.. Сня перлова маса . . . . кораблі . . . .

Отвираю очя. Як я міг їх замикати, коли не годен був заснути? І довкола мене та сама пітьма, та сама непроглядна, чорна вічність, против котрої бунтували ся всі мої мисли і котрої они не могли поняти. З чим я її міг порівнати? Я робив найочайдушнійші напруження, щоби знайти слово на стілько чорне,

щоби означити тоту пітьму, слово, так страшно чорне, щоби почорнило мої уста, коли его виповідять. Господи Боже, як темно тут було! Через те й я знов мусїв думати о пристани і кораблях, тих чорних потворах, що там десь лежали і ждали на мене. Вони хотїли мене притягнути до себе, задержати, поплисти зі мною сьвітами, в темві краї, котрих ще не бачило людске око. Менї здаєть ся, що я на помостї, що мене стягнуло до води, що колишу ся в хмарах, і паду що раз низше, низше.... Я крикнув трівно і цупко держав ся ліжка; я відбув небезпечну подорож, шибав воздухами як пилка. Я аж відітхнув, коли ударив рукою об тверду причу! Так умирає ся, кажу до себе, тепер ти умреш! Лежу так малу хвилю і думаю, що тепер мушу умерти. В кінци підношу ся в ліжку і кажу строго: Хто каже, що мушу умерти? Коли я винайшов слово, маю також повне право установити, що воно значить... Я чув, що фантазую, чув се тоді ще, коли говорив. Мое помішанє було делїрієм з ослабленя і втоми, але я не стратив ще сьвідомости. Але нагло прийшло менї на гадку, що я збожеволїв. Стревожений вискакую з ліжка. Доліз до дверей і стараю ся їх отворити, кидаю ся на ру разів на них, щоби їх висадити, валю головою об стїну, заводжу голосно, кусаю пальці, плачу і клену...

Кругом тихо; мури відбивали тільки мій власний голос. Я упав на землю, не в силї довше товчи ся по келїї. Нараз добачую в горі сивий квадрат в мурі, білий тон, предчутє дневного сьвітла. Чую, що се дневне сьвітло, чую се кождою порою мого тіла. Ах! як розкішно я відітхнув! Розтягаю ся на землі, і плачу з

утіхи, що блиснуло се милосерне сьвітло, плачу з вдячності. посилаю до вікна поцілуй рукою і заховую ся мов божевільний. І в тій хвилі був я сьвідомий того, що роблю. Все знехочене на раз щезло, біль і роспука устали і в тій хвилі, як далеко сягали мої мисли, не мав я ні одного несповненого бажання. Я підніс ся з землі, заклав руки, і дожидав днини.

Що то була за ніч! Але що не чули гармідеру, думав я здивований. Але правда, я був в резервовім відділі, над всіма в'язнями. Бездомний радник державний, що так скажу. Безупинно в найліпшій настрою, з поглядом зверненим на що раз яснійшу шибу в стіні, бавлю ся тим, що граю роль державного радника; назвав себе „фон Танген“ і укладав свою промову в міністерськім стилі. Мої фантазії не устали, тільки що вже не був такий нервозний. Коли-б тільки я не зробив був того недбальства що забув дома мою мошонку! Чи можу мати честь допомогти панови радникови покласти ся до ліжка? І з найглибшою повагою, з премногими церемоніями лізу на причу і кладу ся.

Тепер вже так прояснило ся, що я міг розпізнати нариси келії, а безпосередно потім доглянув також грубу засувку дверей. Се розірвало мене Одностайна, іритуюча, непроглядна пітьма, що надавала мені бачити себе самого, уступила; моя кров утихомирила ся, і я скоро почув, як мої очі замкнули ся.

Кілька ударів в двері, пробудили мене. Я поквапно вискакую з ліжка і скоренько одягаю ся; моя одіж була ще з вчашного вечера мокра.

„Замельдуйтеся у дижурного, там на до-
лині,“ сказав поліцей.

Отже знов перейти формальности! пога-
дав я стрівожений.

Сходжу до великої комнати де було трий-
цять, або сорок людей, всі бездомні. Одного
по другім кликано до протоколу, і кождий ді-
ставав карту на їду. Дижурний все питав сто-
ячого біля него поліцей: „Чи сей дістав кар-
ту? Лиш не забудьте подавати їм карти. Вони
виглядають, як би їм їда могла придати ся.“

І я стояв тут, дививсь на карти і також
мав охоту дістату одну.

„Андрій Танген, журналіст!“

Я виступив і поклонився.

„Алеж добродію, як ви тут дістали ся?“

Я пояснив цілу звязь, розповів ту саму
історію, що вчора, брехав дивлячись просто
і не кліпнувши очима, брехав з повною щирі-
стю. За довго гуляв, на жаль.... в кавярни....
забув ключ....

„Так,“ сказав він і розсміявся, „так то
буває! Спалисьте добре?“

„Як державний радник!“ відповів я. „Як
радник!“

„Тішить мене!“ відповів і встав. „Пова-
жане!“

І я відійшов.

Карта! І мені карта! Від трьох днів і но-
чей я нічо не їв. Хліба! Але ніхто не давав
мені карти, а я не мав відваги зажадати. Се
розбудило в мене підозрінє. З гордо піднесеною
головою, з поставою міліонера виходжу з ра-
туша. Сонце вже гріло, була десята і на Юнг-
торветі був вже повний рух. Кудиж тепер?
Ударяю об кишеню і обмацую манускрипт; як

лиш вибе одинайцята, буду старати ся бачитись з редактором. Хвилю стою на балюстраді і обсервую жите; тимчасом моя одіж зачала парувати. Голод знов зголосив ся в моїй груді, товк ся та колов з дрібна і з легонька, що аж боліло Чи я дійсно не мав ні приятеля, ні знакомого, до котрого би міг звернути ся? В памяти шукаю за чоловіком, що дав би мені десять ерів, і не знаходжу его. А се був такий гарний день; тільки сонця і тільки сьвітла кругом мене; небо філювало як віжне море над горами. — Не запримітивши сего, знайшовсь я в дорозі до дому.

Я був страшенно голодний, підніс тріску з улиці і зачав гризти. Се помогло. І що я вже давнійше не подумав о тім!

Брама була отворена; парубок сказав мені як звичайно: добрий день.

„Гарний день“! сказав.

„Дійсно“ відповів я. Більше не знав що сказати. Чи міг я его попросити, щоби позичив мені корону? Він би се певно зробив, як би міг. Я ще до того написав ему раз лист. Він крутив ся чогось, як би хотів щось мені сказати.

„Гарний день, не правда, пане? Нині мушу заплатити господині, чи не могли-б ви позичити мені пять корон, що? Лиш на пару днів. Ви вже зробили мені раз прислугу“.

„Ні, дійсно не можу, Енс Оляфе. Тепер ні. Може пізнійше, може нині пополудни“. Відтак поліз я сходами до моєї комнати.

Тут кинувсь я на ліжку і розсьміяв ся. Яке то свиняче щастє, що він мене випередив! Моя честь уратована! пять корон — сохрани тебе Господи, чоловіче! Ти міг від мене так

само зажадати п'ять акцій парової кухні, або панське місце там в Акер. Думаючи о тих п'яти коронах сьміюся що раз голоснійше і голосвійше. Чи не був я чортів син? Як? п'ять корон! Так, на се був я як раз добрий! Моя веселість росла і я їй цілком віддав ся. Тьфу! до чорта, як тут пахне їдою! Правдивий сьвіжий запах карменадля з обіду! Тьфу! Відчиняю вікно, щоби випустити обридливий смід. Кельнер! Пів біфштика! І звертаючися до стола, того поломаного стола, що при писаню мусів его підпирати колінами, згинаюся низенько і питаю: Прикажете може склянку вина? Ні? Моє ім'я Танген, державний радник Танген. На жаль, я троха задовго гуляв... Ключ...

І мої думки знов розіграли ся, пустились мавівцями. Знаю, що говорю без звязи, і не сказав ні одного слова, котрого не чув, або не розумів. Кажу до себе: Тепер знов говориш без звязи! Але я не міг инакше. Було, як би я був при сьвідомости, а говорив у сні. Моя голова була легка, без болю і без тиснення, в душі було ясно Я плив кудись то і не опирав ся.

Увійдіть! Так увійдіть лиш! Як бачите все з рубіну. Иляялі, Иляялі! Червоний, напушений шовковий килим! Як сильно вона дишає! Поцілуй мене любко! ще! ще! Твої рамена як білий бурштин, твої уста сьвітять... Кельвер, я замовив біфштик...

Сонце сьвітило в моє вікно, було чути, як на долині кові гризли овес. Я сидів і ссав тріску, вдоволений і веселий мов дитина. Безнастанно мацаю манускрипт; я о нім навіть не думав, але інстинкт казав мені, що він

існує, моя кров пригадувала мені се. І я витягнув его. — Був мокрий, тому я розпростер его і поклав на сонці. Відтак зачав ходити по хаті. Як пригноблюючо все виглядало! На помості всюди рештки бляхи, ні одного стільчика, ні одного навіть цвяха в голих стінах; всьо помандрувало до пивниці „вуйка“ і з іло ся. На столі кілька аркушів паперу, обтяжених грубою верствою пороху — лиш тільки було мого: старе, зелене покривало на ліжку позичив меві перед кількома місяцями Ганс Павлі . . Ганс Павлі! Я тріснув пальцями. Ганс Павлі Петерсен мусить мені помочи: Думаю, де его адреса. Як я міг за него забути! Він певно не буде дуже гнівати ся, що я відразу до него не звернув ся. Хапаю за шапку, згортаю манускрипти, пакую до кишені і збігаю зі сходів

„Слухай, Енс Оляф“, крикнув я до стайні . . . „Я цілком певний, що нині пополудни зможу помогти тобі!“

Коло ратуна бачу, що вже по одинайцятій і я рішаю ся зайти прямо до редакції. Перед дверми задержую ся, щоби побачити, чи мої папери упорядковані після сторін: я вгладив їх старанно, всадив назад в кишеню і запукав. Мое серце голосно застукало, коли я увійшов. Чоловічок з ножицями, був як звичайно на місці. Питаю тривожно за редактором. Нема відповіди. Він вирізує льокальні вісти з провінціональних газет. — Повторяю моє питанє і приступаю ближше.

„Ще нема,“ сказав нарешті неспіваючи очей.

Коли прийде?

Се річ непевна, дійсно непевна.

Як довго бюро отворене?

На се не одержав я відповіді і мусів іти. За весь той час, панок і не глянув на мене; пізнав мене по голосі. Ти тут так зле записаний, що не виплачуєсь їм тобі відповідати, погадав я собі. Чи се діє ся на приказ редактора? Правда, що від коли він прийняв мій славний фейлетон, я заливав его працями, засипував річами, котрі він мусів прочитувати і мені—звертати. Може він хотів з тим зробити кінець, зарядив средства осторожности... Я пішов в сторону Гомандбісен.

Ганс Павлі Петерсен був хлоп-студент і мешкав на п'ятім поверсі на піддашу: значить, Ганс Павлі Петерсен був бідний чоловік. Але коли мав корону, давби її. Я її дістану так певно, як би вже й мав в кишені. Цілу дорогу тїшив ся я тою короною — такий був певний, що дістану. Двері були замкнені і я мусів дзвонити.

„Хочу бачити ся з студентом Петерсеном“, сказав я і хотів увійти. „Я знаю его комнату“.

„Студент Петерсен? повторила дівчина. Чи то сей, що мешкав на піддашу? Сей виніс ся. Куди, она не знає; листи казав відносити собі до Германсена при Тобольдгаде і сказала котре число.

Повний віри і надії збігав я цілу Тобольдгаде і питаю за адресою Ганса Павля. Се був останній вихід і я мусів его використати. При одній новій будівлі геблювали два столярі. Я сьгнув рукою, взяв кілька блискучих геблів, встромив одну в уста а решту на пізнійше в кишеню і пішов дальше. Я стогнав з голоду. В пекарськім склепі бачу за вікном величезний

десятьєровий хліб, найбільший бохонець, який в загальї мож було дістати за ті гроші.

„Я прийшов за адресою студента Петерсена“.

„Бернта Анкера-гаде ч. 10 під дахом“. — Чи іду на гору? Коли так, то чи буду ласкав взяти кілька листів, що прийшли до него?

Вертаю до міста тою самою дорогою, котрою прийшов, минаю знов столярів, що тепер сиділи з горшками між колінами і їли свій обід з парової кухні; минаю пекарський склеп, де десятьєровий хліб лежить ще на своїм місці і на пів неживий з утоми приходжу на Бернта Анкера-гаде. Двері були відчинені. Вилажу численними утяжливими сходами під самий дах, витягаю листи, щоби як лиш увійду, Ганса Павля за одним замахом вправити в добрий гумор. Він певно не відмовить мені, коли виясню ему обставини, цілком певно ні, Ганс Павлі мав так шляхотне серце, я ему вже так часто о тім говорив... На дверех знайшов я картку: „Н. П. Петерсен, stud. theol. — відіхав до дому“.

Я усів, усів на зимний поміст, стуманілий, утомлений, зломаний. Кілька разів повторю механічно: „Від-їхав! від-їхав! Відтак я замовк цілком. Ні одна слеза в моїм оці, ні мисли, ні чутя. З розплющеними очима сиджу і гляджу на листи, не знаю, що діяти. Минає десять мінут, може дваїцят, а бо й більше; сиджу все на тім самім місці і пальцем не рушу, немов сплю. Тепер чую когось на сходах; встаю і кажу: „Шукаю за студентом Петерсеном, тут два листи для него“.

„Від-їхав домів“, відповідає пані. „Але посьвятах верне. Коли хочете, возьму листи до себе.“

„Дякую, дуже мені приємно, так він їх знайде, коли приїде. В них може бути щось важного. Поважане!“ Зійшовши на долину, стаю на середині улиці зі стисненими п'ястуками і кажу голосно: Я тобі щось скажу, мій любий Господи Боже, ти є все одно! І мов ошалілий киваю головою і з закушеними зубами кричу до хмар: Чорт мене побори, ти все одно!

Ступаю пару кроків і знов стаю. Нагло зміню поставу, складаю руки, перехиляю на бік голову і питаю солодким, богомільним голосом: А чи ти кликав до него, моя дитино?“

Се не добре звучало.

Великим Н, кажу, повним великим Н! Отже ще раз: Чи ти кликав до НЕГО, моя дитино? Я склонив голову, роблю плаксивий голос і відповідаю: Ні!

Ще не звучало воно добре.

Дурню, не умієш удавати! Так, мусиш сказати, так є, я кликав Господа Бога! І до своїх слів мусиш дібрати найжаліснішу мельодию, яку коли чув. Таак — тільки ще раз! Так, се було вже ліпше. Але ти мусиш зітхати, зітхати як би свистав грудьми.

Та-ак.

Сімулюю і тупаю нетерпеливо ногою, коли мені не йде, та лаю себе дурнем, а здивований нарід стає і озирає ся за мною. Я гриз без упику гнблівку і волік ся як міг скоро дальше. Ще заки спостеріг ся, був я вже на залізничій площі. Годинник на церкві Спасителя показував пів до другої. Стою хвилю і надумую ся. Матовий піт виступив на моїм лиці і заливав мені очі. Ходи зі мною на ке, кажу до себе. Очевидно, коли маєш час. Я поклонив ся і пішов на залізничий ке. Там

стояли кораблі, море філювало до сонця. Всюди пильний рух, свист пари, робітники з паками на плечах, на їх устах веселий сьпів. Баба з печивом сидить біля мене. Малий стіл переповнений лакітками і я на силу відвернув ся, щоби сего не бачити. Запах їди наповняє цілий ке; тьфу, відчинити вікна! Звертаю ся до пава, що сидить коло мене і представляю ему тую невластивість з пекарками тут і некарками там... Ні? Але ви таки признасьте, що... Але він завітрив щось недоброго, не дав мені навіть докінчити, підніс ся і пішов. І я встав і пішов за ним з тою сильною постановою доказати ему, що помилив ся.

„Навіть взгляд на санітарні відносини“ сказав я і поклепав его по рамени.

„Вибачте, я тут чужий і не знаю нічо про санітарні відносини“, відповів і страшно впиялив в мене свої очі...

Се на всякий случай змінє річ, — коли він чужий... Чи можу ему в який спосіб служити? Водити по місті? Ні? Мені було би дуже приємно і се би его нічо не коштувало... Але чоловік хотів мене абсолютно збути ся і скоро перебіг улицю на другий тротоар... Я завернув і знов усїв на моїй лавці. Я був дуже неспокійний а велика катаринка що десь в горі грала, ще погіршала річ. Тверда, металічна музика, до котрої мала дівчинка сьпівалася сумну мельодию. Щось подібного до флєта, болючого в сих тонах, проливаєсь моїми жилами, мої нерви зачинають дрожати, немов би в них музика гомонїла, а по хвилі розтягаю ся на лавці і сьпіваю з музикою. На який концепт чоловік не впаде, коли голодує!

Чую, що ті тони втягнули мене в себе, що я

в них розплив ся, випливаю і мені здаєть ся що пливу високо понад гори в яснійші області.

„Одного ера“ каже дівчатко від катеринки і наставило тарілку, лиш, „одного ера“!

„Так“, відповідаю несвідомо, схоплюю ся і перешукую кишені Але дитина гадає, що жартую собі з неї і не сказавши слова відходить. Сего було меї за богато; я волів би щоби сварила, — мене заболіло і я закликав її назал. „Не маю ні одного сотика, але я за тебе не забуду, може завтра. Як тебе звуть? Так? Гарне імя; не забуду. Отже завтра“. Я зміркував, що она мені не увірила, хоч не сказала нічо, я плакав з розпуки, що та мала уличниця не хотіла мені вірити. Кличу ще раз за нею, розпинаю з розмахом сурдут, і хочу їй дати камізольку. Дам тобі щось, жди лиш хвильку... Але я не мав камізольки!... Як я міг за нею шукати! Вже від кількох тижнів не маю її. Що мене напало! Здивована дівчина не ждала довго і покvapно відійшла. І я мусів її пустити. Люде збігали ся і голосно сьміяли ся; поліційний сторож перетискає ся і хоче знати, що таке стало ся.

„Нічо“, відповідаю, „цілком нічо“! Я тільки хотів тій малій дівчинці дати камізольку... для її батька... З того не потребуєте сьміяти ся. Я можу вернути лиш до хати і натягнути ившу.

„Лиш не робити авантур на улиці! Та-ак, марш! І поліцай пхнув мене на перед. „Чи се ваші папери“? крикнув за мною.

„Так до чорта, моя статя, маса важних письм! Як я міг бути такий неосторожний“. Беру мій манускрипт, запевняю ся, що все в порядку, і не озираючи ся більше іду прямо

до редакції. На вежі Спасителя була четверта.

Бюро замкнене. Тревожно, мов злодій, зсуваю ся сходами назад і стаю безрадно перед брамою. Що тепер діяти? Опираю ся о мур, впилив очі в камінь і передумую. Перед моїми ногами лежить шпилька; згинаю ся і підоймаю. Ану, возьму і повідтинаю гузики від сурдута. Що міг би за них дістати? А може і се нічо мені не допоможе? Гузики були гузиками, але я оглянув їх з усіх боків і побачив, що були так добре, як нові. Се була добра гадка; я міг повідрізувати їх ножиком і занести до пивниці „вуйка“. Надія, що спродам ті гузики, сейчас мене оживила і я сказав: „Єй, прояснює ся!“ Утіха опанувала мене і я зачав відривати один гузик по другім. При тім вів я тихцем таку розмову: „Ну, бачите, коло нашого брата троха скупо, хвиловий клопіт... Зужиті, кажете? Не плетіть! Хотів би я такого бачити, що гузики зуживає менше як я. Ходжу все з розп'ятим сурдутом, скажу вам; моя привичка, властивість... Ні, ні, коли не хочете, то —! Але за се мушу дістати бодай 10 моїх ерів... Але, мій Боже, хтож се каже, що мусите? Можете мовчати і мене лишити в спокою... Так, так, так, закликайте лиш поліцію, про мене! Зажду тут, доки не приведете поліцая. І не украду вам також нічо... Тепер бувайте здорові, здорові! Отже моє ім'я Танген, я троха за довго гуляв...“

Хтось сховався сходами. Я сей час витверезив ся, пізнаю пана від ножиць і скоренько ховаю гузики до кишені. Він хоче перейти, не відповідає навіть на мій уклін і нагло дуже

докладно оглядає свої нігті. Задержую єго і питаю за редактором.

„Нема“.

„Брешете!“ кажу. І з безличністю, котра мене самого счудувала, тягну далше: „Я мушу з ним говорити; пильна справа. Вісти з Штіфтгарден.“

„Чи мені сего не можете сказати?“

„Вам?“ відповідаю і мірю єго від стіп до голови... Се помогло. Вернув сейчас зі мною і отворив мені двері. Тепер серце застрягло мені в горлі. Я закусив сильно зуби, щоби набрати відваги, запукав і увійшов до приватного бюро редактора.

„Добрий день!“ Се ви? сказав приязно.

„Сідайте!“

Коли би мені був показав двері, було би мені приємнійше; мені було недалеко до сліз і я відповів:

„Прошу вибачте...“

„Сідайте“, повторив.

Сідаю і кажу, що маю знов статтю, на котрій мені дуже залежить, щоби була в єго часописи. Я тільки над нею натрудив ся, коштувала мене тільки праці.

„Прочитаю“, сказав і взяв статтю. „Праці завдаєте собі на всякий случай при всім, що пишете, але ви за палкі. Коли-б ви лиш більше міркували ся! За багато горячки! Але я прочитаю. З тим обернув ся назад до стола.“

Тепер я осїв! Чи міг я єго просити о корону? Пояснити єму, чому в тім було все за багато горячки? Тоді він би мені певно поміг, се було не перший раз... Я підніс ся. Гм! Але коли я був послідний раз у него, жалувал ся на скупість думок, навіть посилав

служачого, щоби зібрати мій гонорар. Здається, що так було би і сим разом. Ні, се не сьміє стати ся! Чи-ж я не бачив, що він сидить по уха при роботі?

„Ще може щось крім того?“ спитав.

„Ні“, відповідаю і стараю ся скріпити мій голос. „Можу спитати коли?“

„Як будете коли іти туди, за яких пару днів“.

Я не міг промовити в своїй справі. Вічливість сего чоловіка була так безмірно велика, я хотів показати, що потрафлю її оцінити. Ліпше заморити ся голодом... І я відійшов. Навіть тоді вже, коли я вийшов і голод наново зачав мене мучити, не жалував я, що вийшов з бюро не попросивши о корону. Витягаю другу геблівку з кишені і беру в рот. Се знов помогло. Чому я сего вже скорше не зробив? Встидай ся, сказав я голосно; ти дійсно міг о тім подумати, щоби сего чоловіка просити о корону і через те наробити ему клопоту? І я просто по гробяньски поставив ся до себе, за намірену мною безвстидність.

Се було найбільше простацтво, що я доси чув! кажу; впадати до чоловіка і ему майже очи видрапувати, лиш тому, що тобі потрібна корона, ти підла собако! Марш! Скоро! Скоро! ти бовване!

Я тебе навчу!... Щоби себе покарати, починаю бігати. Беру одну улицю по другій, підганяю себе злобними окликами і кричу на себе мов скажений, коли хочу задержати ся. Тим часом забіг я високо на пілестреду. Коли вже задержав ся, трохи не плачу з досади, що не можу дальше гнати, дрожу цілим тілом і паду на сходи. Ні, стій! кажу. Щоби себе

основно витортурувати, підвошу ся і змушую себе стояти: відтак сьмію ся з себе самого і роскошую ся моїм власним упадком. В кінці по кількох мінутах даю собі головою знак, що вільно мені усісти і вибираю найнедогіднійше місце на домашніх сходах.

Господи Боже, як то добре відпочати! Стираю піт з лица і глибоко втягаю воздух. Як я біг! Але не жалую того, се було добре заслужене. Як я міг навіть подумати о тім, що би просити о корону? Тепер бачу наслідки! І я зачав лагідно себе нагадувати так, як би се зробила рідна мати. Що раз більше розжалоблюю ся, трачу сили, і починаю плакати. Тихий, щирый плач, внутрішнє риданє без сліз... Чверть години або й довше сидів я на однім місці. Люде приходили і відходили, але ніхто не зачіпав мене. Тут і там грали ся малі діти; там на дереві при дорозі сьпівала молода пташка...

Поліцай іде просто на мене: „Чого тут сидите?“ питає.

„Чого тут сиджу? Для розривки.

„Пів години маю вас на оці. Сидите тут вже дві години“.

„В приближеню! Ще вам чого треба?“ Встаю і сердитий іду дальше... Прийшовши на площу стаю і дивлю ся з гори на улицю. Для розривки. Чи се була відповідь? З утоми! повинен ти був сказати, і то дуже плаксивим голосом — ти бараняча голово, ніколи не на-учиш ся удавати — з утоми! І при тім ти повинен був стогнати як кінь.

Дійшовши до огневої сторожи, стаю. Новий концепт. Тріснув пальцями, розсьміяв ся так голосно, що хто йшов, остовпів, і кажу:

Ні, тепер ти дійсно ідеш до пастора Левіона. Се мушиш на правду зробити. Так, лиш на пробу. Що стратиш? І так, яка гарна погода.

Вступаю до книгарні Паши, вишукую в календарі адресу пастора Левіона і іду туди. Аж тепер! кажу. Тепер не робити ніяких дурниць! Совість, кажеш? Нонсенс; ти забідний, щоби уважати на совість. Ти виголоднів, приходиш з важною справою, перше, що потрібне. Але голову мушиш перехилити на бік і словам надати меляодію. Не хочеш того? Що? То не їдз ні кроком далше, щобиєсь знав. Отже: знаходишся в стані напасти, по ночах борешся з силами темноти і великими, безгласними потворами, що аж страшно, голодуєш і хочеш пити вино і молоко а не дістаєш нічо. До того дійшло у тебе. Тепер стоїш тут і не маєш оливи до лампи. Але ти віриш в ласку, хвалити Господа, ти ще не стратив віри! Віддак мушиш зложити руки і так до дідька виглядати, як бись надіяв ся на ласку. Що до мамони, то ти ненавидиш її в кождім виді, иньша річ з молитвословом, памяркою за кілька корон... Стою перед дверми пастора і читаю: „Урядова пора від 12—4.“

Лиш тепер без дивацтв! кажу: тепер серіозно до діла! Так, — голову схилити — ще троха... відтак дзвоню до хати.

„Хочу говорити з паном пастором“, кажу до дівчини; але не був в силі додати імени Бога.

„Вийшов“, відповіла.

Вийшов! Вийшов! Се звівечило цілий мій плян, помішало все, що наміряв сказати. Що помогла мені та далека дорога?

„Чи се що пильного?“ спитала дівчина.

„Цілком ні!“ відповідаю „цілком ні“. От прегарна погода і я вийшов відвідати єго.“

Тут стояв я, а там стояла вона. Я бився в груди, щоби звернути її увагу на шпильку, котрою був счіплений мій сурдут; очима просив я її, щоби зміркувала за чим я прийшов; але вона не розуміла нічо.

Чудовий день, так, так. Чи пані пасторової також нема дома?

Є, але вона має ревматизм, лежить на софі і не може рушити ся... Чи він хоче щось переказати?

Ні. Я лиш часом пройду ся так, для руху. Се здорово так по їді.

Вертаю. Пощо ще довше балакати? До того ще дістаю заворот голови, небогато бракувало, а я був би упав. В бюрі від 12. години до 4; я о годину за пізно запукав, — час ласки минув!

На Стортов сїдаю на лавку коло церкви. Боже мій, як сумно було зі мною! Я не плакав, за сильно утомив ся: до крайности обезсилений сиджу, нічо не роблю, не рухаю ся, гину з голоду. В моїй груди певно запаленє, так там пекло і болїло. Пережовуване геблівок також вже не помагало; щоким утомили ся безовочною роботою і я лишив їх в спокою. Я піддав ся. Окрім того я знайшов на улиці кусень лушпини китайского яблука і зачав її сейчас обгризати, через що зачало мене млоїти. Я був хорий; на сугавах рук виступили сині, грубі жили.

На що я властиво ждав ще? Цїлу днину бігав за одною короною, щоби житє продовжити ще о одну годину. Чиж се не все одно,

чи неминучий сей день прийшов скорше чи пізнійше?

Заховуючись як порядна людина, був би я давно вже пішов до хати, поклався спокійно і віддався в руки судьби. Мої мисли в тій хвили були цілком ясні. Тепер хотів би я вмерти, була осінь і все западало в сон. Я пробував всіх способів, вичерпав всяке можливе жерело помочи. Заглублююся сентиментально в сесю гадку, і за кожним разом, коли знов надіявся на можливість ратунку, шепчу: дурню, тиж зачав вже вмирати! Я мусів перед тим написати пару листів, все приготувати і сам бути приготований. Хочу старанно вимити ся і упорядкувати ліжко; голову загадав я покласти на білі аркуші паперу, найчистійшу річ, яку посідав, а зелену колдру міг я....

Зелена колдра! Я нагло прокинув ся, кров ударила до голови і серце сильно затовкло ся. Підношу ся з лавки і іду далше; жите загра-ло наново і безнастанно повторяю урвані слова: Зелена колдра! Зелена колдра! Іду що раз скорше, як би мав щось здігнати і по кількох хвилях знов стою в хаті, в моїй бляхарни. Не задержуючи ся приступаю без наміслу до ліжка, і звиваю колдру Ганса Павля. Була би се дивна річ, як би мій добрий помисл не уратував мене. На глупі сумніви, що у мене пробудили ся, цівголосний внутрішній голос, що говорив о якімсь пятні, першій чорній плямі на моїй честі, я дививсь з гори; махнув байдужно рукою. Я не був сьвятий, ідиот чесноти, мав ще свій власний розум.... Беру колдру під паху, і іду на Шгернерсгаде ч. 5. Пукаю і входжу до великої, чужої салі, перший раз; дзвінок над дверми по десператски видзвоню-

вав над моєю головою. З бічної комнати вийшов пан, з переладованими устами і гриз; приступив до стола.

„Прошу, дайте мені пів корони за мої окуляри!“ кажу, „за пару днів викуплю, цілком певно“.

„Що? Ні, сеж сталеві окуляри“.

„Так!“

„За се не можу нічо дати“.

„Певно, що ні. ви сего не можете!“ Се був властиво жарт. Тут маю колдру, котрої не потребую і я гадаю, що ви її возьмете від мене“.

„На жаль маю цілий склад“, відповів, а коли я розвинув колдру, він раз лише глипнув оком і скричав: „Ні, вибачте і вона мені не потрібна!“

„Я хотів показати вам гіршу сторону, тамта сторона о много ліпша“.

„Нехай і так, але се вам нічо не допоможе, не хочу її, і ніхто не дасть вам за неї навіть десять ерів“.

„Се на всякий случай ясно, але я гадав, що она може разом з иньшою старою колдрою пійти на ліцитацию“.

„Можлива річ, але се вам нічо не допоможе“.

„25 ерів?“ питаю.

„Ні, не хочу, чоловіче, не хочу навіть її мати в моїй хаті“.

Беру колдру назад під паху і вертаю до дому. Як би нічо не стало ся, розпростираю її на ліжку, вигладжую, як се звичайно робив і стараю ся затерти всякий слід мого вчинку. В хвили, коли я рішив ся на се лайдацтво, не міг я бути при всіх змислах, чим більше я над тим думав, тим більше нечуваний видавсь ме-

ні мій поступок. Напад слабости, якесь обезсиленє в моїм нутрі мусіло мене захопити. Коли я тільки попав ся в тоту сїть, так сей час змїркував, що воно зле скінчить ся і тому я виразно пробував зразу з окулярами. І се мене тїшило, що не найшов нагоди довершити мого злочину, що споганив би послїдні хвилі мого життя... Я знов вийшов до міста. Сїдаю на лавці коло церкви Спасителя, похилив голову на груди, знемічнів через послїднє напруженє, занедужав, гинув з голоду. Так минав час.... Ще ту одну годину хотїв я бути на воздуху; було яснїйше як дома: окрім того менї здавало ся, що на свїжїм воздуху не так зле діяло ся в моїй груді; ще досить рано можу вернути додому... Я марив так і думав і терпїв страшенно. Я взяв малий камінчик, вичистив єго рукавом і вложив до уст, щоби щось гризти; впрочім не рухаю ся, навіть очима не рушу. Люде приходили і відходили, туркіт возів, стукіт копит і голоси наповняли воздух... Але з гузиками можу ще попробувати? Се очевидно нічо не може, бо я до того ще був добре недужий. Коли подумаю, то все таки вертаючи, мушу іти через околицю де жив „вуйко“ — мій властивий „вуйко“. — Я встав, поволїк ся поволі улицями. Над бровами некло, заносило ся на горячку і я квапив ся як мїг. Іду знов попри склеп з хлїбом. Так, але тепер не будемо тут задержувати ся, сказав я рішучо. А колиби я увійшов і попросив о кусень хлїба? Я собі се так лиш погадав. В дійсности й не думав о тїм. Тьфу! І я пішов дальше. В одній брамі стояла любовна пара і шептала; відтак дальше якась дївчинка виставила через вікно голову. Я ішов поволі і

задумчиво, виглядало, якби я глибоко застановляв ся над якоюсь справою — дівчинка вийшла на улицу. — „Як тобі веде ся, старий? Що? Ти хорий? Боже, що за лице!“ і скоренько утікла назад.

Але я нагло станув. Я мусів бути нечувано худий. А очі були в дорозі до голови. Як я властиво виглядаю? Але то дійсно чорт може побрати, що чоловік мусів дозволити, щоби голод ему так доїхав. В мені шал ще раз розгорів ся, спалахкотів послідний раз, судороги мушкулів. Нічого лице, що? Маю на плечах голову, що другої такої не знайде в цілім краю, пара п'ястуків, що — даруй мені, Господи — моглиби послугача змолоти на муку, та при тім я на ганьбу голодував в осередку християнії! Чи в тім був сенс і розум? День і ніч працюю як віл, аж очі вивчив з черепа і розум з голови виголодував — і що до чорта мав я за се? Навіть уличниці не хочуть мене бачити.

Розбішений, зі скрежетом зубів і чувством утоми, зі слезами і проклинами шалію дальше, не звертаючи уваги на прохожих. Зачинаю наново мучити себе, ударяю головою о стовпи ліхтарень, запускаю кігті глибоко в долоні, кусаю язик, коли невиразно що виповів, і як божевільний сьмію ся за кожним разом, коли добре заболіло. „Ба, але до чого мені брати ся?“ питаю себе. При тім тупнув тричі ногою і повторяю: До чого мені брати ся?

В тій хвили переходив попри мене якийсь пан і закримітив з усмішкою: „Ідіть і кажіть ся заперти.“

Я глянув за ним. Се звісний лікар жінок, его звали „Князь“. Навіть не розумів ся на

тим, що мені є, той чоловік, котрого руку я стискав. Я успокоїв ся. Дійсно, я збожеволів, він мав рацию. Я чув божевільство в крові, чув, як воно товкло ся в моім мозку. Такий то мав бути мій кінець! Так, так! Зачинаю на ново мій повільний сумний хід! Там я мав розбити ся!

Нараз знов стаю тихо. Але не заперти! кажу, се ні! І майже захрип з остраху. Прошу, благаю на вітер, щоби лиш не запирали. Я би знов прийшов до ратуша, мене-б заперли в темній комнаті, де не було найменшого промінчика сьвітла. Лиш се ні! Прецінь був ще не один иньший вихід, котрих я не пробував. Я хотів попробувати, бути на стілько пильним, посвятити на се час і без женади іти від хати до хати. Айслер приміром, торгував ще музикаліями, у котрого я ще цілком не був. Вже знайде ся рада.... Так говорю до себе і майже плачу, з розчулення. Лиш щоби не заперли!... Айслер? Чи се може вказівка з гори? Ёго ім'я впало мені на гадку без причини, а він мешкав так далеко; але я ёго прецінь вишукаю; яж-можу іти поволи і по дорозі відпочати. Дорогу знаю, за добрих часів був у него і купив багато нот. Можу просити ёго о пів корони? Се може би ёго женувало: отже мушу просити вже о цілу.

Вступаю до склепу і питаю за шефом; відіслано мене до ёго бюро. Там сидів він, поважний, одягнений після найновійшої моди і переглядав рахунки.... Я вигикав оправдане і предложив свою справу. Присилуваний звертати ся до него бідою... віддам в дуже короткім часі.... як лиш одержу гонорар за статті... зробив би для мене велике добродійство.

Ще коли я говорив, нахилив ся назад над своїм пультам і робив дальше. Коли я скінчив, зирнув з коса на мене, похитав гарною головою і сказав „ні“. Лиш ні. Ні пояснення. Ні слова.

Під мною задрожали коліна так сильно, що я мусів оперти ся о малу шафку. Хочу ще раз попробувати. Чого мені як раз его ім'я впало на гадку, коли я був далеко з відси. Чую кілька кольок в лівім боці і починаю пріти? Гм! Я дійсно в великій нужді, кажу, і на жаль також досить хорий; я певно в кількох днях міг би звернути. Чи він не буде такий добрий?

„Приятелю, чому приходите як раз до мене? Ви для мене цілковите Х, що забігло з улиці. Ідіть до редакції, де вас знають.“

„Лиш на нинішній вечер! Редакция вже замкнена, а я так страшно голодний“.

Він все перечив головою, перечив ще коли я вже держав клямку. „Поважане!“ сказав я.

Отже се не був натяк з гори, погадав я і гірко засьміяв ся; так високо і я міг показати, осе ішло. Я волік ся від одної групи до мів до другої і лиш від часу до часу відпочивав на хатних сходах. Коби лиш мене не заперли! Страх перед келією переслідував мене цілий час, не давав мені спокою; коли тільки по дорозі побачу поліцая, всуваю ся в бічну улицю, щоби з ним не зійти ся. Тепер числім по сто кроків, кажу, і відтак пробуймо щастя на ново! Раз чейже мусить прийти рада...

Був се малий склепик з нитками, в котрім я ще ніколи не був. Один чоловік за лавкою, в заді кантор з порцеляною таблицею на дверех, наповнені полиці і дошки в довгих рядах. Жду, аж послідна жінка вийшла зі склепу,

молода дама з дірочкою на лиці. Як щасливо виглядала! Я, з моєю шпилькою в сурдуті, не старає ся навіть зробити на ній вражіння, але відвернув ся, а мої груди розпихав тихий плач...

„Чим можу служити?“ питає хлопець.

„Чи шеф дома?“ питаю.

„Він тепер на прогульці в горах Йотунгаймен. Маєте якесь особлиwsze бажане?“

„Лиш пару слів, щоби купити собі яку їду,“ кажу і стараю ся усміхнутись, „я голодний а не маю ані сотика.“

„То ви такий богач як і я,“ відповів і порядкував пачки.

„Ох, не завертайте мене — не робіть сего!“ кажу і чую, як моє тіло позимніло мов лід. „Я дійсно майже неживий з голоду; від кількох днів не їв нічо.“

Дуже поважно, не говорячи ні слова, зачав вивертати свої кишені одну по другій. Чи не вірю єго словам, що?

„Любий пане, хочете може, щоби я украв з каси?“ спитав нетерпеливо.

„Так“ кажу, „так, возьміть пять ерів з каси.“

„То ви зле трафили“ закінчив і додав: „і рівночасно скажу вам, що мені досить тої історії.“

Недужий з голоду і горіючи зі сорому висуваю ся за двері. Для нужденної костюмахи зійшов я на пса і таки не дістав її. Ні, се мусять вже скінчити ся! Зі мною дійсно зайшло за далеко. Тільки літ удержав ся я просто, держав ся кріпко і непохитно в неодній чорній годині, а тепер так нагло зійшов на брутальну жебранину. Один сей день довів до здичіння весь хід моїх мислей, мою душу споганив без-

встидністю. Я не соромився удавати нещасливого і плакати перед найпростішим крамаром. І що се допомгло? Чи по всім тім мав я що вложити в уста? Я дійшов до того, що обмерзив сам себе собі. Так, так, тепер се мусіло скінчити ся! Тепер може замикали у нас браму і я мусів квапити ся, коли не хотів знов почувати в ратуши... Се додало мені сил; в ратуши не хотів я спати. Богу дякувати, на вежи Спасителя була доперва сема; я мав перед собою ще три години, заки запруть браму. Як я бояв ся!

Я все, все пробував, робив все, що міг. І що мені дійсно, за цілий день, ні один раз не пощастило ся! Колиб я се оповів, ніхтоб мені не увірів, напишу, то скажуть, що брешу. Ні в однім місци! Так, так, на се нема ради; але передовсім не лазити більше, більше рухливости. Тьфу, се мерзенна річ, можу тебе запевнити мій пріятелию, через те ти мені просто обрид. Коли пропала надія, то вже все пропало. В прочім чи не можу украсти собі жменю вівса в стайни? Промінчик сьвітла, заблимало, я знав, що стайня була замкнена.

Роблю ся легким і лізу слимачим ходом до хати. Чую спрагу, на щастє перший раз сегодня і шукаю за місцем, де би міг напити ся. Базар був за далеко, а до приватної хати не хотів я іти; се тревало ще чверть години. Се цілком ще не говорило, що задержу воду; мій жолудок не зносив вже нічого.

Але ґузики? Я ще з ґузиками не пробував. Я станув тихо і мусів усьміхнути ся. Може прецінь була ще яка рада! Я ще не цілком був проклятий! Десять ерів певно за них дістану, завтра дістану десь других десять,

а в четвер заплатять за статю! Ще дожию того, що все добре скінчить ся! Як я міг забути за ґузики! Витягаю їх з кишені і оглядаю ідучи далше; з утіхи в очах мені потемніло; і улиці вже не бачу.

Як докладно знав я ту велику пивницю, мій ратунок в чорних годинах, мій кровопийчий приятель! Все, що я посідав, кусень закуснем щезло тут під землею, мої хатні дрібниці, моя послідна книжка. В днях ліцитації приходив я тут звичайно, придивляв ся і тішив ся за кожним разом, коли здавало ся, що мої книжки ідуть в добрі руки. Актор Магельсен мав мій годинник і я був з того майже гордий; календар, в котрім була моя перша поетична пробка, купив мій знакомий, моє пальто опинило ся в ателіє фотографа. Немож було нічо закинути.

Держу ґузики в руці і вхожу. „Вуйко“ сидить при пульті і пише. „Не кваплю ся“ кажу в страху, що можу ему перешкодити і вправити в лихий гумор. Звук мого голосу був так чудно порожний, я сам ледво пізнав єго, а серце било мов молот. Він прийняв мене з усмішкою, як се звичайно робив, розпростер обі руки на столі і не кажучи слова глянув мені в лице.

Я мав щось і хотів лиш спитати, чи він того може не потребує... щось, що мені дома лиш заваджає, запевняю вас, є лиш плягою... кілька ґузиків...

Отже що-ж, що-ж з ґузиками? При тім нахилив очи близько до моєї руки.

Чи не може дати за се кілька ерів?... Тільки, кілька сам гадає... Цілком так, як сам оцінить.

За ґузики? І вуйко здивований влялив в мене свої очі. За ті ґузики?

Лиш так на одно цигаро, або що хоче! Як раз тепер переходив туди і загадав спитати.

Старий лихвар розсміяв ся і не сказавши більше ні слова, вернув до пульта. Стою. Властиво я не надіяв ся, а мимо того уважав поміч за можливу. Єго сьміх був заговором смерти. Окуляри також мені тепер не допоможуть.

Мої окуляри очевидно також даю, очевидно, кажу і стягаю їх. Лиш десять ерів, а коли хоче, то і п'ять.

„Ви знаєте, що за окуляри не можу вам нічо дати; се я вже раз сказав вам.“

„Але мені потрібна поштова марка“, кажу глухо; навіть не можу відіслати листів, що маю написати. „Одна десять-або п'ятерова марка, як самі гадаєте.

„Ідїть собі на милість Бога!“ відповів махнувши рукою.

Так, так, нехай буде! кажу до себе. Механічно закладаю назад окуляри, беру ґузики і відходжу; кажу добраніч і як звичайно замикаю за собою двері. Так, тепер не дало ся вже більше нічо зробити! Перед сходами стаю і дивлю ся ще раз на ґузики. Що він їх абсолютно не хотїв мати! кажу; се-ж майже нові ґузики; того цілком не можу поняти!

Коли так стою і глибоко міркую, перейшов попри мене якийсь чоловік і зійшов до пивниці. В посніху штовхнув мене; ми перепросили ся а я обернув ся і дививсь за ним.

„Нї, се ти? сказав нагло в долині на сходах. Вийшов назад і я пізнав єго. „Господи сохрани, як ти виглядаєш! сказав. Що ти робив там на долині?“

„Ох — справунки. Ти також туди, як бачу?“

Мої коліна дрожали, я опер ся о стіну і витягнув до него руку з гузиками.

„Що до чорта?!“ крикнув. „Ні, се вже іде за далеко!“

„Добраніч,“ сказав я і хотів відійти; я чув, що ще троха, а розплачу ся.

„Ні жди хвилину!“

На що маю ждати? Він же сам був в дорозі до „вуйка“, ніс може заручиновий перстень, голодував вже кілька днів і мав довги у своєї господарині.

„Добре,“ кажу вкінці „сли вернеш скоро...“

„Очевидно“ відповів і взяв мене за руку; „але я тобі щось скажу, я тобі не вірю, ти бараняча голово; буде найліпше, коли зійдеш зі мною“.

Я зрозумів, що він хоче, знов почув нагло іскорку честі і відповів: „Не можу! Я прирік бути о пів до осьмої на улиці Бернта Анкера і ...“

„Пів до осьмої, справедливо! Але тепер вже осьма. Годинник маю тут в руці; єго хочу іменно лишити тут. Отже до середини з тобою, ти голодний грішнику! Дістану що найменше пять корон для тебе!“ — І пхнув мене до середини.

III.

Тиждень зійшов по паньски і в утіхах. І сим разом перескочив я найгірше, мав кожного дня що їсти; моя відвага росла, і я клав в огонь одно желізо за другим. В роботі були три, ча чотири розправи, котрі рабували мому бідному мозкови кожду іскорку, кожду гад-

ку, а я гадав, що іде ліпше, як доси. Послідну статю, з котрою я тільки бігав і на котрій я тільки побудував надій, редактор вже звернув мені; уражений і розгніваний, я знищив її сейчас не прочитавши перед тим ще раз. На будуче загадав я пробувати з иньшою газетою, щоби мати до вибору більше доріг. В найгіршім случаю, коли і се не допоможе, був ще ратунок на кораблях; „Монахия“ стояла в пристани готова до відїзду, може возьме мене за роботу до Архангельска, або куди сама схоче. Вигляди були на кілька боків.

Послідна криза сильно мене підкосила, волосе вилїзало великими масами і біль голови сильно мучив, найбільше ранком, а нервозність не хотїла уступати. Коли я писав в день, мусїв руки обвивати платком, лиш тому, що не міг стерпіти мого власного віддиху. Коли Єнс Оляф сильно тріснув дверми, або пес заліз на подвірє і забрехав, моє тіло аж до шніку кости прошибали зимні кольки. Я страшно змарнів... День і ніч мучив ся роботою, лиш хвилинку брав для себе, щоби щось проковтнути і писав дальше. Тодї так ліжко, як і малий хитаючий ся пульт був затоплений нотатками і записаними листками, над котрими я працював на перемїну, нове, що мені за дня впало на гадку, додавав, перечеркував, тут і там відсвьїжував мертві точки барвним словом і з превеликим трудом волїк ся від реченя до реченя. Нарештї одного пополудня справив ся з артикулом, щасливий і вдоволений всадив єго в кишеню і пішов з ним до „Команданта“. Був найвисший час робити напруження, щоби знов прийти до гроша; я посїдав вже не богато.

„Командант“ просив мене на хвилюку усеїсти, він сей час... і писав дальше.

Оглядаю мале бюро: Бюсти, фотографії, витинки, величезний кіш на папери, що виглядав, як би мусів уміти проковтнути цілого чоловіка. Мені стало не весело на вид того бездонного горла, тої смочої хавки. Виглядав як би був вічно отворений, щоби проковтнути нові відкинені праці.

„Котрого нині?“ питає нагло „Командант.“

„28-го“, відповідаю урадуваний, що можу ему прислужити ся.

„28-го“. Пише дальше. Відтак заліплює кілька листів, кидає папери до коша і відкладає перо. Відтак обертає ся на кріслі і дивить ся на мене. Коли побачив, що стою коло дверей, дає мені ніби жартобливий а ніби поважний знак і вказує на крісло... Щоби не видів, що я без камізольки, коли отворю сурдуг, відвертаю ся і витягаю манускрипт.

„Лиш мала характеристика Кореджія“, кажу, „але на жаль вона не так написана, щоби ви...“

Бере від мене папери і переглядає. Єго лице було при тім звернене до мене... Так то виглядав з близька чоловік, котрого імя я вже чув в молодих літах, і котрого письмо за всі ті літа мало на мене найбільший вплив. Волосє кучеряве, карі очи иноді неспокійні; має привичку від часу до часу форкати. Шкоцкий піп не міг виглядати лагіднійше, як той небезпечний письменник, котрого слова там де впали, лишали кроваві знаки. Мене опанувала незвичайна мішанина страху і подиву перед тим чоловіком: в очах троха не виступили слези, і я мимоволі ступаю крок ближше, щоби

єму сказати, як щиро я єму відданий за все те, що від него навчився і єго просити, щоби мені не зробив прикрости; я лиш бідний футшер, котрому і так вже дуже сумно живеся...

Він підвів очи, сидячи складав поволи мою рукопись і думав. Щоби улекшити єму відмовну відповідь, витягаю руку і кажу: „Але ні, се дійсно не дасться зужиткувати?“ і усміхаюся, аби гадав, що легко беру собі цілу сесю справу.

„Нам потрібні цілком популярні річі“, сказав. „Ви знаєте, яка наша публіка. Не можете написати чогось простішого? Або принести щось такого, що люде лекше зрозуміють?“

Єго оглядна тактика, наповняє мене подивом Розумію, що моя стаття скасована, а мимо того ніяка відмова не могла бути вічливіша. Щоби не здержувати єго ще довше, кажу: „Певно, се можу“.

Звертаюся до дверей. Гм. Нехай вибачить, що я дошкулював єму тою справою...

Кланяюся і беру за клямку...

„Сли потребуєте, можете дістати троха наперед. Відробите“.

Тепер, коли побачив, що я не спосібний до писання, єго предложенє упокорювало мене троха і я відповів: „Ні, дякую, ще якийсь час можу дати собі раду. Впрочім сердечно дякую! Поручаюся!“

„Поручаюся!“ відповів „Командант“ і обернувся назад до свого стола.

Мимо того він незаслужено ласкаво обійшовся зі мною, і я був єму за се вдячний; все признам се. Я постановив, не скоріше

прийти до него, аж потраплю принести працю, з котрої буду цілком вдоволений, котра викличе подив у „Команданта“ і спонукає єго, без наміслу дати мені десять корон. З тим вертаю домів і починаю мою писанину наново.

Кожного слідуєчого вечера, деє коло осьмої, коли позапалювано ґаз, мав я правильно таку пригоду: Коли тільки вийду з брами, щоби по трудах і клопотах дня пройти ся улицями, стоїть під стовпом ліхтарні при самих дверьох чорно одягнена дама, звернена до мене лицем і слідить за мною очима, коли її минаю. Запримічую, що все однаково одягнена, та сама густа воалька, що закриває її черти і спливає на груди; в руці держить малий парасоль зі слоновим перстеном. Вже третій вечер бачу її, все на тім самім місци; як лиш мину її, обертає ся поволи і іде за мною. Мій нервозний мозок витягає ніжні щупальця і мене сейчас опановує безглузде предчуте, що вона приходить до мене. Я вже наміряв заговорити до неї, спитати, чи шукає за ким, чи потребує моєї помочи, чи маю відвести її до хати, помимо моєї дуже лихої одіжи хоронити її в темних улицах; але я мав неясний страх, що се може щось коштувати, шклянку вина або їзду возом, а я абсолютно не мав вже грошей; мої безрадно пусті кишені занадто пригнобляючо ділали на мене і я не мав навіть відваги, троха острійше глянути на неї, коли її минав. Голод знов розгостив ся у мене, від вчашного вечера я не їв нічо; се остаточно ще не було довго, я враз мусів видержати кілька днів; але тепер я зачав поважно марніти, я вже не міг більше так добре голодувати як давнійше, один день дуже часто ого-

ломшував мене, а коли я напив ся води, робило ся мені недобре. До того причинило ся ще се, що я в ночі мерз, що клав ся до ліжка так, як ходив одягнений, клав ся що вечера в пропасти а в ночі майже замерзав. Стара колдра не могла здержати протягу, а рано будивсь я майже з замерзлим носом через той острій ледяний воздух, що втискав ся з надвору.

Іду улицями і міркую, що мені діяти, аби удержати ся на верха, доки не скінчу найближшої статі. Коли-б я лиш мав свічку, пробував би і в ночі робити; се посунуло би мене наперед о кілька годин, коли я як раз був в розмаху, а завтра міг я знов звернути ся до „Команданта“. Без наміслу іду до кавярні і шукаю за моїм молодим знакомим з банку, щоби роздобути десять ерів на свічку. Без перешкоди переходжу всі комнати; минув який тузин столів, де їли і пили балакливі гості; заліз навіть в саме нутро кавярні, аж до „червоної комнати“, і не знайшов єго. Прибитий і лихий виходжу назад на улицу і звертаю ся в сторону замку.

До чорта живого, се вже таки за богато, що моїм неудачам нема кінця! Довгими, шаленими кроками, з ковніром брутально відігненим на карк, в кишени стиснені п'ястуки, іду так і ганьблю цілий світ здовж і повперек за мою нещасливу зізду. Від сімох, вісьмох місяців, ні одної дійсно безжурної години, ледви один короткий тиждень скупой їди, відтак біда залукала наново і спараліжувала мене. До того ще в цілій тій моїй нужді я був честний, га, га, до дна душі честний! Господи сохрани, який я дурак! І починаю оповідати собі,

як мене совість гризла, що раз хотів заставити колдру Ганса Павля. Я глумливо росьміяв ся з тої вражливої сумлінности, згідно сплюнув і не міг знайти досить сильних слів, щоби ви-сьміяти мою глупоту. Най би воно тепер стало ся! Колиби я в тій хвили знайшов на улиці сотик заощаджений школяром, послідний сотик вдови — яб его спокійно підоймив, сховав в кишеню, найспокійніше украв, і відтак в ночі спав мов мішок. Я-ж не за дурно так много терпів, моя терпеливість кінчила ся, я був на все готовий.

Обійшов я три і чотири рази замок, рішив ся відтак вернути до хати, але ще за-вернув раз до парку і аж тепер улицею Кароля Івана вертав домів. Було коло одинайцяті. Улиця була темна і всюди ходив нарід, тихі пари і крикливі ватаги. Надійшла пізня година, час, коли в руху тайна робота і починають ся веселі пригоди. Шелестячі строї дівчат, короткі, змислові сьміхи, філюючі груди, сильний, прискорений віддих, подальше в улиці голос, що кличе „Емма“. Ціла улица багно, з котрого бють горячі мязми.

Мимо волі перешукую мої кишені за двома коронами. Страсть, що вібрує в рухах кожного прохожого, темне сьвітло газових ліхтарень, навіть тиха, вагітна ніч, все те починає опановувати мене, — сей воздух переповнений шепотом, обіймами; дрожачими зізнаннями, полувиповідженими словами, тихим скавулінем. Там, в пасажу Бльонкіста кілька котів, що люблять ся серед голосних криків. А я не мав двох корон! Се було горе! безпримірна нужда, так збідніти. Що за упокорене, який унадок! І знов мушу думати о посліднім гроши бідної

вдови, що я би его украв; о шанці або хустині школярика, о торбі жебрака, котру я би безпардонно заніс до шматяря, спродаві пустив ті гроші. Щоби потішити ся і бути горою, починаю вишукувати всякі можливі блуди на тих особах, що проховзували ся попри мене; здвигаю раменами і спозираю на них згїрдно, коли переходять парами. Ті неவிбагливі студенти гадали, що допустили ся європейської розпусти, коли покленали по клубах швачку! Ті гоґи, ті банкові урядники, великі гандлярі, бульварові льви, котрі нічим не погорджували. Я сплюнув далеко по над сходки, не журачи ся тим, чи кого трафлю, чи ні; я був сердитий, перенятий погордою до тих людей, що в моїх очах тулили ся до себе. Підношу голову і відчуваю ласку, що можу ходити чистими дорогами. — На площі штортіґу зійшовсь я з дівчиною, що визиваючо глянула на мене, коли я зрівнав ся з нею. „Добрий день“, кажу.

„Добрийдень“, і станула.

Гм! Чи вона так пізно сама виходить на прохід? Чи се не є небезпечно для так молодой дівчини іти о тій порі улицею Кароля Івана? Ні! Чи ніхто не заговорив до неї, не обидив, кажучи отверто, не казав їй іти з собою до хати?

Здивована глянула на мене і читала в моїм лиці, що я властиво можу собі думати. Відтак нагло всунула руку під мое рамя і каже: „Отже ідїм!“

Я пішов з нею. Коли ми вже минули фякрів, я станув, увільнив своє рамя і кажу: „Чуєш, дитино, я не маю вї сотика“. Сказавши се, хочу іти своєю дорогою. Зразу не хотїла

мені вірити; але коли обмацала мої кишені і не знайшла нічого, розсердила ся, задерла голову і назвала мене штокфішом.

„Добраніч!“ кажу.

„Заждіть! но Чи ваші окуляри золоті?“

„Ні“.

„То чорт вас побери!“ І я пішов.

Она бігцем вернула і знов мене кличе:

„Проте ходіть“.

Я чув ся упокорований тим пропозицієм бідної уличниці і сказав їй. Вже за пізно, ще мушу когось відвідати, а вона також не може дозволити собі на такі офіри.

„А тепер, я вас таки хочу мати“.

„Алеж я не іду в таких обставинах“.

„Ви очевидно хочете до иньшої!“

„Ні“. Мені здавало ся, що я в дуже нещасливім сьвітлі представив ся тій оригінальній дівці і постановив ратувати бодай позори. „Як вам на імя?“ питаю. „Марія?“ Отже слухайте Маріє!“ І починаю пояснювати моє поступованє. Дівчина впадала в що раз більше зачудуванє. Чи вона мене дійсно мала за такого, що вечерами бігає по улицах і зачіпає дівчата? Чи вона мала мене за такого зіпсованого? Чи я сказав їй що небудь неприличного? Чи заховуєсь так як я той, що має який лихий намір? Я просто заговорив до неї, і ішов пару кроків, щоби бачити, як вона далеко зайде. Впрочім моє імя таке і таке, пастор так і так! Добраніч! Іди і більше не согрішай. — З тим я відійшов.

Одушевлений моїм добрим помислом затираю руки і розмовляю голосно з собою. Що за розкіш ходити так і творити добрі діла! Упавшому сотворію дав я може товчок до

першого кроку піднести ся на ціле жите! По всі часи уратував її від загибелі! І вона признасть се, коли опам'ятає ся і ще в годині смерті вдячно за мене згадає. Ах! се таки виплатить ся бути чесним, чесним і совісним! Я був в пишнім успособленю, чув в собі до всего можливого сьвіжість і багато відваги. Колиб я лиш мав сьвічку, скінчив би статю! Сьпіваючи і посвистуючи, з новим ключем в руці, і думаю, як мені роздобути сьвітло. Не було иньшої ради; мушу знести писарські прилади на улицу і писати під лїхтарнею. Відчиняю браму і іду на гору. — Зійшовши назад на долину, замикаю браму від улиці і стаю в сьвітлі лїхтарні. Кругом спокій... тільки від поперечної улиці чую тяжке чалапанє поліцай, а десь недалеко сьв. Гансгавгена брехав пес.

Спокій. Затягаю ковнір на уха і починаю після сил думати. Піде мені знаменито дальше, коли пощастить ся мені зліпити закінчене сеї малої розвідки. Я дійшов як раз до тяжкої точки, де мав прийти ледви помітний перехід до чогось нового; відтак придалене, губляче ся фінале, що довго затихаючи скінчить ся на кульмінаційній точці, такнагло, так потрясаючи, як вистріл або відгомін зваленої скали. Пунктум.

Але слова не хотіли мені приходити на гадку. Читаю ціле від початку до кінця, читаю кожде реченє голосно і не був в силі, мої мисли зібрати до тої кульмінаційної точки взриву. Коли я ще над сим ляборував, надійшов в додатку поліцай, станув недалеко мене на улици і псував мені гумор. Яке ему діло до того, що я дійшов до кульмінаційної точки

знаменитої статі для „Команданта?“ Господи Боже! се майже не мислиме, щоби я удержався на верха, хоч би я не знати до чого брався! Стою тут що найменше годину, поліцай пішов, зимно таке, що годі видержати. Знеохочений новим фяском отвираю знов двері і вертаю до хати. І тут було зимно, а в глибокій темноті я ледво вікно міг доглянути. Домащуюся до вікна, стягаю чоботи і стараюся загірті ноги між руками. Відтак кладуся, як се вже від довшого часу робив, цілковито роздягнений до ліжка.

Як лиш на другий день засвітало, сідаю в ліжку і знов беруся до статі. В тій позиції сиджу до полудня і вшкварив може десять, двайцять стрічок. До закінчення все ще не дійшов. Встаю, натягаю чоботи і ходжу по комнаті, щоби загіртіся. Вікна були заморожені; дивлюся на сьвіт, палав сніг; на подвірю на камени і на помпі лежала груба верства снігу... Ходжу недужий по комнаті, товчу собою без волі, обшкробую пальцями стіни, чело прикладаю обережно до дверей, стукаю о поміст і уважно слухаю — все без наміру, але тихцем і задумчиво, як би мав в пляні яку справу безмірної ваги. Тимчасом говорю без перерви і голосно, так, що сам чую: Алеж добрий Боже, сеж божевільство! Мимо того виправляю таке дальше. По довгій хвилі, може по упливі кількох годин збираю до куни всі мисли, кусаюся в уста і зриваюся, як добре можу. Се мусить скінчити ся! Вишукую собі тріску до пережовування і відтак сідаю резolutely до писання

З великим трудом зліпив я кілька речень, двайцять нужденних слів, котрі я з великою

бідою злінив, щоби лиш посувуги ся наперед. Відтак скінчило ся, моя голова пуста; більше не міг. І коли вже абсолютно не міг іти далше, витріщив я широко розплющені очі на останні слова, ті не докінчені аркуші, вплили очі в дивні, тремтячі букви, що як малі, волосаті звірятка розпростирали на папери ноги, і в кінці нічо вже з усього того не розумів, не думав більше.

Час минав. Чую рух на подвірю, туркіт возів, тупанє коней; зі стайні доходив до моголос Єнса Оляфа, коли кликав до коней. Я був цілковито утомлений; від часу до часу цямкав устами, а більше не робив нічого. Мої груди були в лихім стані.

Зачинало смеркати ся; я опадав що раз більше на силах, утомив ся і поклав ся назад до ліжка. Щоби розігріти руки, скороджу ними волосє, туди й сюди і притім вириваю їх потроха і розсїваю по подушці. В тій хвилі я о тім не думав! як би мене се нічо не обходило; я і так мав досить волося. Знов стараю ся вирвати себе з того оголомшеня, котре як мрак текло моїми членами; підношу ся, ударяю долонею о колїна, кашляю сильно, о скілько на се дозволили мої утомлені груди — і знов паду на ліжка. Не помагало нічо, замираю без помочи, з отвореними очима, з поглядом зверненим в гору. Нарешті вкладаю палець в уста і починаю ссати. В мозку зачало ся щось рухати. гадка що вигребувала ся, божевільний помисл. А що, як би я вкусив? І не надумуючи ся далше замикаю очі і затискаю зуби.

Я схопив ся. Нарешті прокидаю ся. З пальця капала кров, котру я злизав. Не дуже болїло;

і рана не була дуже велика, але я відразу прийшов до себе; я похитав головою, підійшов до вікна, де знайшов платок, котрим зав'язав рану. Коли я тим був зайнятий, в очах виступила вода, я нишком плакав. Той худий, розкушений палець виглядав так нещасливо. Господи небесний, як далеко ти зайшов!... Темнота збільшала ся. Не було се неможливе, ще сего вечера написати моє фінале, коли-б я лиш мав свічку. В голові знов прояснило ся, мисли приходили і плили як звичайно, і я не дуже терпів; не відчував навіть голоду так сильно, як перед кількома годинами; ще видержав би до слідуєчої днини. Може тимчасом зможу дістати свічку на кредит, коли піду до skleпу і там виясню моє положенє. Мене там добре знали; за добрих часів, коли мав ще гроші, купив там не один хліб. Мені без сумніву дадуть свічку на моє чесне імя. І перший раз від довгого часу вичистив я убрание, усунув з ковніра випавше волосє, о скільки се на потемки дало ся зробити, і зійшов на долину. Прийшовши на улицу, впало мені на гадку, що ліпше попросити о хліб. Під ніяким услівем! кажу собі. На жаль був я в стані, що не зносить поживи; повторили би ся ті самі історії з візьями, предчуттями і божевільними помислами, статі не скінчу, а тут ходило о се, щоби прийти до „Команданта“, заки знов за мене забуде. Під ніяким услівлем! Отже рішаю ся на свічку! З тим вступаю до skleпу.

При столі стоїть пані і щось купує; коло неї лежать пакетики позавивані в різні сорти паперу. Хлопець, що мене знає і знає, що звичайно купую, завиває відразу хліб в газету і подає мені.

„Ні, тепер потрібна мені свічка“, кажу. дуже тихо і чемно кажу се, щоби єго не розсердити і щоби не попсувати собі виглядів на сьвічку. Моя відповідь змішала єго; на мої несподівані слова він цілковито здурів! я перший раз зажадав від него, що иньше, як хліб. „То мусите хвильку заждати“, сказав в кінци і звернув ся знов до пані. Вона бере свої річї, платить, дає п'яťкоронову ноту, дістає решту, і відходить. Тепер лишаємо ся самі: субект і я. Він каже:

„Вам потрібна сьвічка?“ кажучи се, розриває пачку і витягає одну для мене. — Дивить ся на мене, — а я не в силі виповісти мого жаданя.

„Ах правда, ви заплатили“, каже нагло. Каже цілком просто, що я заплатив; чую кожде слово. Відтак числить срібло при касі, корону за короною, блискучий, масний гріш, — здає решту з п'яти корон. „Прощу!“ каже.

А я стою, дивлю ся на ті гроші одну секунду; розумію, що щось не в порядку, але не надумую ся, в загалі нічо не думаю, і подивляю лиш весь той маєток, що там сьвітив ся перед моїми очима. Відтак механічно згортаю гроші.

Одурілий з подиву, збитий, знївечений стою при лавці; нарешті ступаю крок до дверей і знов стаю. Мій погляд опинив ся на означеній точці на мурі, де висів малий дзвінок на шкірянім нашійнику, а під тим вязанка мотузків. В усе те я впилив очі. Субект гадав, що маю охоту розпочати розмову, бо так довго задержую ся, і каже, порядкуючи розкинену на лавці купу паперу до завиваня: „Виглядає так, як би мала прийти зима“.

„Гм! Дійсно“, відповідаю, „виглядає, як би мала прийти зима. Так виглядає“. А відтак знов: „О, так, і не є воно заскоро“.

Чую мої слова, виразно кожде слово, як би се говорив хто другий; говорю несвідомо, мимовільно, не чуючи того.

„Так? Дійсно так гадаєте?“ питає субєкт.

Я всунув руку з грішми в кишеню, потиснув клямку і вийшов; чую, як самісказав добраніч, а склеповий слуга відповів. Я відійшов вже пару кроків, коли склепові двері нагло відчинили ся, а субєкт крикнув за мною. Озираю ся спокійно, без сліду боязни; збираю лиш гроші до купи і приготавляю ся на се, що треба буде віддати.

„Ви забули сьвічку“.

„Дякую!“ Кажу спокійно. „Дякую! Дякую!“ Відтак з сьвічкою в руці зійшов я улицею на долину. Перша моя розумна гадка була посьвячена грошам. Я пішов під ліхтарню, перечислив їх пару разів, важив в руці і сьміявся. Тепер маю панську поміч, величаву, чудесну поміч на довгий, довгий час! Я всунув гроші назад в кишеню і пішов... Перед гостинницею при Шторґаде задержую ся і зимно та спокійно міркую, чи можу відважити ся увійти до середини і сейчас зісти малу порцію. Чую клапанє тарелів, ножів, і вилок, чую, як товчуть мясо. Покуса була за велика. Вступаю: „Біфштик!“ „Біфштик!“ крикнула кельнерка крізь віконце. Сідаю при малім столі коло дверей і жду. Було досить темно де я сидів; тим то й я був як би захований і зачинаю міркувати. Від часу до часу надзирателька цікаво спозирала на мене.

Я тепер допустив ся мого першого нечесного діла, моєї першої крадіжки, супротив котрої всі мої давніші вчинки були нічим; мій перший,— великий упадок .. Хай буде! Вже не дало ся змінити. Впрочім я міг справу з крамаром упорядкувати иньшим разом, пізнійше, коли буде нагода. Моя ж справа не потребувала дальше погіршати ся; окрім того я не зобов'язав ся жити чеснійше, як иньші люде, не було ніякої умови... „Чи скоро дістану біфштик?“

„Сейчас“. Кельнерка отвирає віконце до кухні і зазирає.

Але коли справа виявить ся? Коли суб'єкт зачне підозрівати, зачне думати о справі з хлібом і п'ятьма коронами, з котрих здав решту тій пані? Се було можливе, що колись прийде на се, може вже за слідуємим разом, коли прийду до skleпу? Тоді, мій Боже!... І я незаметно здвигнув раменами.

„Прошу!“ сказала кельнерка вічливо і поставила біфштик. „Але чи не зволите перейти до иньшої комнати? Тут так темно“.

„Ні, дякую, лишіть мене тут“, відповідаю. Її вічливість зворушила мене нагло; я сей час заплатив за біфштик, дав їй на щасте, що витягнув з кишені і стиснув її руку. Вона усміхає ся і каже жартом і з сльозами в очах: „За решту кушіть собі дім“.

Зачинаю їсти, розлакомлюю ся що раз більше і проковтую великі кусні не розкусуючи їх, роскошую ся по звичаю коли тільки наповню уста. Як канібаль роздирав я мясо... Кельнерка знов приступила до мене: „Хочете напиться?“ І при тім нахиляє ся до мене. Я глянув на неї; говорила дуже тихо, майже несьміло і спустила очи.

„Думаю, гальбу пива, або що впрочім... від мене хочете... до того... коли хочете...“

„Ні, дякую!“ відповідаю. „Тепер ні. Прийду иньшим разом!“ Відійшла і усіла за шинквасом; я бачив лиш її голову. Дивна дівчина!

Справивши ся, іду сейчас до дверей. Я вже чув млости. Кельнерка встала. Я не хотів за далеко виступати, ані показувати ся дівчині, котрій і не снило ся яка у мене нужда; для того сказав покvapно добраніч, включив ся і відійшов.

Сграва зачала ділати, я терпів сильно і не довго її задержав. В кождім темнім куті, коло котрого переходив, віддавав не троха, борюся з млостями, що мене наново випорожнювали, стискав п'ястуки, збирав свої сили, тупав ногою — на пусто! В кінці вбігаю в якісь сїни, схиляю голову і майже засліплений водою, що ударила мені в очи, віддаю решту.

Я був огірчений, вийшов назад на улицю, проклинав жостокі сили — хтоби вони не були — що мене переслідували, і желав їм вічну муку і прокляте пекла за їх підлоту. Дійсно, треба було признати, що доля була дуже не лицарська, дуже не лицарська!... Приступаю до чоловіка, що вдивив ся в склепове вікно і в великім поспіху питаю, що по єго думці треба дати чоловікови, що довгий час голодував. Іде тут о жите, він не зносить біфштика.

„Я чув, що молоко має бути добре, варене молоко,“ відповів дуже здивований. „Для кого впрочім питаєте?“

„Дякую! Дякую!“ сказав я. „Воно може й добре, варене молоко...“ І з тим я пішов.

Вступаю до першої кавярні, і прошу о варене молоко. Коли его дістав, випив так горяче, як було, вищідив лакомо кожду краплю, заплатив і пішов. До хати.

Тепер стало ся щось дивного. Перед моїми дверми, оперта о ліхтарню, в її яснім сьвітлі, стоїть постать, котру вже з далека пізнаю, — знов чорно убрана дама з попередних вечерів. Помилка неможлива; четвертий раз була на тім самім місци. Неподвижно стоїть там. — Мене се так здивувало, що мимохіть спиняю хід, мої мисли в тій хвили в як найліпшім порядку; але я зворушений; мої нерви ще подражнені послідною їдою. Як звичайно переходжу близько коло неї, доходжу майже до брами і хочу вже вступати. Там стаю. Нагло приходить мені щось на гадку. Не здаючи собі з того справи, вертаю, приступаю до дами, дивлю ся їй прямо в лице і витаю: „Добрий вечер, панночко!“

„Добрий вечер!“

Чи шукає за ким? Я її вже давнійше замітив; чи можу їй помочи в який спосіб? Впрочім тисяч раз перепрошую.

Вона не знає докладно чи...

В тій брамі не мешкає ніхто, лиш я і три, чотири коні; се впрочім стайня і бляхарня... Вона мусить бути рішучо на злій дорозі, коли тут шукає за ким.

Вона відвертає ся і каже:

„Я за ніким не шукаю, лиш стою тут; я думала, що...“

Та-а-ак, се була лиш думка, що вона стояла тут що вечера. Се будь що будь дивна річ; думаю і думаю над справою, і дама стає для мене що раз більшою загадкою. Рішаю ся

поступати сьміло. Я побренькав троха грішми в кишени і без наміслу попросив її вступити зі мною де небудь на пиво... з огляду, що се зима, ха, ха... се не потребує довго тревати. Але вона не хоче? Ні, дякую, се було би не добре. Ні, того вона не може. Але як схочу її кусник підвести, то... Дорога така темна і їй нїяково вертати самій улицею Кароля Івана, вже так пізно.

Ідемо; вона по правім боці. Дивно гарне чувство заволоділо мною, сьвідомість, що знаходжу ся коло молодой дівчини. Цілу дорогу дивлю ся на неї. Перфума її волося, що виходила з її тіла, той жіночий запах, що окружав її, її солодкий віддих, за кожним разом, коли звернула до мене своє лице, все те плило на мене і без упину вдирало ся у всі мої змисли. Я міг добачити повне, троха бліде лице під воалькою і високу круглу грудь під плащом. На саму гадку про всі ті під плащом і воалькою укриті скарби, мої змисли мішали ся, вони робили мене ідіотично щасливим, без нїякої розумної причини; я довше не видержав, доторкнув ся її рукою, погладив по раменах і глупо усьміхав ся. Чув, як товкло ся моє серце. „Які ви чудні!“ кажу.

Як то?

Отже поперше мала звичай, кожного вечера стояти під брамою стайні, без найменшої причини, лиш тому, що так думала собі...

Вона-ж може мати свою причину; а окрім того вона любить довго лишати ся, вона все робила се дуже радо. Чи я люблю класти ся перед дванайцатою?

Я? Коли що небудь на сьвітї ненавиджу, то класти ся спати перед 12 годиною.

Отже бачите! А відтак все уряджує сей прохід вечером, коли не має иньшого діла; мешкає на площі сьв. Оляфа...

„Иляялі!“

„Що!“

„Я сказав лиш Иляялі... Говоріть дальше!“

Мешкає при площі сьв. Оляфа, сама з мамою, з котрою не може говорити, бо дуже глуха. Що-ж дивного, коли радо троха пройде ся?

„Цілком нічо“, кажу.

Отже? — В її голосі чую, що усміхнулася ся. —

Чи не має сестри?

Так, старшу сестру — з відки се знаю? Але вона виїхала до Гамбурґа.

Давно?

Перед пяти неділями. З відки знаю, що вона має сестру? Ми мовчали. Якийсь чоловік з парою чобіт під пахою минає нас, впрочім улиця пуста, як далеко можемо глянути. Від Тіволі доходить сьвітло ряду ламп. Сніг вже не падав, небо було чисте.

„Господи, вам не зимно без пальта? питає нагло дама і дивить ся на мене.

Чи маю їй сказати, чому не маю пальта? Сейчас виявити мою позицію і від разу наполохати її? Се-ж було так розкішно іти поруч неї і ще хвильку удержувати її в несвідомості; я розсьміяв ся і кажу: Ні, цілком ні.“ І щоби перейти на ившу тему, питаю: „Чи ви бачили менажерию в Тіволі?“

„Ні“, відповіла. „Чи там є що видіти?“

Коли би їй захотіло ся пійти? Там, де було так ясно і тільки людей! Се би її дуже женувало; мій лихий стрій, моє худе лице, ко-

трого до того ще від двох днів не мив, вигналиб її за двері; а може навіть відкрила би, що не маю камізольки...

„О ні, видіти, там певно нема що.“ Відтак прийшла мені на гадку ціла маса щасливих справ, з котрих сейчас зробив ужиток, кілька звичайних слів, рештки в моїм висушенім мозку: Що можна сподівати ся по такій менажерії? Звірята в клітці не мають для мене взагалі ніякого інтересу. Ті звірята знають, що ми там стоїмо і дивимо ся на них: вони відчувають ту сотку цікавих поглядів і се на них впливає. Ні, я випрошую собі звірята несвідомі того, що ва них дивлять ся, ті полохливі сотворіня що товчуть ся в своїй печері або з полискуючими, зеленими очима лежать, лижуть свої лапи і думають. Що?

Дійсно, в тім моя була правда... Лише що в звірині в єго особлившій плідности, єго особлившій дикости було щось незвичайного. Тихий, повзаючий хід в темряві ночі, звітріла таємничість ліса, крик перелітаючої птиці, вітер, запах крови, буря над нами в просторі, коротко, дух хижого світа в хижій звірюці.... поезія несвідомого.... Але я потерпав, що се її томить, і свідомість великого мого убожества опанувало мене на ново і придавила до землі. Колиби я був бодай як так одягнений, міг би розвеселити її тою туркою до Тіволі! Я не розумів особи, котра знаходила приятність в тім, що полунагий жебрак ішов з нею цілу улицю Кароля Івана. Що на Бога святаго вона собі властиво гадає? І чого я ішов і чепурился і глупо сьміявся з нічого? Чи мав я яку розумну причину дати себе сему ніжному, шовковому птахови тягнути так далеко? Чи

се не коштувало мене ніякого напруження? Чи я не чув в серцю зимна смерти за найлегшим подувом вітру? І чи не рило вже в моїм мозку божевільство, лиш тому, що від місяців не мав що їсти? Она перешкодила мені навіть вернути до хати і взяти на язик троха молока, ложку молока, котре може-б і задержав в жолудку. Чому не відвернула ся від мене і не сказала мені іти до чорта...

Я був в роспуці; моя безнадійність довела мене до крайности і я сказав: „Властиво ви не повинні іти зі мною панночко: я проституую вас перед цілим сьвітом, самим моїм одягом. Се дійсно так, так дійсно гадаю“.

Вона змішала ся. Глянула нагло на мене і мовчить. Нарешті каже: „Милий Боже!“ Більше нічого не каже.

„Що ви тим думали?“ питаю.

„Ех, ні, ви встидаєте мене... Тепер не маємо вже далеко“. І вона прискорює свій хід.

Завертаємо в університетську улицу і бачимо вже ліхтарні на площі сьв Оляфа. Тепер вона знов іде поволійше.

„Не хочу бути не дискретний,“ кажу, але чи не скажете мені як вам на імя, заки розлучимо ся? І чи не схочете на хвилю піднести воальку, щоби я міг вам придивити ся? Я би такий був вдячний“.

Павза. Жду.

„Ви мене вже раз бачили.“

„Иляялі!“ повторяю.

„Як? Ви раз вже ішли за мною пів дня, аж до хати. Чи ви тоді були п'яні?“ Знов чую, що усміхнула ся.

„Так, так, я тоді на жаль був п'яний.“

„Се було не гарно з вашої сторони!“

Цілком знівечений признаю, що се було не гарно.

Ми дійшли аж до фонтани і глянули на числені осьвітлені вікна під числом 2.

„Дальше не можете іти зі мною. Дякую за сей вечер!“

Я схилив голову, не мав відваги що небудь сказати. Відтак здоймаю капелюх і так стою перед нею. Чи не подасть мені руки?

„Чому не просите мене, щоби я з вами вернула кусень дороги?“ питає тихо і дивиться на кінці своїх черевиків.

„Господи Боже,“ відповідаю не свій, „Господи Боже колиб ви се зробили!?”

„Так, лише малий кусник“.

Завертаємо.

Я був цілком змішаний і не знав, як маю іти або стояти; сесе сотворіне вивернуло цілий хід моїх думок. Я був одушевлений, чудно веселий; мені здавало ся, що гину з утіхи і щастя. Вона виразно хотіла вертати зі мною, се не була моя видумка, але її власне бажанє. Дивлюсь на неї і стаю що раз сьмілійший, вона осьміляє мене і кожним словом притягає мене що раз більше до себе. На хвилю забуваю за моє убожество, мою мізерію, моє нужденне існуванє; чую як тепла кров пливе моїм тілом, — як за давних часів, перед моєю руїною — і я постановив малим підступом розслідити справу.

„Впрочім я не ішов тоді за вами, лиш за вашою сестрою“, кажу.

„За моєю сестрою?“ питає до найвисшої степені здивована. Стає, глядить на мене і дійсно жде на відповідь. Питає цілком серіозно.

„Так,“ відповідаю. „Гм! То значить за молодшою з обох дам що ішли перед мною“.

„Молодша? Так? Ха, ха, ха!“ Нагло розсміяла ся голосно і сердечно як дитина. „Ні, які ви хитрі! Ви се лиш тому сказали, щоби я скинула воальку. Не правда? Так, я се добре зміркувала. Але ви помилили ся... за кару.“

Ми сьміяли ся і жартували, говорили безнастанно цілий час; я не знав що говорю, такий був веселий. Вона розповідала, що вже раз бачила мене, в театрі. Я був там з двома товаришами і поводив ся як божевільний. На жаль, я тоді був здаєть ся п'яний!

Чому вона так гадає?

Бо так дуже сьміяв ся.

Так? Ах правда, тоді я ще сьміяв ся!

А тепер вже ні?

О чому ні, тепер також.

Ми прийшли на улицу Кароля Івана. Дальше не підемо!“ сказала. І ми знов вернули на університетску. Вернувши під фонтану, ішов я поволійше; я знав, що дальше іти не можу.

„Так, тепер мусите вернути,“ сказала і станула.

„Так, дійсно мушу.“

Але сейчас відтак гадала, що можу відпровадити її аж до брами. Господи Боже, сеж нічо злого, Що?

„Ні“ кажу. Коли ми вже станули під брамою, вся моя нужда знов звалила ся на мене. Як мож було задержати відвагу, коли чоловік був такий зломаний? Тут стояв я перед молодю дамою, брудний, обдертий, обезображений голодом, немитий, лиш до половини одягнений, — просто западай ся під землю. Я змалів, скулив ся мимохіть і кажу: „Чи можу з вами знов зійти ся?“

Я не мав відваги надіяти ся, що вона позволить на сходини; я майже бажав собі острого нї, котре могло би мене скріпити і зробити байдужним.

„Чому нї,“ сказала тихо, майже нечутно.

„Коли?“

„Не знаю.“ — Павза.

„Не скинете воальки на одну хвилинку, щоби я видїв, з ким говорив? Лиш на хвилинку. Я мушу бачити, з ким говорив.“ — Павза.

„Можете ждати на мене тут вівторок вечером. Хочете?“

„Так, наймилїйша, коли вільно!“

„О осьмїй.“

„Добре.“

Я погладив рукою її плащ, і стрїпав снїг, щоби таким способом доторкнути ся її; се була для мене роскїш, так близько бути коло неї.

„Але не думайте дуже зле о менї“, сказала і знов усмїхнула ся.

„Нї...“

Нагло зробила резолютний рух і піднесла воальку високо аж на чоло; одну секунду дивили ся ми на себе. Иляялї! сказав я.

Вона піднесла ся, обняла мою шию і поцілувала в уста. Один раз, скоро, скоренько, в уста. Я чув, як філювала її груди, як сильно дихала. Відтак сей час відскочила, сказала добранїч, без тху, шепотом, відвернула ся і не кажучи більше нї слова побїгла сходами на гору....

Брама заперла ся.

На другий день падав ще сильнїйший снїг, тяжкий з дощем змішаний снїг, великі вохкі

платки, що падали і перемінювали ся в bagno. Температура була остра, як лід зимна.

З головою дивно збентеженою зворушеннями вечера, з серцем розкішно п'яним солодкою стрічею, прокинувся я вже пізно перед полуднем. Розмарений лежу так хвилю і уявляю собі, що Иляялї коло мене; витягаю руку, обіймаю себе самого і цілую воздух. Відтак встаю, пю чарку молока а безпосередно по тім зідаю біфштик і не чую більше голоду; лиш мої нерви були знов дуже роздратовані.

Сходжу на базар з одінем. Мені прийшло на гадку, що може дістану дешево яку переносену камізольку, щось під сурдуг, менша о се що. Виходжу сходами на гору і знаходжу камізольку, котру докладно оглядаю. Коли я тим був ще зайнятий, переходив туди знакомий, уклонив ся і закликав мене; я лишив камізольку на кілку і зійшов до него. Був техніком і ішов до бюро. „Ходіть на склянчину пива,“ сказав... Але скоро, бо маю не багато часу... Хто була сесея дама, з котрою ви вчера ходили?“

„Слухайте“, кажу, завистний на саму єго гадку. „А коли би се була моя суджена?“

„А до дідька!“ крикнув.

„Так, вчера рішило ся“.

„Страшно засоромив ся і увірив мені безумовно. Я набрехав єму цілу фіру, щоби лиш єго збути ся; пиво прийшло, ми випили і пішли.“

„Отже бувайте здорові!... Слухайте“, сказав нагло, „я вам винен кілька корон і се шкандал, що вам їх давно вже не віддав. Але при першій нагоді дістанете гроші“.

„Дякую“, відповідаю. Але я знав, що корон ніколи не дістану.

Пиво ударило мені до голови, мені стало дуже горячо. Згадка за вечірню пригоду опанувала мене, доводила майже до помішання. А коли не прийде ві второк? Коли зачне надумувати ся, стане недовірювати. Недовірювати під зглядом чого?... Мої мисли нагло оживили ся і кружили довкола грошей. Мені стало лячно, я бояв ся о себе самого. Обманьство з всіма єго подробицями ударило на мене, я бачив малий склеп, склепову лавку, мою худу руку, коли хапав гроші і малював собі поступуванє поліції, коли би прийшла мене забрати. Руки і ноги заковані, ні, лиш руки, може також лиш одна рука; крати, протокол урядника, шкребтанє єго пера, може взяв в тій ціли нове; єго погляд, єго небезпечний погляд! Що-ж, пане Танген? Келїя, вічна темнота...

Гм. Стискаю судорожно руки, щоби додати собі відваги, прискорюю хід і приходжу на Стортов. Тут сїдаю.

Проч з дитиньствами! Як можуть доказати що я украв? До того ще крамарський хлопець не відважить ся робити крику, хоч би коли опам'ятав ся, як було з тою справою; він жеж дорожив своїм місцем. Лиш без крику, без ніяких сцен, коли можу просити!

Мимо того гріш тяжів в моїй кишени і не давав мені спокою. Я студював себе і цілком ясно вислідив, що перед тим був щасливійший, тоді, коли чесно терпів і боров ся. А Иляялі! Чи я її не понижив моїми грішними руками! Господи небесний! Мій Господи Боже! Иляялі!

Нагло зриваю ся і іду прямо до перепродавця з пампухами при аптиці під слонем. Я

міг ще видобути ся з ганьби, ще не було за пізно ; цілому сьвітови докажу, що я спосібний до того ! По дорозі приготавляю гроші, держу в руці кожний сотик ; згинаю ся над лавкою баби, як би що хотів купити і не беручи нічого, кидаю їй гроші в руку. Не кажу ні слова і відходжу.

Як чудно се смакувало, бути знов чесною людиною ! Порожні кишені не тяжіли мені більше, була се розкіш бути знов голим без гроша. Коли добре подумаю, ті гроші в ґрунті річи коштували мене багато утаєної жури ; я дійсно лиш з відразою думав о тім ; я не мав затверділої душі, моя чесна натура обурювала ся против низького поступку. Хвалити Господа, я підніс ся назад в моїй сьвідомости. Наслідуйте-ж мене ! сказав я і глянув на товпу на торзі. Лиш наслідуйте мене ! Я ущасливив бідну, стару перекупку, котрої положенє було безвихідне. Нині її діти не ляжуть голодні... Такими думками додаю собі духа і приходжу до пере-сьвідчення, що я знаменито поступив собі. Славити Господа, я тепер збув ся грошей.

П'яний і зденерований іду улицею надутий. Утіха що можу стати перед Иляялі чистий і чесний і дивити ся їй в лице, опанувала мене ; я не мав вже ніяких болів, в голові було ясно і легко, було як би на моїх плечах ясніла голова з сьвітла гордості. Мене зібрала охота до глуних збитків, виправляти чудацкі річи, ціле місто поставити на голову. Через цілу „границю“ аж до гори, поступаю як божевільний ; в ухах шумить, в мозку такий лад, як у п'яного. Цілковито одушевлений зухвалістю власної глупоти, загадую приступити до експреса, що впрочім не сказав ні

слова, подати йому мій вік, стиснути його руку, влізливо глянути йому в лице і відтак без ніякого дальшого пояснення відійти. Розрізняю нюанси в голосах і сьміху прохожих, обсервую пару малих птахів, що перед мною скачуть на улиці, починаю студіювати вираз брукового каменя і знаходжу на них всілякі знаки і чудні фігури. Тимчасом зайшов я аж на площу штортінгу.

Нагло стаю і дивлюся на фякрів. Візники походжають і балакають, коні стоять нахилені в тій слоті. Сюди! кажу і штовхнув себе ліктем. Приступаю скоро до першого воза і всідаю. Улевольдсвай ч. 37! кричу. Ми відіхали.

По дорозі візник зачав озирати ся, нахилювати ся, і заглядав до воза де я сидів під дашком. Чи зачав недовіряти? Без сумніву, моя одіж зробила його осторожним. „Мушу знайти одного пана!“ крикнув я, щоби його випередити, і відтак докладно пояснюю йому, що того пана абсолютно мушу знайти.

Задержуємо ся під ч. 37, вискакую, біжу сходами на гору, аж на третій поверх, хапаю за дзвінок і дзвоню; дзвінок наробив шість, сім разів страшного крику. Дівчинка відчиняє; бачу, що в усї має золоті бутони і чорні гузики на сивій сукни. Глядить на мене з острахом.

Питаю за Кірульфом, Йоахімом Кірульфом, коли можу так висказати ся, гандлярю вовною, коротко кажучи, що до його особи не мож помилити ся...

Дівчина перечить головою. „Тут не мешкає ніякий Кірульф,“ каже. Видивила ся на мене, хапає за клямку готова цофнути ся. Не завдавала собі найменшого труду, щоби винайти чоловіка; виглядала дійсно так, як би

знала особу, за котрою питаю, колиби тільки хотіла трошка подумати, лїниве сотворіне. Я розлютив ся, обернув ся до неї плечима і збіг сходами назад на долину.

„Нема єго тут!“ кричу до візника.

„Нема?“

„Нї. Їдьте на Томтегаден ч. 11“.

Я був до найвисшої степені збентежений і заразив тим візника; він певно думав, що тут іде о жите і смерть, і без намислу пігнав дальше. Гнав що сили.

„Як він називає ся?“ спитав і обернув ся на сидженю.

„Кірульф, гандляр вовною Кірульф.“

Візник також думав, що тут не мож помилити ся. Чи не носить він звичайно ясного сурдута?

„Що?“ крикнув я, „ясний сурдут? Ви збожеволіли? Гадаєте може, що я питаю за чаркою від чаю?“ Сей ясний сурдут прийшов мені дуже не в пору, попсував мені цілого чоловіка, так як я єго собі був подумав.

„Як ви казали, що він зве ся? Кірульф?“

„Певно, чи се так дивне? Імя не понижає нікого“.

„Чи не має червоного волося?“

Можлива річ, що мав червоне волосє, і коли візник згадав за се, я відразу був певний, що єго правда. Я був бідному фірманови формально вдячний і сказав єму, що він трафив цілком добре; річ має ся дійсно так, як він каже; була би се рідкість, бачити такого чоловіка без рудого волося.

„Се мусить бути той самий, з котрим я пару разів ізлив“, сказав візник. „Чи не мав він палиці з суком?“

Тепер побачив я чоловіка живцем перед собою і сказав: Ха, ха, того чоловіка ніхто ще не бачив без сукатої палиці в руці. Під тим взглядом можете бути спокійні, цілком спокійні.“ Так, се було ясно, то був той самий чоловік, з котрим він їздив. Він міг его знов...

І ми їхали далше, що аж іскри сипалися. За весь той час подразнення я не стратив ні на хвилю душевної рівноваги. Минаємо поліція, а я бачу, що має число 69. Се число вцілило в мене так жестоко добре, сидить нагло мов тріска в моїм мозку. 69, точно 69, ніколи вже не забуду, числа 69!

Опираюся спиною, добич божевільних вигадок, ховаюся скулений під дашок, аби ніхто не бачив, що рухаю устами, і мов ідіот починаю говорити з самим собою. Божевільство шаліє в моїм мозку, даю ему повну свободу, я був так сильно переконаний, що уляжу впливам, котрих не міг опанувати. Зачинаю сьміятися, тихо і пристрасно, без сліду причини, все ще веселий і паний кількома склянками пива. Поволи моє роздразнене зменшалося, мій спокій зачав поволі вертати. Чую зимно в зраненім пальці і впишаю его між шию і ковнір, щоби троха розігріти. Так приїздимо на Томтегаден. Візник станув. Висідаю, без поспіху, не думаючи нічого, лінивий, з тяжкою головою. Вступаю в сїни, входжу на подвір'є, переходжу на поперек, трафляю на якісь двері, отворяю, вступаю і знаходжуся в коритарі, в роді передпокою з двома вікнами. В однім куті стоять два куфри, один на другім, під стіною стара, непомальована лавка до спання, на ній ковдра. На право, в першій комнаті чую крик дітей, а над мною на другім поверсі

бренькіт бляхи, котру кують. Все те спостеріг я в першій хвили, як лиш увійшов. Переходжу спокійно передпокій до противних дверей, не кваплючи ся, не думаючи о утечи, отвираю їх, і виходжу на Воґнмансгаде. Дивлю ся на дім, через котрий я як раз пройшов: гостинниця і готель для подорожних.

Мені і на думку не приходить утікати, виховзнути ся візникови, що жде на мене; іду цілком поволи Воґнмансгадою без страху, не почуваючи ся до злого. Кірульф, той гандляр вовни, що так довго товк ся в моїм мозку, той чоловік, о котрім я думав, що мусів істнувати, котрого доконче мусів знайти — він щез з моїх мислей, затер ся разом з иньшими божевільними помислами, що одні по других приходили і щезали; я думав о нїм лиш як о яким спомині.

Чим дальше я ішов, тим ставав тверезійший; тяжкий, утомлений тягну за собою ноги. Сніг все ще падав великими вохкими платками. Нарешті виходжу на Гренлянд, аж під перков, де сідаю на лавці, щоби відпочати. Всі прохожі спозирають на мене здивовані. Я задумав ся.

Добрий боже, як сумно було тепер коло мене! Я вже так сердечно утомив ся житєм, так було мені его досить, що по моїй думці, не виплачувало ся ще довше бороти ся, аби се житє удержати; неудачі взяли гору, вже дійшло до крайности; я був документно знищений, став лиш тінею сего, чим колись був. Плече запало ся, цілком в один бік і я привик ідучи перехиляти ся наперед, щоби о скілько мож, шанувати груди. Перед кількома днями оглядав я у себе в хаті моє тіло, і весь той час

мусів над ним плакати. Від кількох тижнів ношу ту саму сорочку; вже й закостеніла від старого поту і повитирала на тілі рани; з рани текла закровавлена вода, але се не дуже боліло; воно лише було гірко мати сесю рану на середині черева. Я не знав, як собі з нею порадити, сама не хотіла загоїти ся; я її вимив, висушив старанно і знов натягаю ту саму сорочку. На се не було ради....

Сиджу тут на лавці, передумую все те та сумую. Я жалував сам себе, навіть мої руки видали ся мені обридливими. Утомлений, майже бестидний вираз моїх рук мучить мене, викликає млости; вид худих пальців робить на мене ординарне вражінє, ненавиджу ціле мое розлізле тіло, мені страшно, що мушу єго носити, мушу чути коло себе. Господи! Коли би нарешті тепер вже прийшов кінець! Я би так з цілого серця радо умер.

Цілком пригнетений, зогиджений і в власній свідомості понижений, встаю механічно і вертаю до хати. По дорозі минаю браму де стояло: „Посмертне біле панни Андерсен на право в брамі“. — Старі спомини! кажу і згадую давню мою комнату, старе крісло до гойдання, газетні тапети під дверми, оповіщенє інспектора морської ліхтарні і свіжий хліб пекаря Ольсена. О так, тоді ішло мені о много лїлше як тепер; за одну ніч паписав я фейлетон за 10 корон; тепер вже не можу нічого написати, а коли спробую, голова сейчас випорожнювала ся. Так, тепер зроблю кінець! З тим іду, тай іду.

Чим близше склепу з віктуалами, тим сильнїйше ворухить ся у мене пів несвідоме чувство, що наближую ся до якогось небезпе-

ченьства; але я сильно держу ся своєї постанови, хотів себе видати. Спокійно ступаю сходами, в дверех стрічаю малу дівчинку з чаркою в руці, пересуваю ся по при неї і запираю двері. Я і субект стоїмо другий раз проти себе, самі.

„Ну“, каже, „страшна непогода“.

По що так заходити? Чому не задержує мене відразу. Я страшно розлютив ся і сказав:

„Я-ж не приходжу, щоби плести о погоді“.

Така напасть змішала его, малий крамарський его мозок відмовив ему сужбу, ему і на гадку не приходило, що я украв ему пять корон.

„Чи ви того не знаєте, що я вас надув?“ кажу нетерпеливо, при тім сопну сильно, дрожу готовий зробити насильство, коли сей час не приступить до річи.

Але сему сараці і не снить ся нічо.

Ні, ти любий сьвіте, між якими глупими людьми чоловік змушений жити! Я клену, пояснюю ему точку по точці, як все те склало ся, показую де я тоді стояв і де він стояв, коли се стало ся, де лежали гроші, як я їх згорнув і руку стис — він все те розуміє, але не робить нічо против мене, звертає ся то в той то в сей бік, підслухує кроки в бічній комнаті утихомирює мене, каже не так голосно говорити і нарешті каже.

„Ви поступили собі ординарно“.

„Ні, заждіть лиш!“ бо мене перло перечити ся з ним, дразнити его; се не такий негідний поступок, як то він представляє собі в своїй нуженній віктуаловій голові. Я очевидно не задержав грошей, се ніколи не прийшло би мені на гадку; я з мого боку не хотів

з того користати, се противне моїй з ґрунту чесній натурі....

„Куди-ж ви з тим пішли?

Дав старій, бідній бабі, кождий сотик, абисьте се знали, такий то чоловік з мене, за бідних я ніколи не забуваю цілком так....

Він стоїть і хвильку думає, видно, не мо- рішити ся, о скільки я чесна людина або ні, і нарешті каже :

„Чи ви не могли радше вернути гроші?“

„Ні. слухайте, я не хотів наробити вам клопоту, хотів вас зашанувати. Але ось яка подяка за шляхотність. Ось стою тут, пояснюю вам цілу річ, а ви не соромите ся як собака, навіть цілком не стараєте ся поладити спору зі мною. Для того умиваю руки. Впрочім по- бери вас чорт. Бувайте здорові!“

Я відійшов і лопнув за собою дверми.

Але коли я прийшов до своєї комнати, тої сумної діри, мокрий від снігу, з колінами, що по мандрівках дня дрожали, — пропало все моє зухвальство, я знов упав на дусі. Зачинаю жа- лувати, що напав так на бідного склепового хлопця, плачу, хапаю себе за горло, щоби по- карати себе за підлий поступок і ґрунтовно нищу себе. Він очевидно був в смертельній тревозі о своє місце, не сьмів робити крику з причини тих пяти корон. А я використав его тревогу, мучив его довгою розмовою, сердив его кождим голоснійшим словом. Бути може, що в бічній комнаті сидів шеф і вже може на волоску висіло, що він був спонуканий вийти до нас, аби видіги, що тут властиво діє ся. Ні, підлости, до яких я був спосібний, не мали границь!

Ну, але чому вони мене не придержали?

Тоді воно-б раз скінчило ся. Я би так кажучи витягнув руки до кайдаків. Я би цілком не боронив ся; противно, ще би поміг. Пане неба і землі, один день мого життя за ще одну таку щасливу секунду! Ціле моє життя за порцію сочевиці! Вислухай мене лиш один сей раз!...

В мокрім одію лягаю на постіль: я мав неозначену гадку, що сеї ночі умру, і тому рештку моїх сил ужив на упорядковане ліжка, щоби рано був коло мене який-такий порядок. Відтак склав я руки і вибрав відповідне положенє.

Нагло прийшла мені на гадку Иляялі. Що я міг за неї забути! І дуже слабкий проміньчик сьвітла заглянув в мою душу, малий соняшний промінь і загрів мене І ще більше прийшло сонця, лагідне, ніжне, м'яке як шовк сьвітло, що оголомшуючо, розкішно гладило мене. А сьвітло сонця що раз кріпшало, кріпшало, розпалювало голову, і жаріло і варило в моїм висусненім мозку. Нарешті перед моїми очима загорів костир з промінних сноів, небо і земля горять, люде і звірята з полуміни, гори з огню, чорт з огню, пропасть, пустиня, вселенна горять, огненний божий суд.

Дальше я вже нічого більше не чув і не бачив.

В сні я так був зіпрів, що коли прокинувся, цілий був мокрий, дуже мокрий. Пропастниця добре вхопила мене. Зразу не можу ясно зміркувати, що зі мною діє ся; здивований озираю ся довкола себе, чую, що моя істота цілковито змінена, не пізнаю себе більше. Обмацую свою руку від кінця до гори, так само ноги і страшно дивую ся, що вікно сидить

в тій стінї, але як раз в цілком противній; мевї здавало ся, що тупанє коней під мною, доходить до мене з гори. Менї також було в загалї досить не добре. Вохке і зимне волося спливало з чола; підношу ся на ліктях і дивлю ся на подушку; і тут лежат малі пучки мокрого волося. Мої ноги через ніч напухли в черевиках, але не болїли, я не міг лиш рушити пальцями, так задубїли.

Коли минуло полудне і стало вже смеркати ся, встаю і починаю прятати в комнатї.

Наперед пробую малими, обережними кроками, стараю ся удержати рівновагу, і о скілько можу шаную ноги. Я вже не терпів і не плакав; я властиво і не сумував, противно був безконечно вдоволений; тепер менї навіть не приходило на гадку, щоби могло бути инакше, як було.

Відтак я вийшов.

Одно, що мене троха мучило, то був — мимо моєї відрази до їди — мій голод. Я знов відчув стидаючий мене апетит, внутрішню лакому охоту їсти, котра що раз збільшала ся. В моїй груди немилосерно гризло, там відбувала ся якась тиха, дивна робота. Се були може з двайцять малих, ніжних звіряток, що поклали головки в одно місце і троха гризли, хвилинку лежали цілком тихо, знов зачинали, без гамору і поспіху дальше відали ся і всюди лишали за собою порожню дорогу...

Я не був недужий, лиш утомлений; зачав прїти. Гадаю піти на Штортов, щоби троха відпочати; але дорога була далека і тяжка! нарештї я таки вже майже зайшов на місце, стояв на розї торговиці і торгової улиці. Піт заливав очи, занечистив окуляри і

осліпив мене, а я станув, щоби себе троха очистити. Не звертаю уваги на се, де стою, навіть о тім не думаю; кругом мене страшний гамір.

Нагло залунав оклик, зимне, острє „уважати!“ Чую крик, чую дуже добре, усуваю ся нервозно на бік, роблю крок так скоро, як скоро можуть рухати ся мої ноги. Потворний віз з хлібом пігнав попри мене і зачіпив колесом мій сурдут; як би я був троха скорійший, дрібку скорійший, коли би хоч троха був напружив свої сили!; нічо не помогло, одна нога боліла, пара пальців роздавлена; чую, що вони в чоботі скрутили ся.

Візник з усеї сили задержав конї; обертає ся на возі і наляканий питає, як скінчило ся. Ну, могло бути ще гірше.... се здаєть ся не є небезпечно.... не думаю, аби зломило ся... О, прошу....

Як можу скоро, іду до лавки! та маса людей, що стає і дивить ся на мене, тревожить мене. Се-ж не був властиво смертельний удар; коли вже мало стати ся нещастє, то релятивно скінчило ся ще досить добре. Найгірше було, що мій черевик зруйнований; урвало кінець золі. Підношу ногу і бачу, що з діри тече кров. Ну, тут не завинила жадна сторона; тай чоловік не мав наміру справу ще більше погіршити; виглядав дуже зажурений. Коли би я попросив єго о кусень хліба з воза, він певно дав би менї. Певно дав би менї дуже радо. Най Бог розвеселить єго за се!....

Мене страшно мучив голод і я не знав що діяти з безстидним апетитом. Перевертаю ся на лавці, і прикладаю груди майже аж до колїн; я майже збожеволїв. Коли стемніло ся,

я пошкандибав під ратуш — Господь знає, в який я спосіб зайшов туди — і усїв на канті балюстради. Видираю кишеню з сурдута і починаю гризти, впрочім цілком без наміру, дивлячи ся хмарно перед себе і небачучи нічого. Чую масу дітей, що грають ся кругом мене і чую інстинктивно, коли хто попри мене перейшов; впрочім не запримічую вічого.

Нагло приходить мені на гадку, що можу зійти на долину до базару і взяти кусень сирого мяса. Встаю, переходжу балюстраду на другий кінець даху базару і сходжу на долину. Дійшовши майже до буди з мясом, я крикнув в сторону входу, як би відганяв пса, звертаю ся цілком безлично до першого різника. „Ах, будьте ласкаві і дайте мені яку костомажу для мого пса! Лиш одну кістку; не потребує на ній нічо бути; щоби лиш мав що в морді нести“.

Дістаю кість, пишну, малу кість, на котрій було ще троха мяса і ховаю її під сурдут. Я подякував різникови так сердечно, що той аж здивований глянув на мене.

„Нема за що“, сказав.

„Ні; не кажіть так, ви поступили собі дуже вічливо“.

З тим вийшов я назад на гору. Моє серце сильно товкло ся. Всуваю ся в „ковальський коритар“ так далеко, як лиш мож було і стаю перед заваленими дверми подвіря. Анї сліду сьвітла; всюди чудово темно; тут починаю обгризати кість. Ніяк не смакувало; з кости виступав острий запах крови і мене зачало млоїти. Пробую наново; як лиш задержу, мусіло мати наслідки; ходило лиш о се, щоби лишило ся в жолудку. Але мені ставало що раз гірше.

Я розсердився, запустив люто зуби в мясо, відорвав кусник і проковтнув на силу. Але і се не допомогло; як лиш малі кусники мяса в жолудку розігріли ся, підступали назад до гори. Я затиснув п'яту ски мов божевільний, зачав з безрадности плакати і гриз мов навіжений; плачу так, що кість скупала ся в слезах, помарала ся; плачу, як би серце мало роздерти ся і знов зачинаю блювати. Потім клену грімким голосом всі сили сего світа.

Тишина. Кругом ні людини, ні промінчика світла, ні одного звука. Я страшно збентежений, сопу тяжко і голосно і плачу скрежучи зубами, через те, що мушу віддати атоми мяса, котрі може хоть троха моглиби зацяткати мій голод. А що се абсолютно не помагало, хоть раз у раз пробую, викидаю кість за двері і п'рваний скаженняю перенятий безсильною лютею, кричу і грожу до неба, реву захриплим і їдким голосом імя Бога і згинаю пальці як клеваки.

Тишина.... Дрожу зі зворушення і мов задубілий стою на тім самім місци, викидаю тихим шепотом проклони, дрожу по сильнім плачу, зломаний і безсильний по скаженім вибуху гніву. Стою може годину і плачу і шепчу і держу ся цупко дверей. Потім чую голоси, розмову між двома людьми, що входять в „ковальський“ коритар. Відходжу від дверей, лізу здовж мурів і знов виходжу на ясно освітлені улиці. Коли так сходжу по Юнгбакен, мій мозок зачав працювати в дивнім напрямі. Мені прийшло на гадку, що нужденні бараки на краю торговиці, буди з материялами і старі деревляні загороди з переносними убраннями суть ганьбою сеї околиці! Вони псували ви-

гляд цілої площі і споганювали місто, тьфу! проч з крамом! І я зачав числити, кільки би то коштувало усуненє географічного інститута, тої гарної будівлі, що все так мені впадала в око, коли я туди переходив. Посуненє того рода може би не дало ся виконати наше 70 — 72000 корон, — порядна сума, се треба признати, на всякий случай гарний гріш, га, га, на початок, що? І я кивав порожною головою і признавав, що се на початок гарний гріш. Я все ще дрожав цілим тілом і від часу до часу гикав по плачу. Почуваю, що в мені вже не багато житя, якби свистав вже на послідній дірці. Впрочім було се мені досить байдужно, ні троха не займало мене, противно; я перейшов місто, до ладункових мостів, що раз дальше від моєї комнати.

Так само добре міг я покласти ся на землю, щоби умерти. Болї зробили мене з часом нечутким; в нозі рвало і стукало; мені навіть здавало ся, що біль тягне аж до литок; мене навіть не дуже боліло. Я вже гірші річи видержав. Так зійшов я на желізниче ке. Нема руху ні гамору, лиш тут і там появить ся яка людина, робітник або моряк, що лазить з руками в кишенях. Запримічую кулявого чоловіка, що впялив в мене свої очи, коли ми переходили попри себе. Інстинктивно задержую его і ворокотячи питаю, чи „Монахия“ вже відплила. Відтак я не міг здержати ся, щоби не тріснути під носом чоловіка пальцями і додати: „До сто чортів, так, монахия!“ „Монахия“, за котру я ціяком забув. Проте гадка про неї несвідомо гвіздила ся в моїм нутрі я носив її з собою, не знаючи о тім.

Так, борони Боже, „Монахиня“ очевидно відїхала.

Чи не може менї сказати куди?

Незнакомий думає, стоїть на довгій нозі, а коротку держить у воздуху: коротка троха баламкала ся.

„Нї — Не знаєте, чим наладована?“

„Нї“, відповів я.

Але тепер я вже забув за „Монахиню“ і спитав єго, як далеко може бути до Гольмештранд, числячи в добрих географічних милях.

„До Гольмештранд? Припускаю...“

„Або до Веблунґснес?“

„Що я хотїв сказати: припускаю, що до Гольмештранд...“

„Але слухайте, заки забуду“ перебиваю єго, „будьте так добрі і дайте менї троха тютюну, лиш маленький кусничок!“

Дістаю тютюн, дякую чоловікови дуже тепло і відходжу. З тютюну не зробив я ужитку, лиш сейчас сховав в кишеню. Незнакомий довго ще мав мене на оці, я може в який спосіб розбудив у него недовірчивість; куди я ішов, або де станув, все мав за собою сей недовірчивий погляд, а се не було дуже приємно. Я завернув, приволїк ся назад до него, глянув на него і сказав: „Голкар“. Лиш се одно слово: голкар. Вирочім нічо. Кажучи се, витріщив на него очи, чую, що страшно витріщив; як би цілим тілом дивив ся на него, не лиш очима. Сказавши се слово, я стояв хвильку. Відтак знов поволик ся на желізничу площу. Сей чоловік не пустив пари з рота, лиш дивив ся за мною.

Голкар? Я нагло станув. Так, я се зараз відчув: того калїку я вже десь бачив. На горі

на границі! тоді я заставив камізольку. Мені здавалося, що з того часу минула вічність. Коли так над сим думаю — спертий о мурхати на розі площі і Гавнегаде — нагло прокидаюся і пробую даліше лізти. Коли не був в силі, гляджу сьміло просто себе, відкидаю на бік всякий встид, не було иньшого виходу — стою лице в лице перед „командантом“. Стаюся беззглядно безличний, ступаю ще крок наперед, щоби звернути на себе его увагу. Роблю се не тому, щоби розбудити милосердіє, але щоби себе самого осьмішити, виставити на наругу: я мав охоту качати ся на бруку і просити, щоби перейшов через мене, наступив на лице. Навіть не кажу „добрий вечер“.

Він може й зміркував, що у мене щось не в порядку, звільнив хід, а я, щоби его задержати, кажу: „Я був би вже приніс вам щось, але воно все ще не таке, як треба.“

„Так? питає... То ви ще не скінчили?“

„Ні, ще не скінчив“. Его вічливість витиснула нагло слези з моїх очей, кашляю і чисту ніс, щоби загартувати себе. Він дивиться на мене.

Маєте тимчасом з чого жити? питає, „Ні, також ні“, відповідаю. „Я нині не їв ще але...“

„Сохрани Господи, виж не можете умирати з голоду!“ каже і сягає до кишені.

Тепер прокинулось у мене чуте сорому я захитався аж під мур, держу ся сильно і бачу, як він шукає в своїй калитці; але нічого не кажу. Дає мені десятку і каже, що я прецінь не можу умерти з голоду. Я вибовтав якийсь викрут і не беру відразу десятки. Соромно якось... було також за богато.

„Кванте ся“, каже і глядить на годинник. Жду на потяг, і як раз чую, що надходить“. Я взяв гроші. Майже спараліжований з утіхи не кажу більше ні слова, навіть не дякую.

„Се не потребує вас женувати, можете за се писати“, сказав „командант“ і пішов. Коли відійшов цару кроків, пригадую собі, що я навіть не подякував єму. Хочу єго здігнати, але мої ноги угинають ся, троха на ніс не упаду. Він віддалював ся що раз більше. Я станув і хотів кликати за ним, але не мав відваги; коли нарешті відважив ся і раз, два крикнув, він був вже за далеко, а мій голос за слабий. Стою на тротоарі, дивлю ся за ним і нишком плачу. Щось таке мені ще ніколи не трафило ся, кажу до себе, дав мені 10 корон! Я станув там, де він стояв, і наслідую всі єго рухи. Дивлю ся на десять-коронівку оглянувши її з усіх сторін і зачав клясти — кле- ну на ціле горло, що се дійсно десять-коронівка що держу в руці, — се був десять-короновий банкнот. Зараз опісля — може доперва дуже довго потім, бо вже цілком було тихо — стояв я під ч. 11 при Томтегаден. Постоявши хвилю і подумавши, входжу другий раз в ті двері, прямо до гостиниці і заїзду для подорожних. Тут прошу о вічліг і сейчас дістаю ліжко.

* * *

Второк. — Сонце і тишина, чудно ясний день. Сніг шез; всюди утіха і жите, веселі лиця, усьміхи і регіт. Фотани викидають лутками воду, золоті в сонці, синяві від синього неба.... Коло полудня вийшов я і пішов до міста. Я був в веселім настрою, ходив ціле по-

полудне найбільше оживленими улицями і приглядав ся людям. Коло семої вечером пройшов ся я по полощи съв. Оляфа і зазираю до вікон під ч. 2. За годину мав я її побачити! Цілий той час ходив я в легкій, дивній тревозі. Що стане ся? Що скажу, коли вона зійде сходами? Добрий день панночко? Або лише усьміхнути ся? Я рішив ся лишити ся при усьміху. Очевидно, дуже низько поклоню ся їй.

Троха засоромлений, що вже так рано вибрав ся в дорогу, завертаю, ходжу троха по улиці Кароля Івана і пильную університеський годинник. Коли вибила осьма, вернув я знов на університетську улицю. По дорозі подумав я, що можу прийти пару мінут пізнійше і лізу, як можу. Нога страшно мене боліла, впрочім нічо мені не хибувало. Стаю коло фонтани і відпочиваю; довго стояв я там і дивив ся в вікна під ч. 2; я не квапив ся; вона була може занята. І я знов ждав. Се-ж мені не сніло ся лише! Перша стріча з нею не зродила ся прецінь лише в моїй уяві, коли я сеї ночі лежав в горячці? Безрадний зачинаю над сим думати і вже не цілком був певний своєї справи.

„Гм!“ сказав хтось за мною, Я почув сей звук, зачув також тихі кроки недалеко мене; але я не відвертав ся, лиш упрямо дивив ся на великі сходи перед собою.

„Добрий вечер!“ відізвавсь голос. — Я забув усьміхнути ся, не вхопив сей час за капелюх, лиш дивую ся, що вона надходить з того боку.

„Ви довго ждали?“ питає задихана скорим ходом.

„Нї, цілком нї, я тут лиш хвилинку, від-

повідая. А впрочім, щоби се шкодило, коли би я довго ждав? Я впрочім гадав, що ви най-дійдете з того боку“.

„Я відвела маму до одної родини, її ні-ні вечером не ма в хаті“.

„Так-ак?“ кажу.

Ми тепер мимохіть рушили з місця. На розі стоїть поліцай і дивить ся на нас.

„Але куди ми властиво ідемо?“ вона питає і стає.

„Куди хочете, куди тільки хочете“.

„Ех, се неприємно самому визначувати“.

Павза. — Відтак, кажу, щоби лише щось сказати: „У вас, як бачу, темно“.

„Так, ах так!“ відповідає живо. „Дівчині також позволено вийти. Через те й я сама дома“.

Стоїмо обоє і глядимо на вікна під ч. 2., як коли би ні одно з нас доси їх не бачило.

„Не могли-б ми отже зайти, до вас?“ кажу. „Коли схочете, я усяду при дверех“. Але я тепер дрожав зі зворушення і жалував, що був за безличний. Ану розсердить ся і відійде від мене? Як би я не сьмів її більше побачити? Ох! Та нужденна моя одіж! Зневірений жду на відповідь.

„Цілком не потребуєте сідати коло дверей“. Говорить прямо ніжно, і каже виразно: Цілком не потребуєте сідати коло дверей“.

Ідемо на гору. — В темних сіньох бере мене за руку і веде мене. Я не мушу мовчати — каже — можу говорити. Ми увійшли. Коли запалювала сьвічку — коли запалювала тую сьвічку, сказала з урваним сьміхом: „Але тепер не дивіть ся на мене. Гу, якже мені соромно. Але того вже більше не зроблю“.

„Чого більше не зробите?“

„Ніколи більше, ні, Господи сохрани... не поцілую вас більше“.

„Ні?“ кажу, і сьміємося обоє. Я витягнув за нею руки а вона відскочила і виховзла ся на другий бік стола. Глядимо хвилю на себе, між нами стояло світло.

„Пробуйте зловити мене“, сказала.

І голосно сьміючи ся, пробую її зловити. Бігаючи, скинула воальку і капелюх; її блискучі очи спочивали все на мені і пильнували моїх рухів. Я скочив на ново, пошпортнув ся о килим і упав; моя нога не хотіла мене більше двигати.

„Господи, які ви червоні!“ але ж бо й було се крайнє дитинство.

„Дійсно було се так!“ відповідаю і знов починаємо бігати.

„Мені здається, що ви штильгукаєте?“

„І мені здається, що так троха, але впро-
чим лиш дуже мало“

Посліднім разом малисьте зраниений палець, а сим разом, каліка на ногу; страшно, що ви не терпите“

„Ось, пару днів тому, переїхало мене“.

„Переїхало? знов паний? Ні, Боже помози мені, молодий чоловіче, що ви за жите провадите!“ Погрозила мені пальцем і зробила поважне лице. „Отже сідаймо!“ сказала „Ні, не там під дверми; ви дуже несьмілі; тут; ви там, а я тут, так!... Ех, скучні ті несьмілі люде! Треба самій все зробити і сказати; в нічим чоловікови не допоможуть. Можете приміром дуже добре покласти своє рамя на поруч мого крісла; на такі річи мусите-ж самі прийти, гадаю. Але не переконуйте мене, що

ви все такі несмільливі; коли-б лиш вірили собі; по п'яному ви були досить безличні, коли мене переслідували і мучили своїми дикими концептами: Губите книжку панночко, цілком певно губите книжку панночко! ха, ха, ха! Тьфу, се було дійсно грубо“.

Сиджу цілком розсіяний і дивлюся на неї. Моє серце голосно товклося; кров горячо кружила в жилах. Що за дивне чуття!

„Чому не говорите?“

„Які ви солодкі“, кажу. Сиджу попросту тут і позволяю себе вами побороти, цілковито побороти... против сего нічого не вдієш... Ви найдивнійше сотворіли, що мені коли небудь... Іноді сияють ваші очі так, що я цілком ще чогось подібного не бачив, виглядають як цвіти... Що? Ні, ві, може навіть не як цвіти, але... Я так страшно люблю вас, а се так нерозумно... Великий Боже, очевидно мені не допоможе слід... Як вам на ім'я? Ви дійсно мусяте мені сказати, як називаєтеся.... Ні, як? Господи, тепер знов був би майже забув! Вчора думав я цілий день над сим, о що маю вас спитати. Так, се значить, не як раз цілий день, але... Знаєте, як я вас назвав? Я зву вас Иляялі. Як вам се подобаєся? Літаючий звук?

„Иляялі?“

„Так...“

„Чи се чужа мова?“

„Гм. Ні, се властиво ні“.

„Але як негарно се звучить...“

По довгих переговорах ми сказали собі наші імена. Вона усяла коло мене на софі і відсунула крісло ногою. Віддтак зачинаємо знов балакати. „Нині ви навіть підгодилися“, сказала. „Взагалі виглядаєте троха лїпше як

колись, але тільки троха; лиш не станьте зарозумілі... Ні, послідним разом ви дійсно мали за підлий вигляд. Окрім того малисьте брудну шмату на пальці. І так одягнені ви хотіли іти зі мною кудись на чарку вина. Дякую гарненько“!

„Отже через нуждений мій вигляд ви не хотіли іти зі мною?“

„Ні“, відповіла і спустила очі. „Ні, Господь знає, не тому! Я навіть не думала о тім“!

„Слухайте“, кажу. Ви певно живете в тім пересудї, що я можу жити і одягати ся як схочу? Що? Але я сего не можу, я дуже, дуже бідний“.

Вона глянула на мене. „Ви бідні?“

„Так, воно так є, на жаль“. — Павза —

„Щож, мій Боже, я так само“, сказала, сьміло кинувши головою.. Кожде її слово опьяняло мене, трафляло мов крапля вина в серце. Її привичка перехилювати голову троха на бік і вслухувати ся, коли я говорив, очаровувала мене, я чув, як її віддих ударяв мені в лице.

„Знаєте“, кажу, що... але не сердьте ся... коли я вчора лягав спати, уложив се рамя для вас... так, як би вас держав.. і так я заснув...“

„Тааак?“ Се гарно!“ Павза. „Але щось такого могли ви лише на віддаленє зробити, бо инакше...“

„Гадаєте, що я не потрафив би також инакше?“

„Ні, в се не вірю.“

„Таки! По мені можете надїяти ся всего можливого“, сказав я і обняв її стан.

„Можу?“ лиш тільки сказала.

Мене сердило, майже зобиджувало се, що вона мала мене за заприличного; я упівнув

себе, додав йому серцю відваги і взяв її за руку. Але вона мовчки вихопила її і троха відсунула ся від мене. Се знов онесьмілило мене, я засоромив ся і дививсь через вікно. Мене мож було дійсно пожалувати, що я там так сидів; бо як я міг собі щось ще набити в голову! Справа стояла би инакше, колиби я її був знайшов тоді, коли ще виглядав як людина, за добрих часів, коли бодай на чімсь міг будувати. Я був дуже пригноблений.

„Тепер бачите! Дивіть лиш: Вистарчить раз зморщити чоло, щоби вас збити з пантелику, засоромити вас, лиш трошка усунувши ся від вас...“ Усьміхала ся хитро, кокетливо, сильно прижмуривши очи, як би не могла ви-держати мого погляду.

„Ні, але ти Всемогучий!“ вирвало ся мені, „тепер доживете чогось!“ і обома руками обіймаю її рамена. Чую ся майже ураженим. Чи дівчина стратила розум! Мала мене за цілком недосвідченого! Га, я-ж хотів, на живого... ніхто не сьміє мені закинути, що я під тим взглядом був зацофаний. Сеж чорт не дівчина! Коли о се лиш ходить, щоби...

Вона сиділа спокійно, очи все ще прижмурені; обоє мовчимо. Пригортаю її сильно до себе, тисну її тіло жадно до моєї груди, а вона не каже ні слова. Чую як гримають наші серця, її як і моє, а звучало се, як погребаний стукіт копит. Я поцілував її... Не панував вже над собою, говорив якісь дурниці, з котрих вона сьміяла ся, шептав їй всякі компліменти, гладив лице, цілував много, много разів. Я розпняв кілька гузиків її сукні і побачив грудь, що як два солодкі дива сьвітили крізь полотно.

„Подивім ся!“ сказав я і стараю ся дальше розіпняти, збільшити отвір. Але я був так зворушений, що не міг справити ся з долішніми ґузиками, де стан сукні так тісно прилягає. „Прошу, я подивлю ся, лиш трошка.. цілком трошка..“ Вона закладає руку за мою шию, поволи, віжно. Її горячий віддих з червоно розжарених, дрожачих носових отворів ударяє мені прямо в лице; другою рукою починає розпінати ґузики, один по другім. Сьміє ся змішаним, уриваним сьміхом і глядить раз у раз на мене, чи бачу, що вона боїть ся. Розв'язує тасьми, розпинає ґорсет, роскошує ся і боїть ся рівночасно. А мої грубі руки блукають по тих тасьмах і ґузиках.. Щоби відвернути увагу від того, що діє ся, гладить лівою рукою мої плечі і каже: „Кілько волося лежить тут!“

„Дійсно“, відповідаю, і стараю ся устами дістати ся до її груди. В тій хвили лежить вона перед мною цілком відкрита. Але нагло опам'ятує ся, як би зайшла за далеко, накриває ся назад і підносить ся троха в гору. Щоби закрити своє заклопотанє з причини порозпінаної сукні, починає знов говорити о масі випавшого волося, що лежало на моїх плечах: „Через що вам волос так вилазить?“

„Не знаю!“

„О, ви очевидно за багато пете і може... тьфу, я того навіть сказати не годна! Стидайте ся! Ні того-б я о вас ніколи не подумала! Що вам, такому ще молодому, вилазить волосє!.. Тепер розповідajte мені, з ласки своєї, як ви властиво живете. По моїй думці, се щось страшного! Але чисту правду, чуєте? Без ви-

крутів! Я впрочім зіркую, як щось затаїте. Отже розповідайте тепер!”

„Але вперед можу поцілувати ваші груди, правда?”

„Потішилисьте ся вже? Так, тепер зачинайте розповідати!”

„Ні, люба, солодка .. прошу, можу вперед?”

„Гм. Ні, ні, ні наперед ... може потому. . Наперед хочу чути, що ви за чоловік. Ах, я переконана, що се страшно!”

Мене мучило се, що вона думала о мені найгірше; я бояв ся, що її цілком відіпхну і не міг стерпіти тих підозрінь які вона мала що до мого життя. Я хотів очистити ся в її очах, показати ся гідним і доказати їй, що сидить побіч чистої майже як ангел людини Господи, мій Боже, до нині міг я на пальцях почислити, кілька разів упав. Оповідая, розповідая все і кажу лиш правду. Не представляю нічо гірше як було; я не мав наміру розбудити в ній жаль; признав ся також, що одного вечера украв п'ят корон.

Вона сиділа і слухала з отвореними устами, бліда, налякана, в блискучих очах смертельне помішанє. Я хотів се направити, затерти вражінє і тому встаю і кажу: „Але тепер се вже минуло! О чімсь подібнім не може бути більше бесіди; тепер я обезпечений....”

Але вона таки була в розпуці. „Боже хорони мене!” сказала і замовкла. Повторяла се в коротких відступах часу і відтак знов мовчала. „Боже хорони мене!”

Я зачав жартувати, скоботав її і притис до своєї груди. Сукню позапинала назад; се мене троха сердило, ба навіт вразило. На що має запинати? Чи я був негідний в її очах,

тепер, коли не сам завинив, що мені волосся випадало? Чи вона волілаби, колиби я зробив себе розпустником? ... Лише без дурниць! Тепер, просто до діла! А коли воно лиш се було, так при всім що... я поклав її, поклав прямо на софу.

Вона боронила ся — впрочім дуже слабо і здивована дивила ся на мене. „Ні... що ви хочете?“ спитала.

„Що хочу?“ Ге, вона питала що я хотів. До того брати ся безшардонно, брати ся до того! Я не мав звичаю лише з далека брати ся до того; се цілком не моя була натура, моя вдача яко людини. Не налякаєш мене, нахмаривши чоло, не зібеш мене з пантелику! Ні, дійсно ні! Не довершивши діла, я ще ніколи не вийшов з такої афери.... Я отже беру ся до діла.

„Ні!... ні, але...?“

Але, відповідаю, се моя ціль!

„Ні, чуєте?“ закричала. Відтак додала зневажливо: „Я-ж не цілком певна, що ви не божевільний!“

Я мимохіть задержав ся і сказав: „Се-ж не серйозно ви так думаєте!“

„А вжеж — бігме, ви так дивно виглядаєте! А тоді перед полуднем, коли ви за мною ішли, — отже ви тоді не були п'яні?“

„Ні. Тоді я не був навіть голодний, якраз попоїв...“

„Отже се тим гірше“.

„Ви би воліли, щоби я був п'яний?“

„Так.... гу! Бою ся вас! Але на милість Бога, пустіть мене!“

Я став міркувати. Ні, я її не міг пустити. Тільки без сьмішних дитиньств в таку пізну пору на софі, коли можу просити! До гори

флянеля. Ге, з такими дурними викрутами виступати в такій хвили! Як би я не знав, що все те лиш соромливість. А то мусів би я бути цілком дурний! Так, лиш тихо лежати! Ні-яких дурниць! Най жиє король і вітчина!.... Вона боронила ся, незвичайно сильно, за сильно як на оборону з соромливости. Як би через неосторожність перевернула свічку так, що згасла. Боронила ся очайдушно а раз навіть нишком сжавуліла.

„Ні, се ні, се ні! Коли хочете, можете цілувати в груди. Любий, добрий...“

Я сей час дав спокій. Її слова звучали налякано, так безпомічно, вразили мене аж до шпіку кости. Вона гадала, що дасть мені відшкодованє. коли позволить поцілувати себе в груди! Як гарно було се, як гарно і просто! Я хотів упасти до її ніг, перед нею упасти на коліна.

„Алеж, мила, мала!“ кажу цілком змішаний, „не розумію... дійсно не можу поняти... що се за гра...“

Вона піднесла ся і дрозжачими руками знов запалила свічку; я спер ся на плечі і сидів спокійно. Що тепер буде? Властиво мені було дуже ніяково. Вона глянула на стіну, на годинник: стрепенула ся: „Уф! Що йно не видно дівчини!“ сказала. Се було перше її слово.

Я зрозумів сей натяк і встав. Вона взяла плащ, як би хотіла задягнути, але надумала ся, лишила его і підійшла до печи. Була бліда і що раз неспокійнійша. Щоби не виглядало, що вона показує мені двері, я сказав: „Чи ваш батько був вояк?“ і рівночасно збираю ся до відходу.

Так, був при війську. З відки се знаю?

Не знаю, лиш так прийшло на гадку.

Як дивно!

Ах так в деяких місцях відчуваю. Ха, ха, се належать до мого божевільства. що...

Нагло глянула на мене, але не відповідала. Чую, що моя присутність мучить її, і хочу зробити короткий процес. Іду до дверей. Чи вже не хоче мене поцілувати? Навіть руки мені подати? Стою і жду.

„Чи підете тепер?“ спитала, але все ще стояла тихо коло печі.

Я не відповідав. Упокорений і змішаний стою так і мовчки дивлюся на неї. Чому не лишила мене в спокою, коли з того нічого не могло вийти? Що я був в тій хвили? Вона здається не журилася тим, що я був готовий до відходу: вона нагло пропала для мене, і я шукав за чимсь, що мігби сказати їй на прощання; тяжке, глибоке слово, що би в неї вцілило а може навіть троха заїмпонувало. І цілком против моєї твердої постанови — уражений, замість бути холодним і гордим, неспокійний і обиджений починаю говорити о пустих річах; роздавляюче слово не виходить, я показався дуже бідний в гадки.

Чому не каже ясно і виразно, щоби я пішов? питаю. Так, так, чому? Женада тут без ціли. Замість пригадувати мені, що небагом верне дівчина, могла сказати таке: Тепер мусите щезати, бо я їду по маму і не хочу з вами іти улицею. Чи о тім вона цілком не думала? О, чому ні, як раз о тім думала; се відразу було мені ясно. Не багато треба, щоби мене спровадити на відповідну стежку; але вже спосіб, в який вхопила за плащ і назад його поклала, переконав мене. Як я вже казав, я при-

вик відчувати. А в ґрунті річи, в тім не було так багато божевільства...

„Але Господи небесний, вибачтеж мені раз вже се слово! Мені так вихопило ся!“ сказала. Але все ще стояла і не приступала до мене. Я був неумолимий і говорив дальше. Плів дальше хоч знав, що її мучу, що мої слова не вражали її, не замовкав. В ґрунті річи можна бути досить вражливим, і ще через те не бути божевільним, га — думаю; бувають натури, що живуть дрібницями і можуть умерти від твердого слова. Річ іменно в тім, що моє убожество так заострило деякі мої спосібности що се мені майже справляє неприємности, так, можу вас запевнити, майже неприємности. Але воно мало також свої користи: помагало вйти з деяких ситуацій. Інтелігентний бідак є о мною ліпшим обсерватором, як і інтелігентний богач. Бідак озирає ся за кожним своїм кроком, підслухує недовірливо кожде слово тих, з котрими стрічає ся; отже при кождім кроці завдає своїм гадкам і чувствам задачу, працю. Він має слух і чуте, досвідчена людина, єго душа має випалені рани...

І я говорив дуже довго о тих ранах моєї душі. Але чим довше я говорив, тим вона ставала неспокійнійша; в кінці сказала пару разів в роспуці „Мій Боже!“ і заломлювала при тім руки. Я добре бачив, що мучу її, і не хотів її мучити, але мимо того робив се. Нарешті погадав я, що вже в головних нарисах сказав їй все те, що мав сказати; її нещасливий погляд зворушив мене і я сказав:

„Тепер іду! Тепер іду! Не бачите, що моя рука вже на клямці? Бувайте здорові! Бувайте здорові кажу! Ви моглиб мені щось

відповісти, коли з вами другий раз пращаю ся і стою цілком готовий до відходу. Навіть не прошу вас о се, щоби я міг з вами бачити ся, бо се би вас мучило; але скажіть мені: Чому ви не лишили мене в спокою? Що я вам зробив? Яж вам не вліз в дорогу, що? Чому нагло відвертаєте ся від мене, як бисьте мене не знали? Тепер ви мене так цілковито роздерли, що я тепер нужденніший, як коли небудь. Великий Боже, алеж я цілком не божевільний, і знаєте дуже добре, коли тільки подумаете, що мені нічо не хибує. Ну, ходіть же і подайте руку! Або кажіть, щоби я до вас приступив! Можу? Не зроблю вам нічого злого, лиш на хвильку хочу упасти навколішки перед вами, там перед вами на землі, лиш на хвильку: можу? Ні, ні, то не зроблю того, бачу, що боїте ся; не зроблю сего, не зроблю, чуєте? Ви? Мій Боже, чому ви такі залякані? Яж стою тихо, не рухаю ся. Я би уклякнув лиш на хвильку на диван, як раз там на червонім тлі коло ваших ніг. Але ви налякали ся; се я вичитав з ваших очей: тому я здержав ся. Я не зробив ні одного кроку, коли вас о се просив, правда? Я стояв так само неподвижно як тепер, показуючи місце, на котрім хотів уклякнути, там на червоній рожи на дивані. Я навіть не показав пальцем, цілком не показував; лишаю се, щоби вас не лякати, хитаю лиш головою і дивлю ся туди, — так! І ви знаєте се дуже добре, котру рожу маю на гадці але не хочете позволити, щоби я там упав навколішки. Боїте ся мене і не маєте сьмілости приступити до мене. Не розумію, як ви можете звати мене божевільним! Неправда? Вже й навіть не вірите в се? Раз в літі — се

давна вже історія — був я божевільний, я працював з великим напруженням і забув в пору пообідати, коли мав багато до думаня. Се діяло ся день в день; я мусїв би над сим думати але все забував. Бігме, се правда! Нехай не рушу ся живий з місця, коли брешу! Тепер можете бачити, як ви мене кривдите. Се діяло се не з біди, я мав кредит, великий кредит у Інгебрета і Гравезена, часто мав також багато грошей в кишени та проте не купив нічого, бо забував. Чуєте? Мовчите, не відповідаєте, не відступаєте від комина, стоїте і ждете, щоби я вийшов...“

Вона нагло приступила до мене і простягла руку. Я недовірливо глянув на неї. Чи вона робила се також з легким серцем? Чи може, щоби мене збути ся? Обняла руками мою шию, а в її очах показали ся слези. Я лиш стояв і дивив ся на неї. Наставила мені свої уста; я не міг їй вірити; вона цілком певно робила з себе офіру, лише тому, аби дійти до кінця. Сказала щось, що звучало як: „А я вас таки люблю!“ Дуже тихо і невиразно сказала се, може я не добре чув, можлива річ, що не сказала як раз тих слів; але кинула ся на мої груди, обняла на хвилю мою шию обома руками, піднесла ся троха на пальцях, щоби досягнути, і так стояла цілу мінуту.

Я бояв ся, що вона мусить себе силувати, аби показати ту ніжність і сказав лиш: „які ви тепер гарні!“ Більше не сказав я нічого. Обняв її сильно, відступив, отворив двері і вийшов задом. А вона лишила ся.

IV.

Прийшла зима, остра, вогка зима майже без снігу, мрачна, темна, вічна ніч, без одного сьвіжого подуву вітру за цілий тиждень. На улицах горів газ майже цілий день, а мимо того, люде в мраці впадали один на другого. Всі голоси, звуки церковних дзвонів, видзвонюване фякрів, людські голоси, чалапанє копит — все те звучало як розбите в густім воздуху що всував ся між усе і все придавлював. Тиждень ішов за тижнем, а на дворі було однаково.

Я все ще пробував в вітчизні. Що раз сильнійше був привязаний до того заїзду для подорожних, де я помимо мого упадку знайшов пристановиско. Гроші давно вже минули ся, а я таки сидів на тім місци, як би мав до того право і туди належав Газдиня ще нічого не згадувала, але мене мучило, що не можу їй заплатити. Так минули три тижні. Вже від кількох днів зачав я наново писати, але мені не повело ся викінчити щось такого, з чого був би вдоволений; я вже не мав щастя, хоч був дуже пильний та пробував рано і пізно; щоби я не зачав, то се нінащо не придало ся, щастє утекло і я на дурно трудив ся.

В комнаті на другім поверсі, в найліпшій комнаті гостинниці сиджу і роблю ті проби. Від першого вечера, коли я мав гроші і все міг оплатити, мав я там спокій. За весь той час я також надіяв ся, що раз вже викінчу статю про ту, або сю річ, аби заплатити за комнату і сплатити иньші довги; тому я

працював з таким напруженням. Головно одну річ я зачав, по котрій багато надіяв ся, алеґорію о пожежи в книгарни, глибоку річ, котру я хотів обробити при помочи всеї моєї пильности і нею сплатити довг „Командантови“. „Командант“ мав ще пізнати, що тим разом поміг дійсно талантови! я не сумнівав ся, що він о тім довідає ся; треба було лише ждати, аж дух зависне над мною. А чому той дух не хотів зробити сего як найскорше; Мені вже нічо не хибувало; що дня приносила мені моя ґаздиня троха їди, вечером і рано кілька хлібів з маслом, а моя нервозність майже щезла. Коли я писав, не потребував вже обвивати рук шматами і міг без завороту голови дивити ся з вікна другого поверха на улицу, я мав ся під кожним взглядом ліпше і просто дивував ся, що моя алеґорія не була ще готова. Я не розумів, як се складало ся.

Нарешті раз мав я поняти, як я властиво ослаб, як лівиво і нездарно працював мій мозок. Того дня прийшла іменно до мене ґаздиня і просила переглянути рахунок; десь мусів він бути фальшивий, бо не сходив ся з її власною книжкою; але вона не могла знайти блуду. Я усів і числив; ґаздиня сиділа проти мене і придивляла ся. Я счислив тих двацять позицій раз з гори і знайшов суму доброю, відтак раз до гори і знов прийшов до того результату. Я глянув на бабу; сиділа коло мене і ждала на мої слова; в тій хвилі я замітив, що вона ваґітна; се не уйшло моїй увазі, хоч я не дуже уважно придивив ся їй. „Сума годить ся“, сказав я.

„Ні, подивіть ся ще раз на кожде число, тільки не може бути; то цілком певна річ“.

Я зревідував кожду позицію: 2 хліби по 25, 1 шкло до лямпи 18, мило 20, масло 32... не треба було хитрої голови до того, щоби перейти ті ряди цифр, той малий крамарський рахунок, і я совісно старався винайти блуд, о котрім вона говорила, але не знайшов єго. Покрутивши ся пару мінут поміж тими цифрами, почув я, як в моїй голові зачало усе танцювати; я вже не міг відрізнити кредит від дебет і все мішав до купи. Нарешті стаю нагло перед слідуючою позицією: „ $3\frac{5}{16}$ фунтів сира á 16“. Мій мозок станув цілковито, з глупим виразом лица дививсь я на сир і не умів ні в зад ні наперед; — „а до дідька, як се пописане одно через друге!“ сказав я в розпуці. „Тут стоїть лиш пять шіснайцятих, сира. Ха, ха! Чув хто таке! Гляньтеж тут!“

„Так“, сказала жінка, „вони звичайне так пишуть. Се сир з зілем. Так, — се цілком добре! Пять шіснайцятих є тільки, що пять лутів...“

„Ага, розумію!“ сказав я, хоть в дійсности не розумів вже цілком нічого.

Я наново пробував справити ся з тим малим рахунком, з котрим перед пару місяцями міг би був справити ся в одній мінуті; прію сильно і мучу ся над загадочними числами, клінаю задумчиво очима, як би справу студіював дуже глибоко; але я мусів лишити се. Ті пять лутів сира цілковито знівечили мене; здавало ся, що за моїм чолом, щось з грохотом завалило ся. Але, щоби викликати вражінє, що я все зайнятий обчисленнями, рухаю устами, від часу до часу виговорюю якесь число, як коли би в рахунку ішов що раз дальше і в кінци дійшов до замкнення. Баба сиділа і жда-

ла. В кінці кажу: „Тепер я перейшов ще раз від початку до кінця і не знаходжу, о скільки можу бачити, дійсно ніякої похибки“.

„Ні“, відповіла жінка, дійсно ві?“

Але я зміркував, що не вірить мені і нагло мені видалося, що в її вислові лежала тінь легковаження, байдужний тон, якого я доси не запримітив у неї. Казала, що я може не привик числити шіснайцятими частинами; казала також, що мусить звернути ся до когось, хто на тім розуміє ся, аби рахунок розслідив докладно. Все те говорила цілком не в уражаючий спосіб, щоби мене засоромити, але з наміслом і поважно. Коли станула в дверех і хотіла відійти, сказала не озираючи ся: „Вибачте, що трудила вас!“

Відійшла.

Зараз по тім двері знов відчинили ся, і моя газдиня знов увійшла, ще не могла бути дальше, як на коритари, коли назад завернула.

„Заки забуду — не гнівайте ся, але чи я не маю чогось від вас до жадання? Чи від вчера не прийшли ви сюди перед трема неділями? Так, мені здається, що воно так. Се не легко пробивати ся через сьвіт з такою великою родиною і тому я нікому не можу дати тут жити на кредит, на жаль...“

Я перебив їй.

„Вже працюю над студією, о котрій говорив вам давнійше, і коли тільки буде готова, одержите гроші. Можете бути цілком спокійні“.

„Так, але артикул не буде ніколи готовий“.

„Гадаєте? Але дух вступить в мене може завтра, або може вже й в ночи; се не цілком неможливе, що се стане ся в протягу ночи, а тоді моя стаття буде найдальше за чверть

години готова. Дивіть, з моєю роботою не іде так, як з роботою иньших людей; я не можу усїсти і працювати через означений час дня; я мушу ждати на хвилю. І ніхто не може знати ні дня ні години, коли єго навістить дух; се мусить іти своїм ходом.“

Газдиня відійшла. Але її довіре до мене було певно сильно захитане. Я схопив ся і рвав собі з роспуки полосу, коли знов був сам. Ні, для мене таки не було ратунку, ніякого, ніякого ратунку! Мій мозок збанкрутував! Чи я був вже цілковитий ідіот, що вже не міг обчислити вартости малого кусника сира? Чи я загубив розум, що ставлю собі такі питання? Чи я серед моїх напружень з рахунком не зробив ясного як сонце спостереження, що моя газдиня вагітна? Я не мав нагоди довідати ся о тїм, ніхто не говорив мені того, і се не впало мені самовільно на гадку, я бачив се власними очима і зрозумїв сейчас, до того ще в тій розпучливій хвили, коли сидїв і числив шіснайцятками. Як я мав собі се пояснити?

Приступаю до вікна і дивлю ся на сьвіт: виходило на Воґмансґаде. На бруку грали ся діти, бідно одягнені діти в бідній улиці; кидали по між собою порожною флящиною і при тїм голосно кричали. Віз з домашною обстановою переїхав поволи по при них; се мусїла бути викинена родина, що змінювала дах по за часом до змінюваня мешкань. Се впало мені сей час на гадку. На фірі лежала постіль і меблі, червені ліжка і комоди, червоні крісла з трема ногами, мати, желїзо і бляшане начинє. Мале дївчатко, ще дитина, досить гидке сотворїне, з відмороженим носом сидїло на фірі і сильно держало ся бідними дрібними руками,

щоби не злетіти. Сиділо на куні страшних, мокрих матераців, на котрих спали діти і дивилося на дівчорі, що грала ся фляшкою...

Все те я бачив, і без труду розумів усе, що діяло ся. Коли так стою при вікні і обсервую, чую з кухні сьпів служниці моєї газдині; я знав ту мельодию; для того слухав, чи сьпіває фальшиво. Відтак кажу собі, що всего того не потрафивби ідіот; я Богу дякувати був так само розумний як кождий иньший чоловік.

Нагло бачу, що двоє з дітей на улиці сварить ся, два малі хлопці; одного я знав, се хлопець газдині. Відчиняю вікно, щоби чути, що вони собі говорять. Громада хлопців стала сей час крутити ся під моїм вікном і вижидаючи чогось спозирати в гору. На що вони ждали? Щоби їм щось викинути? Сухі цвіти, кости, недопалки цигар, або щось иньшого, що могли би обгрізати і чим бавити ся? З померзлими на синьо лицями і безконечно довгими поглядами дивили ся до мого вікна. Тим часом два малі вороги дальше бють ся. Слова як великі, вохкі потвори вискакували з тих дитинячих уст, страшні лайки, мова розпустниць, проклони матрозів які виучили ся може при ладункових мостах. Оба так були тим заняті, що навіть не замітили, як газдиня вибігла до них, щоби учути, що властиво стало ся. „Він зловив мене за горло“, каже її син, „так, що трохи не удусив мене!“ По тих словах обертає ся до малого злочинця, котрий злобно вискалив до него зуби і кричить розбішений: „Іди собі до чорта, ти хальдейска худобо, ти! Такий шибеник хапає людей за горло! Чорт побері мене, коли тебе не...“

А мати, та грубезна баба, що виповняла майже цілу улицу, бере десятилітню дитину за руку, хоче взяти її з собою і каже: Пст! Стули писк! Бачу, що умієш порядно клясти! Мелеш писком так, як бись вже літа висидів в спелюнці! Марш до хати!“

„Ні, сего не зроблю!“

„Мусиш!“

„Ні, сего не зроблю!“

Стою в вікні і бачу як мати стає щораз лютійша; та гидка сцена сильно мене зворушує, не можу довше видержати і кличу до хлопця, щоби на хвилю прийшов до мене. Кличу двічі, щоби їй лиш перебити і закінчити бучу; послідний раз кличу дуже голосно. Здивована мати озирнула ся і глянула на мене. В тій хвили знов стамила ся, дивить ся на мене зухвало, так з гори глядить на мене і зробивши закид своєму синові, відходить. Говорить так голосно, що можу її чути і каже до него: „Тьфу, стидай ся, — показувати людям, який ти лихий!“

З усього, що я в той спосіб обсервував, не пропала мені ні найменша подробиця. Моя увага була дуже докладна, я пильно вдихував кожду дрібничку і стояв і передумував ті справи як вони відгрівали ся. Мій отже розум не міг бути в непорядку. Як же і могло бути щось в непорядку?

Чуєш, знаєш, сказав я нагло: ти вже досить довго був зайнятий твоїм розумом і під тим взглядом журиш ся; тепер мусять скінчити ся ті блазеньства! Се знак помішання, коли хто всі річи так докладно бачить і розуміє, як ти се робиш? Троха не сьмію ся з тебе; будь певний, як бачу, ціла справа не без

гумору. Коротко кажучи, вже на волоску висіло, що я тебе не висьміяв. Що до крамарського рахунку, тих дрантивих п'ять шіснадцятих сира бідаків, що майже так скажу, — ха, ха, сир з гвоздиками і перцем, сир, слово чести, від котрого, отверто кажучи, майже діти дістати можна, — що до того кумедного сира то і найліпшому могло стати ся, що здуріє від него; вже самий запах того сира може зробити чоловікови гаравс... Ні, поставте мені щось такого, що мож би їсти! сказав я, поставте, коли хочете, п'ять шіснадцятих доброго фільваркового масла. Се цілком иньша річ!

Я страшно сьміяв ся з моїх помислів, такі були знамениті. Мені дійсно нічо більше не хибувало. Добре було мені з тим. Кажучи так, мені було з тим дуже добре! Я був ясна голова; хвалити Господа, їй нічого не бракувало!

Моя веселість росла, коли я ходив по комнаті і говорив; я сьміяв ся голосно і чув сильне вдоволенє. Але се і дійсно так виглядало, як би мені треба було лише тої хвилики, тої мінuti одушевлення без нїякої жури, щоби моя голова знов стала ся спосібна до праці. Сідаю до стола і знов беру ся до моєї алегорії. Ішло добре, ліпше як від довшого вже часу; не дуже скоро, але мені видало ся, що та дрібка, яку я дописав, була знаменита. Не утомивши ся, працював я цілу годину.

Як раз дійшов я до дуже важної точки в тій алегорії, до пожежі в книгарни; вона видала ся мені так важною, що все иньше, що я доси написав, видало ся мені як би нічо побіч тої точки. Як раз хотів я сфор-

мудувати гадку дуже глибоко, щоби се не були книжки, що там горіли, але мозки, людські мозки; я хотів з тих горючих мозків зробити правдиву ніч Вартоломея.

Нараз відчиняють ся мої двері з великим розмахом, і влітає моя ґаздиня. Навіть не стає на порозі, влазить на середину комнати. Я крикнув урваним, захриплим голосом; мені було дійсно так, як би хто мене ударив.

„Що?“ питає вона, „я гадала, що ви щось сказали? До нас заїхали подорожні, потрібна комната для них; ніч мусите переспати у нас на долинї; так, мусите навіть мати власне ліжко“. Не ждучи на мою відповідь, зачала згортати з стола мої папери і все перевертати до гори ногами.

Мій веселий настрій полетів з вітрами, мене взяла лютя і роспука і я сей час підніс ся. Казав позбирати зі стола і нічого не кажу, ні одного слова. Відтак всі папери вихала в мої руки. Мені не лишало ся нічо иньшого, як винести ся з комнати.

Та дорогоцінна хвиля була вже сфурерована! Новий гість стрітив мене вже на сходах, молодий чоловік з рисунком котви на руді; за ним ішов пакер — звали єго „Шмба“ — з корабельною скринкою. Був се певно моряк, отже тільки случайний подорожний на одну ніч; довше певно не буде потребувати моєї комнати. Може бути, що завтра, коли він знов відіде, прийде мені один з моїх щасливих моментів; мені була потрібна лише п'ять-мінутова інспірація, і моя праця готова. Я мусів отже помирити ся з судьбою...

Доси я ще ніколи не був в мешканю родини, тій одинокій комнаті, в котрій они і день

і ніч жили: муж, жінка, отець жінки і четверо дітей. Дівка була в кухні, де також ночувала; з обридженєм приступаю до дверей і пукаю; ніхто не відповідає, хоч чую голоси. Коли я увійшов, чоловік не сказав ні слова, не відповів навіть на моє привитанє; дивив ся лиш на мене рівнодушно, як би не мав зі мною ніякого діла. Впрочім грав з другими в карти. На ліжку лежала мала дитина і говорила з собою, а старий батько ґаздині, сидів скулений на лавці з головою перехиленою через руки, як би єго боліли груди або жолудок. Був майже сивий, а скулений виглядав як гаде, що до чого наставляє уха.

„Вибачте, що приходжу просити тут о нічліг“, кажу до них.

„Чи так сказала моя жінка?“

„Так; мою комнату взяв иньший подорожний.“

Він не відповів на се і знов заняв ся картами. Так сидів він день і ніч і грав в карти з кожним, хто лиш зайшов до него, грав без нічого, лиш щоби розірвати час і щось мати в руці. Впрочім не робив нічого, рухав ся лиш о стілько, о скілько позволяли на се єго лїннівi кости, коли тим часом єго жінка гнала по сходах на гору і назад, пильнувала всего і робила все можливе, щоби стягнути в дім гості. Порозуміла ся з пакерами і платила їм за кожного приведеного гостя, а часто навіть давала їм нічліг. Сим разом „Шибя“ привів їй нового подорожного.

До хати прийшла пара дітей, двоє малих дівчат з худим, рябим лицем, в правдиво нужденній одежи. За мною прийшла також ґаздиня. Я считав, де помістити мене на ніч а вона

відповіла коротко, що можу лягати в комнаті разом з другими, або в передпокою на лавці, цілком як сам схочу. Відповідаючи мені, робила в хаті порядки і притім навіть не глянула на мене.

На її відповідь, я скулив ся, станув коло дверей і робив ся о скільки мож малим, удавав, як би був вдоволений з того, що мою комнату лишаю на віч другому і нарочно роблю веселе лице, щоби не розсердила ся і ще цілком з хати не вигнала. „Ах так, вже я собі пораджу“, сказав я і замовк.

Вона все ще товкла ся по хаті. „Вирочім мушу вам сказати, що я не гадаю держати людей в хаті і харчувати їх на кредит“, сказала. „І о тім я вам вже раз говорила“.

„Очевидно, але найліпша, тут розходить ся лиш о кілька днів, доки не скінчу статі. Тоді я вам додам ще пять корон екстра“.

Вона видко не вірила в мою статю, се міг я зміркувати. А я не міг грати гордого і покинути хату, лише тому, що був троха обиджений; я знав, що мене жде, коли відійду.

*   *   *

Минуло пару днів.

Я жив з родиною, бо в передпокою, де не було печі, було за холодно; і в ночі спав я в комнаті на землі. Чужий моряк все ще сидів в моїй комнаті і здаєть ся цілком не гадав так скоро виносити ся. В полудне прийшла газдиня і розповіла, що він заплатив їй за цілий місяць наперед; впрочім перед відїздом хоче зробити иєшт керманича і тому сидить в місті.

Я вийшов до передпокою і усїв; коли в загалі хотїв мати можливість писаня, то мусїло се тут бути, де було тихо. Мою алегорію я вже покинув; я мав нову ідею, знаменитий плян; я загадав написати одноактівку, драму, „Знак Хреста“, тема з сердних віків. Я передумав вже все, що відносило ся до головної особи, чудової, фанатичної дівки, що согрїшила в церкві; не з слабости, не з жажди, але з ненависти до неба; вона согрїшила у стїп престола, з високої погорди неба.

Я з кожною хвилиною що раз більше одушевляв ся тою фігурою. З часом вона стояла перед моїми очима так, як жила, як я її хотїв опрацювати. Її тїло мало бути з блудами і відражає, велике, дуже худе і троха темне, а коли ішла, її ноги мали за кожним кроком визирати крізь одїж; мала також мати великі, відстаючі уха. Коротко кажучи, мала бути нічим для ока, майже не до знесеня. Що мене у неї інтересувало, то її дивна безстыдність та накопичена маса обдуманих її гріхів. Вона дійсно займала мене за богато; мій мозок просто розширив ся через ту карикатуру людської істоти. Я працював над тою драмою цілі дві години без перерви.

Коли викінчив десять сторїн, може й дванадцять, часто з найбільшим напруженєм, часами з довгими павзами, в котрих я надармо писав і мусїв папір дерти, я утомив ся і костенїв з зимна і напруження; я підніс ся і вийшов на улицю. В послїдній хвили не давав менї також спокою крик дітей: отже я під ніяким услївом не міг би був тепер дальше писати. Я зробив собі довшу прогульку через Драменсвеєн і не був дома до вечера, переду-

муючи, як вести даліше мою драму. В повороті до хати, стрігло мене таке: Стою перед шевским склепом близько желізничої площі. Бог знає, чому я станув як раз перед тим склепом. Дивло ся в виставове вікно, цілком не думаючи о тім, що як раз не маю черевиків; мої мисли улетіли далеко, в иньші сторони сьвіта. Громада розмовляючих людей минає мене, але я не чув нічого з їх розмови. Аж тут хтось голосно каже: „Добрий вечер!“ „Дівиця“ привитав ся зі мною.

„Добрий вечер!“ відповідаю несьвідомо. Я не відразу пізнав „Дівицю“.

„Щож, як іде“? питає.

„Ну, цілком добре... як звичайно!“

„Скажіть мені... отже ви ще у Хрістіого?“

„Хрістіого?“

„Мені здаєть ся, ви раз казали мені, що ви бухгалтер у Хрістіого“.

„А так; але се минуло. Се було неможливе працювати з тим чоловіком; само з себе розійшло ся“.

„Чому?“

„Ет, я написав раз щось фальшивого і...“

„Фальшував?“

Фальшував! „Дівиця“ стоїть і просто питає, чи я фальшував! Питає навіть нахально і з цікавістю. Я сильно уражений глянув на него глибоко і не відповідаю.

„Так, так, милий Боже, таке може трафити ся найпоряднішому!“ сказав, щоби мене потішити. Він все ще думав, що я фальшував.

„Що: так, так, милий Боже, таке може трафити ся найпоряднішому?“ питаю. „Фальшувати? Слухайте, ви дійсно думаете, що я допустив ся такої підлости? Я?“

„Алеж, я гадав, що ви сказали....“

„Ні, я сказав, що раз написав щось фальшивого, рік, дрібницю, коли вже конче хочете знати, фальшивий почерк пера. — Се був цілий мій злочин. Нині, Богу дякувати, ще уміють відрізнити добре від злого! Куди би я зайшов, сплямивши свою честь? Мене держить ще одно лиш почуте чести. І я надіюся, що воно досить сильне; на всякий случай воно мене доси стерегло

Я задер голову, відвернув ся від „Дівичі“ і дивив ся здовж улиці. Мій зіропинив ся на червоній сукни, що ішла до нас, жінка коло мужчини. Коли би я був не мав тої розмови з „дівичею“, єго грубе підозрінє не вразило мене, і я в тій хвили не задер був голови, і обиджений не відвернув ся, червона сукня булаби здаєть ся неспостережено перейшла попри мене. І що вона мене в ґрунті річи обходила? Що мені було до того, хоть би се навіть була сукня двірської дами, панни Нагель“?

„Дівича“ стояв і говорив, і старав ся блудне направити; я того цілком не слухав, лиш все дивив ся на ту червону сукню, що надходила що раз ближше. В моїй груді заворушило ся щось, кольнуло мене; я шепотів тихо не рухаючи устами: „Иляялі!“

Тепер обернув ся також „дівича“ і побачив їх обоє, даму і мужчину, уклонив ся їм і дивив ся за ними. Я не кланяв ся, — а може і вклонив ся, несьвідомо. Червона сукня пішла в гору улиці Кароля Івана і щезла.

„Хто то, що ішов з нею?“ спитав „дівича“.

„Князь“, не бачилисьте?, Єго звет „князь“. Ви знаєте даму?“

„Так, з видження Ви ні?“

„Ні“, відповідаю.

„Мені здавало ся, що ви так глибоко поклонили ся?“

„Ха ха! може ні? Дивно! І вона цілий час лиш на вас дивила ся“.

„Звідки її знаєте?“ питаю.

Він властиво не знав її. Се тягло ся ще від одного вечера в осени. Було пізно; весела кумпанія в трійку надійшла як раз від моря, стрітили її саму і заговорили до неї. Зразу відповіла відмовно, але один з тих веселих хлопців, що не бояв ся ні вогню ні води, просто просив її, щоби дала ему можливість скористати з утіх цивілізації і дозволила відпровадити себе до дому. Він не скривить їй волоска на голові, як стоїть написано, лише відведе до дверей, щоби переконати ся, чи ціла зайшла до хати, бо в противнім случаю він не буде мати цілу ніч спокою. Безнастанно говорив до неї, плів несотворені річи, назвав себе Вальдемаром Атердагом і сказав, що є фотографом. В кінці і вона мусїла сьміяти ся з того веселого хлопця, котрого не зражував її холод, і скінчило ся тим, що пішов з нею.

„Ну і що з того вийшло!“ питаю і здержую віддих.

„Що вийшло? О... се ні! Се дама“.

Хвилю мовчимо оба.

„Ні, до чорта, отже се був князь! Так він виглядає!“

Я все ще мовчав. Очевидно „князь“ піде з нею! Про мене! Що мене се обходить? Вже не журю ся нею з її красою. І я старав ся потїшити себе, думаючи про неї найгірше і знаходив в тім майже утіху, коли спихав її

в болото Мене сердило лиш те, що я перед парою скинув капелюх — коли се дійсно зробив. Нащо здоймати капелюх перед такими людьми? Я більше нічого вже не робив собі з неї; вона вже цілком не була гарна, вона вже обсиняла ся, тьфу до чорта, як вона перецвила! Можлива річ, що вона лиш на мене глянула; се мене не дивувало; може зачав її мучити жаль. Але для того я ще не потребу падати їй до ніг і кланяти ся як дурак, особливож в останніх часах, коли помітно зів'яла. Най лиш „князь“ її собі задержить! Най єму служить! Ще міг прийти день, коли мені прийшло би на гадку, гордо перейти попри неї, і не глянути в її бік. Можлива річ, що я собі се позволю зробити, хочби впилила в мене свої очі і до того ще була в червоній як кров сукни. Се дуже легко могло стати ся. Ха, ха! То був би тріумф! Коли я знав себе добре, то був в силі через ніч справити ся з моєю драмою, і заки ще мине вісім днів, присилувати панну упасти на коліна. Разом з її красою, ха, ха, з усею її красою.

„Бувайте здорові“, сказав я коротко. — Але.

„Дівиця“ задержав мене і спитав: „Що тепер робите?“

„Що роблю? Очевидно пишу. Щож в прочім маю робити? З того-ж я живу. Тепер працюю над великою драмою: „Знак Хреста“, матерія з середніх віків“.

„До чорта“ сказав „дівиця“ щиро. „Коли би ви що з того зробили, то..“

„О се не бою ся!“ відповідаю. „За яких вісім днів, думаю, будете всюди про мене чути“. —

З тим я пішов.

Прийшовши до хати, звертаю ся сей час до газдині і прошу о лампу. Мені дуже розходило ся о лампу; я не хотів лягати на ніч спати; моя драма товкла ся скажено в голові, і я цілком певно надіяв ся, що до рана посуну ся о добрий кусень наперед. Я предложив мою просьбу дуже покірно, але на її лиці зміркував велике невдоволенє з того, що знов вернув до комнати. Я маю майже готову незвичайну драму, кажу; бракує лиш кілька сцен і даю пізнати, що вона може буде виставлена в яким театрі, заки я спостережу ся. Коли би мені схотіла зробити ту велику прислугу, то...

Але вона не мала лампи. Надумувала ся, але не могла нагадати собі, чи де має яку лампу. Коли схочу ждати до 12-ої, може дістану кухонну лампу. Чи не можу купити собі свічки?

Я мовчав. Я не мав десять ерів на свічку і вона знала се. Я очевидно знов мусів розбити ся! Дівка сиділа в комнаті а не в кухні; отже лампа там навіть не світила ся. Я подумав собі се, але не сказав ні слова.

Нагло каже дівчина до мене: „Я гадала, що ви як раз вернули з замку. Ви там обідали?“ І відтак голосно сьміяла ся з свого дотепу.

Я усів, витягнув папери і хотів пробувати, чи тимчасом не зроблю чогось. Розкладаю аркуш на колінах і безпереривно дивлю ся в землю, щоби нічим не дати розсїяти своїх мислей; але се не помагало, я не рушив з місця. Влізли обі дівчинки газдині і дуріли з кіткою, дивною, недужою кіткою, що не мала майже ні одного волоска; коли дмухнули їй в очи, виступала вода і спливала по носі. Господар і

кілька осіб сиділи при столі і грали в карти. Одна лиш жінка працювала як звичайно і щось шила. Вона дуже добре зміркувала, що в тім гаморі не можу писати, але вона мною цілком не журила ся; навіть сьміяла ся; коли дівчина питала, чи я ходив на замок обідати. Цілий дім був тепер против мене; треба було тільки тої ганьби, що я мусів комнату відступити другому, щоби зі мною поступали як з чужим. Навіть та дівчина, мала, сїроока улична дівка з льоками на чолі і цілковито плоскими грудьми глузувала собі з мене, коли я дістав хліб з маслом. Вона безнастанно питала, де я обідаю, бо вона ніколи ще не бачила, щоби я ішов в сторону Grand-y. Було яно, що вона знала моє нужденне положенє і робила собі забавку, даючи мені се пізнати. Все те приходить мені нагло на гадку і я вже більше не в силі, знайти одну одиноку репліку для моєї драми. Пробую все наново, та дарма; в голові шумить так дивно і я в кінци даю спокій. Ховаю папери в кишеню. Дівка сидить перед мною, і я їй придивляю ся, бачу вузкі і низькі плечі, що навіть не розросли ся ще порядно. Що вона мала мене висьмівати? Коли би я прийшов з замку, що дальше? Могло їй се шкочити? Вона мене в послїдних часах часто безлично висьмівала, коли мені непощастило ся і я поховзнув ся на сходах, або повис на цївяху і мій сурдут роздер ся. Дперва вчєра позбирала подертий, в передпокою розкинений концепт моєї драми, украла ті подерті кусники і щоби мене висьміяти відчитувала в присутности всїх в комнаті. Я ніколи її не обидив і не міг собі нагадати, щоби коли небудь просив о яку прислугу. Противно, я вечєром

сам стелив собі на дошці, аби не мала з тим клопоту. Вона впила собі також з мене, бо мені випадало волосе. Рано лежало воно в моїй мидниці і вона з того так сьміяла ся Черевики поцсували ся, особливо один, котрого переїхав віз з хлібом, і з того вона жартувала собі. „Господи сохрани вас і ваші черевики!“ казала. „Дивіть — такі великі, як собачі буди!“ І її правда була, мої черевики розлізли ся; але в тій хвили я не міг справити собі иньших.

Коли о всім тім думаю і подивляю отверту злобу дівки, діти зачали сердити старця, що лежав в ліжку; оба товкли ся довкола него, кождий з стеблом в руці і ними кололи єго в ухо. Хвилю дивлю ся все те і не мішаю ся до них. Старий ні пальцем не рушив в своїй обороні: лише лютим оком глянув на своїх мучителів за кождим разом, коли єго вкололи, і тряс головою, шоби увільнити ся від стебел, що сиділи вже в єго усї. Дивлячи ся на се, я що раз більше іритував ся і не міг відвернути від того очей. Отець відірвав очі від карт, глянув на на малих і тішив ся ними, ще й звертав на се увагу иньших грачів. Чому старий не рухав ся? Чому не відганяв дітей руками? Я зробив крок до ліжка.

„Лишіть се! Лишіть! Він спараліжований“, крикнув господар.

Зі страху, що ще в ночі можуть мені показати двері, просто через страх, що викличу невдоволене того чоловіка, вертаю мовчки на моє місце і сиджу тихо. На що маю ставити на льотерию мій дах; мій хліб з маслом, втиркаючи ніс в родинні справи? Лише ніяких глу-

них помислів задля півмертвого старця! При тім було мені так твердо, — як кременеві!

Оба бахорі не перестали мучити. Їх дражнило се, що старий не хотів спокійно держати голови і вони кололи его також в очи і ніс. Повними ненависти очима глядів на них, але не говорив нічого і не міг рушити рук. Нагло підніс ся троха і плюнув одній дівчині в лице; відтак ще раз підніс ся і плюнув за другою, але не вцілив. Господар кинув карти на стіл і скочив до ліжка. Червоний з досади крикнув: Що! Плювати людям в очи, ти стара свине!“

„Алеж, великий Боже, вони-ж не давали ему спокою!“ Крикнув я сердито. Але я бояв ся, що мене викинуть, і тому крикнув не дуже голосно; зі зворушення дрожав я цілим тілом.

Господар обернув ся до мене; Ну, чуєте его! Що до чорта вас все те обходить? Будьте ласкаві стулити писок, і робіть що вам раджу; се найліпше для вас.

Але тепер і жінка піднесла свій голос, а її крик лунав по цілім домі.

„Господи поможи мені, гадаю, що ви оба божевільні і навіжені!“ ревіла. Коли хочете тут лишити ся, сидіть тихо, се вам кажу! Не досить, що голоті дають хату і харч — ні, ще сварку, пекло і страшний суд мати тут в хаті! Але се я забороняю! Пет! Стуліть писки, гультай, і обітріть собі рила, бо встану і сама зроблю се. Щось в роді тако чоловіка, я ще в своїм житю не бачила! Вбігають з улиці не маючи навіть дев'ять сотиків на масть против вушей і коли пора до снання, счиняють бучу в хаті чужих людей. О тім не хочу нічо знати, чуєте? Можете винести ся! Гадаю, що можу

випросити собі спокій в своїй хаті!“

Я не говорив нічого, навіть уст не отворив, але усїв коло дверей і слухав. Всі кричали, навіть діти і дівка, що хотіла пояснити, як цілий спір зачав ся. Коли буду сидіти тихо, справа певно скоро скінчить ся; не прийде до крайности, як не скажу ні слова. Бо і що я мав казати? Чи там не була зима, а до того ще ніч? Чи се був час на те, щоби тріснути кулакѣм об стіл і відчепити ся? Тільки без глухих примх! І я сидів тихо і не виходив з хати, не стидав ся того, що сиджу, навіть не соромив ся, хоч вони мені так добре, як би вимовили. Обурений дивлю ся на стіну, де висїв мальований Христос і завзято мовчу на всі вибухи ґаздині.

„Ну, пані, коли хочете мене збути ся, то сему нічо вже не стоїть в дорозі,“ сказав один грач. Встав а другий за ним.

„Ні, я не тебе мала на гадці. І тебе також ні“, відповіла ґаздиня обом. „Коли о се ходить! Гадаю! Вже покаже ся, хто се...“

Говорила уриваючи, колола мене з малими відступами і порядно їх протягала, аби виразно дати мені пізнати, що мене мала на гадці. Спокійно! кликнув я до себе. Лише спокійно! Вона не візвала ме вийти, не виразно, не сказала ясно. Лиш без гордості з моєї сторони, ще до того в зле вибрану пору!.. Дивно зелений волос має той Христос на образі. Подібний до зеленої трави, або яснійше висказуючи ся, грубої трави на сіножати. Гей! цілком добра увага, до дуже грубої трави... Довгий ряд невловимих асоціяцій ідей перелетів тепер в моїй голові: Від зеленої трави до місця в біблії, де все жите такє як трава, що сохне

і на остаточнім суді згорить; відтак малий зворот до земле трясеня в Лізбоні, а на кінець насуває ся гіспанська мосяжна сплювачка і магоневе перо, котрі я бачив у Иляялі. Ах, все те було дочасне! Як та трава, що сохне! Все сходило на чотири дошки і посмертне біле — біле у панни Андерсен, на право в брамі....

Все те товкло ся в моїй голові в тій розпучливій хвили, коли газдиня хотіла мене прогнати.

„Він не чує!“ крикнула. Кажу вам, ви-несіть ся з хати! Абисте се знали! Чорт по-бери мене, коли се не божевільний якийсь! Забирайте ся сей час — і на тім кінець!

Я глянув на двері, не на се, щоби вийти, цілком не на те; я впав на безличну гадку: коли би в дірці був ключ, я би обернув его і замкнув себе разом з другими, щоби не му-сіти вийти. Мене опанував гістеричний страх перед улицею. Але в дверех не було ключа і я встав.

Не було вже ніякої надії!

Нагло в крик жінки мішає ся голос чоловіка. Я остовпів. Чоловік, що мені ще перед хвилею грозив, бере мене в оборону і каже! „Ні, так не йде, в ночі не мож виганяти людей з хати. За се карають“.

Я не знав, чи за се карають, але може так було. Жінка скоро надумала ся, утихомирила ся і більше до мене не говорила. Навіть поклала перед мною два хліби з маслом, але я їх не взяв; з чистої вдячності не взяв їх, кажучи, що вже їв в місті. Коли я нарешті вийшов до передпокою, жінка вийшла за мною, станула на порозі і сказала голосно і грубо: „Але се послідна ніч, зятямте собі се!“

„Так, так!“

Завтра вже знайду якийсь дах, коли завдам собі труда. Якась діра десь мусить знайти ся. Тимчасом я тїшив ся, що ще сеї ночі не потребував виходити.

* * *

Я спав до п'ятої, шостої рано. Ще не свитало, коли я пробудив ся, але я таки встав; через зимно я був поклав ся цілком одягнений і тепер не потребував одягати ся. Напивши ся троха води, отвираю тихцем двері і виходжу, щоби знов не зійти ся з ґаздинею. Кілька констаблів з нічної сторожи, се одинокі живі істоти, які я стрітив на улицах; відтак стрітив я кілька таких, що всюди гасили ліхтарні. Волочу ся без ціли, приходжу на Кіркеґаде і завертаю в сторону кріпости. Перемерзлий і все ще заспаний, голодний, з утомленими з довгої дороги колінами і спиною сідаю на лавку і дрімаю. Три тиждні жив я лиш хлібом з маслом, що діставав рано і вечером від ґаздині; тепер минуло як раз 24 годин від хвилі, коли я з'їв останнє сніданє. Голод знов дошкулював мені і я мусїв як лиш мож скоро, знайти який вихід. З тою гадкою я знов заснув на лавці.

Розмова людей пробудила мене, а прокинувши ся спостерігаю, що вже день і всюди повно людей. Встаю тай іду. Сонце стояло над горбами, небо було біле і ніжне а утіха з ясного дня по кількох мрачних тижнях прогнала всю мою журу. Мені здавало ся, що не раз було о много гірше зі мною. Я ударив ся в груди і засьпівав собі тиху мелодию. Мій голос звучав так хоробливо, так слабо, що мене самого зворушив до слез. Сей чудний день,

білий, упитий сьвітлом день ділав на мене за сильно і я зачав голосно плакати.

„Що вам?“ спитав хтось.

Я не відповідав, лиш утік і відвертав від людей лице.

Так прийшов я до пристани. Велика барка з російскою хоругвою виладовувала уголь; на боці була напись „Сорéгого“. Якийсь час дививсь я на се, що діє ся на чужім кораблі. Ладунок мусів бути майже винесений, бо корабель стояв вже девять стіп над водою, а коли угленоси ішли помостом, від ударів тяжких чобіт гудів як порожня бочка.

Сонце, сьвітло, солоний подув від моря, ціле се рухливе і веселе житє скріпило мене, кров зачала живійше кружляти. Нагло прийшло мені на гадку, що може викінчу, сидячи тут, кілька сцен моєї драми. Витягаю отже папір з кишені. Пробую уложити репліку для моваха, репліку напушену силою і нетолеранцією; — але не повело ся мені. Перескакую отже монаха і пробую з промовою судії до тої, що осквернила сьвятиню; з тої промови написав я лише половину сторони і знов лишаю. Моїх слів не хотів опанувати відповідний настрій. Рух кругом мене, сьнів моряків і безпереривний брязкіт ланців так мало відповідав атмосфері хмарного, спорохнїлого середного віку, що мов мрака мав висіти над моєю драмою. Я спакував мої папери і пішов.

Коби тільки мати хату! Міркую і думаю але не міг придумати ані пяди землі в цілім місті, де би міг пересидіти хоч малу годинку. Не лишало ся нічо иньшого, як вертати до давного заїзду. Сама гадка о тім придавлювала мене до землі і я безнастанно говорив собі,

що так не іде, та проте ішов далше і наближував ся до забороненого місця. Я сам признавав, що се дуже прикро, що се ганьба, просто ганьба; але се ні троха не помагало. У мене не було ні троха гордості, я міг висказати се велике слово, що я один з найменше гордих людей, які нині існують на сьвіті! І я пішов.

Але тепер я таки щасливо зійшов на стежку і відчував ясно, що буду міг щось зробити, коли все піде добре.

Перед дверми задержую ся і ще раз надумую ся. Так, нехай стане ся, що хоче, я мушу рішити ся. Справа крутила ся лише коло дрібниці. По перше, розходило ся лише о кілька годин, а по друге, най Господь сохраниць, щоби я коли небудь пізнійше знов вернув до тої хати. Входжу на подвіре. Вже ідучи по верівнім бруку через се подвіре, я ще не цілком був рішив ся і мало що з під дверей не вернув ся. Затискаю зуби. Ні, лиш на бік з гордістю не в пору! В найгіршій случаю маю викрут, що приходжу попращати ся, порядно попращати ся і зробити угоду в справі моїх довгів. Відчиняю двері до передпокою і бачу, як господар зазирає через дірку від ключа до комнати. Дав мені рукою знак, щоби бути тихо і казав приступити до дверей.

„Загляньте!“ каже і засьміяв ся глухим сьміхом. В комнаті була гздиня з чужим моряком. Старий каліка, як звичайно сидів неподвижно в ліжку

Я усів під вікном, розклав мої папери. і взяв ся до промови судії. В середині реченя стаю: „Так велить мені Бог і закон, так велить мені рада моїх сьвітлих мужів, так велить мені і моїй совісти...“ Дивлю ся через вікно,

щоби подумати, що властиво має наказати ему его совість. З комнати дійшов до мене тихий гамір. Але мене се не обходило, цілком не обходило! Спокій! Спокій!

„Так велить мені і моїй власній совісти“.

Але все сприсягло ся против мене. Чоловік під дїркою від ключа цілком не стояв спокійно; від часу до часу чув я придавлений сьміх і бачив, що він дрожав; се, що на улиці діяло ся, також мене розривало. На тротоарі сидів малий хлопчина на сонці і грав ся; на гадці не мав нічого злого, лиш звязував до купи масу пасків з паперу і не робив нікому нічого злого. Нагло підскочив і заляв: на другім поверсі в вікні сидів якийсь панок з рижою бородою і плюнув хлопцеві на голову. Малий плакав з гніву і кляв безсильно до вікна, а тамтой сьміяв ся; так минуло може пять мінут. Я відвернув ся, щоби не бачити слез хлопця.

„Так наказує мені і моїй власній совісти...“

Ані руш дальше. Нарешті починає у всім панувати замішанє; здавало ся, що все, що я написав, нідочого, а навіть, що ціла ідея кольосальна нісенітниця: В середних віках не мож в загалі говорити о совісти; совість розбудив доперва учитель танців Шекспір, отже ціла моя промова була невірна. Чи не було отже нічого доброго в тих листках? Я переглянув їх на ново, і мої сумніви знов щезли, я знайшов величаві місця, цілком довгі уступи великого значіння. І знов відчуваю опьяняющий товчок в моїй груді, ще раз зачати і скінчити драму.

Ветаю і іду до дверей не зважаючи на се, що господар мов скажений давав мені знаки, аби сидіти тихо. Виходжу рішучо з передпокою і сходами іду на другий поверх до моєї старої комнати. Моряк був на долині і я міг без перешкоди посидіти тут хвилю. Я-ж єго річей, навіть стола не рушу, лише сяду на кріслі коло дверей і буду цілком вдоволенний. Скоро витягаю папір і розкладаю на колінах.

Кілька мінут ішло знаменито. В голові формувала ся репліка за реплікою, і я писав без перерви, заповняю сторону за стороною, перескакую всі перешкоди і аж тихцем викрикую з утіхи. Одинокий звук, який тепер чую, є мій власний голос утіхи. Навіть прийшла мені дуже щаслива гадка з церковним дзвоном котрий мав в одній точці моєї драми задзвонити. Річ виходила потрясаючо гарна.

Тут чую на сходах кроки. Дрожу і майже трачу рівновагу: сиджу як би готовий до скоку, наляканий, в вижиданю, перенятий страхом, голодом до найвисшої степені подразнений; підслухую нервозно, держу оловець тихо в руці і слухаю, не в силі написати ще хоч би одно слово. Двері відчиняють ся і входить пара з комнати на долині.

Заки я ще знайшов час вибвтати оправдане за се, що зробив, баба зачала кричати, як би упала з хмар. „Маш, той знов тут сидить!

„Вибачте! кажу і був би сказав ще більше, але не було коли

„Газдиня відчинила двері на остяж і кричала: „Як сейчас не підете, побори мене чорт пішлю по поліцію!“

Я встав.

„Я хотів лиш попрощати ся з вами, через те й мусів на вас ждати. Я цілком нічого не рухав і сидів лиш тут на кріслі...“

„Пусте“, сказав моряк. „Що се шкодить? „Пустіть же его!“

Зійшовши на долину, опанувала мною скажена лють против тої грубої, неформної баби, що ступала мені по пятах, аби мене як найскорше прогнати; я на хвилю задержав ся з страшним проклятом на устах, готовий кинути їй ним в лице. Але ще в пору надумав ся і мовчав, мовчав лиш з вдячності для чужого чоловіка, що ішов за нею і почув би се. Баба все ішла за мною і безнастанно ганьбила, коли тим часом моя лють росла за кожним кроком.

Ми зійшли на подвіре, я ішов дуже поволи і все ще думав, чи маю з нею зачинати. В тій хвили я просто ошалів зі злости і думав о страшнім проливі крови, о ударі в живіт, котрий би її поклав на місци трупом. В дверех переходить попри мене експрес і кланяє ся, я не відповідаю; він звертає ся до жінки за мною і чую як питає о мене, але я таки не обертаю ся.

Кілька кроків перед дверми здоганяє мене, кланяє ся і передає мені лист. Поквапно і гнівно роздираю его, з листу випадає десятка і нічо більше; ні одно слівце.

Дивлю ся на чоловіка і питаю: Що се за глупі жарты? Від кого лист?

„Не знаю, дала якась панї“.

Я замовк. Експрес пішов. Ховаю десятку назад до коверти, зімняв усе докладно до купи, обернув ся і приступив до газдині, що

все ще за мною дивила ся. Кидаю їй папір в лице. Впрочім не кажу нічого, ні силяби; лиш дивлю ся, чи заки відійду, заглянула в помнятий папір...

Отсе значить поступати в життю чесно! Нічого не сказати, не говорити з голотою, лише цілком спокійно зімняти великий банкнот і кинути ним ворогови в лице. Се значить виступати з гідністю! Так треба собі з ними поступати, з тими bestiями!

Прийшовши на ріг Томтегаде і залізничної площі, мені нагло закрутило ся в голові і я закотив ся аж під мур камениці. Я вже не міг іти, не міг випрямити ся; я лишив ся так, як був унав під мур і чув, що тратив свідомість. Через той напад утоми моя лютя ще збільшила ся і я підніс ногу і гримав нею о тротоар. Я ще не одно робив, щоби прийти до сил, затис зуби, морщив чоло, завертав очима — і се помогло. Мої гадки прояснили ся, і я зрозумів, що се початок кінця. Я витягнув руки і відіпхав себе від муру; улица все ще ходила кругом. З люті починаю проковтувати слину; з глибини душі борю ся з моєю нуждою, держу ся хоробро, щоби не упасти; я не хотів повалити ся, але стоячи умерти. Попри мене котили ся поволи тачки, бачу, що на тачках лежать картоплі; але зі злости, з упрямости впало мені на гадку, що се не картоплі, але головки капусти, клену, ужасно клену, що се капуста. Чую добре, що сам кажу і безнастанно присягаю на ту брехню, аби лиш мати розпучливе вдоволенє, що допускаю ся грубої кривоприсяги. Роскошую ся тим безпримірним гріхом, підношу до гори

три пальці і дрожачими устами присягаю, що се капуста.

Час минав. Я зсунув ся на сходи, стирав піт з чола і шиї, здержував віддих і силував себе до спокою. Сонце вже спускало ся, було по полудни. Я знов зачав думати о моїм положеню, мій голод ставав ся безстидний, а за кілька годин знов була ніч; треба було щось робити як довго був ще час. Мої мисли знов кружили коло заїзду, з котрого мене прогнано; я абсолютно не хотїв там вертати, але таки мусїв о тім думати. Газдиня мала властиво повне право викинути мене. Яке я мав право у когось мешкати, коли не платив? Вона ще до того давала мені від часу до часу їсти, навіть вчора, коли я її розсердив, давала мені хліб з маслом; через добре серце давала, бо знала, що хочу їсти. Я отже не міг жалувати ся, і зачав її перепрошувати за моє поступованє. Особливо гірко жалував я, що на самім кінци показав ся невдячним і кинув їй десять-коронівку в лице ..

Десятькоронівку! Я легко свиснув.

Від кого сей лист? Доперва в тій хвили подумав я над тим і доміркував ся. Мені аж не добре стало з болю і сорому; хриплим голосом повторяю „Иляялі“ і похитую головою. Чи се не я був той, що ще вчора рішив гордо перейти попри неї, коли з нею зустріну ся, і показати їй цілковиту байдужність? А замість того я лиш розбудив у неї жаль і вимантив від неї милостиню. Мому пониженю не було кінця! Навіть супротив неї не міг я зайняти приличного становища; я падав, падавна всі сторони, куди лиш повернув ся! падав аж по коліна, по груди, поринав в нечести і ніколи, ні-

коли не підносив ся! Се був вершок! Десять корон приймати яко милостивню, без можности віддати і незнаючи кому віддати, обома руками згортати нуженні сотики, з відки лиш мож було, задержувати їх, оплачувати ними готель, хоч душа против того протестує....

Чи не міг би я в який спосіб назад дістати тих десять корон? Іти до ґаздині і домагати ся звороту грошей — се нінащо не придалоби ся.

Але на се мусів знайти ся ще иньший вихід, коли подумаю, коли добре напружу ся і застановлю ся. Тут не вистарчало застановити ся в звичайний спосіб, я мусів так думати, щоби тим заняти цілу мою людську істоту, аби назад прийти в посіданє тої десятки. Одже сідаю і думаю.

Могла бути четверта; за пару годин міг я застати директора театру, як би моя драма була готова. Витягаю манускрипт і хочу з усеї сили і напруження працювати над скінченєм трех послїдних сцен; думаю і прію і ще раз читаю з кінця, але, не поступаю дальше. Лиш без дурниць! Кажу, без упрямости. І пишу завзято, списую все, що мені прийде на гадку аби лише скорше дійти до кінця. Вмовляю в себе і обріхую себе самого, що для мене прийшла велика хвиля, цілком очевидно обманю себе і пишу з розмахом, як би цілком не потребував шукати за словами. Се добра річ! Се дійсно відкритє, шептав я від часу до часу; лиш напиши се!

В кінци мої репліки зачинають видавати ся мені підозрілими; вони так сильно відбивали від реплік в перших сценах; окрім того в словах монаха цілком не було ніякої середнові-

чності. Я розкусив оловець, скочив з місця, роздер манускрипт, дру кожний листок, кидаю капелюх на землю і допчу єго. Я пропаший! шепчу, мої панове і панї, я пропаший! Говорю лиш ті слова і все ще стою і допчу мій капелюх.

Кілька кроків від мене стоїть поліцай і обсервує мене; стоїть на серединї улиці і лиш на мене дивить ся. Я підніс капелюх, поклав на голову і приступив до поліцая.

„Можете мені сказати, котра година?“ питаю. Він хвильку отягав ся заки витягнув годинник і тим часом не зводить з мене очей. „Доходить четверта“.

„Акурат!“ кажу, „доходить четверта, цілком добре. Як бачу, ви розумієте свою справу і я за вас не забуду“.

Сказавши се, я відійшов. Поліцай здурів, отворивши уста дивив ся за мною і все ще держав годинник в руці. Я дійшов вже до рога улиці і озирнув ся: він все ще стояв в тій самій поставі і дивив ся за мною.

Ха, ха, так треба поступати з тими бестіями! З вишуканою безвстидністю. Се імпонує бестіям, того вони боять ся... Я був з себе дуже вдоволений і зачав сьпівати собі якусь пісонку. З всіма нервами напруженими від зворушення, не чуючи найменшого болю, іду легкий як перо через цілу площу і сідаю на лавці під церквою Спасителя.

Се-ж все одно, чи відішлю тих десять корон чи нї. Коли я їх одержав, то вони були мої, а там, з відки вони прийши, певно не було біди. А прийняти треба було, бо мені їх виразно прислано; не мало би сенсу лишати їх експресови. Тим менше випадало відсилати

гроші кому иньшому як тому, від котрого дістав їх. З тим отже не було вже що робити.

Я старався розірвати мисли тим, що коло мене діяло ся, але дарма; гадки все вертали до десятки. В кінці стискаю п'ястуки і впадаю в гнів. Я би її обидив, відсилаючи гроші; на що отже се робити? Трясу головою і кажу: Ні, гарно дякую! Тепер бачу, до чого се вело — стою знов на улиці. Навіть хоч мав всі причини за собою, я не задержав моєї доброї, теплої квартири; я був гордий, схопився за першим словом, заплатив десять корон в право і в ліво і пішов своєю дорогою.... Я судив себе строго за се, що покинув своє мешканє і знов загнав себе в таке безвихідне положенє.

Впрочім най жовтий як віск чорт все те побере; Яж не просив о гроші, навіть майже не мав їх в руці, але сейчас дав дальше, заплатив цілком чужим людям, котрих в житю більше не побачу. Очевидно, такий чоловік з мене, коли треба плачу все, до послідного сотика. О скільки знаю Іляялі і вона не жалувала, що мені післала гроші; чогож мучу ся тою справою? Се-ж найменша річ, яку вона могла зробити — від часу до часу післати мені десять корон. До того ще бідна дівчина любила мене... Тою гадкою я сам перед собою чванив ся. Без сумніву, вона любила мене, бідна дівчина!...

Була пята. По довгім нервознім зворушенню я знов підупав і наново почув пустий шум в голові. Дивлю ся просто перед себе, з неподвижно відчиненими очима в сторону аптики. Голод розшалів ся і я страшно терпів. Коли

ще так дивлюся в простір, пізнаю перекупку з печивом.

Я задрожав, виправився і міркую: Так, цілком так, се та сама жінка, за тою самою лавкою, на тім самім місці. Я пару разів свиснув, стрілив пальцями, встав і перейшов на другу сторону. Лиш не робити дурниць! Що маю до чорта журити ся тим, чи се були грішні гроші, чи добрий, норвегський крамарський гріш з конгбергського срібла! Я не хотів бути сьмішний, з пересадної амбіції можна умерти...

... Іду в той бік, дивлюся на жінку і стаю перед нею. Усьміхаюсь, киваю головою як до знаомої і так укладаю мої слова, як би се само собою розуміло ся, що я ще раз мав прийти. „Добрий день!“ кажу. „Певно мене не пізнаєте?“

„Ні“, відповідає поволи і придивляє ся мені.

Я ще більше усьміхаю ся, як би се з її сторони був знаменитий жарт, що мене не пізнає і кажу: „Не пригадуєте собі, що я вам колись дав кілька корон? Тоді я не сказав нічого, о скільки собі пригадую; я звичайно сего не роблю. Коли має ся до діла з чесними людьми, то се злишня річ умовляти ся, і що так скажу о кожду дурницю робити контракти. Ха, ха! се я той, що вам дав тоді так багато грошей!“

„Дійсно, то ви були! Тепер пізнаю вас“.

Я хотів не допустити до того, щоби дякувала за гроші і тому кажу скоро, вишукуючи очима відразу деякі артикули на столі: „Тепер приходжу забрати пампухи“.

Сего вона не розуміє

„Пампухи“, повторяю. „тепер їх возьму собі!“ Кажу і сьмію ся голосно, як би їй від-

разу повинно бути ясно, що хочу їх взяти. При тім беру одну булку і просто в зуби.

Перекупка побачивши се, встає і робить рух, як би хотіла свій товар ратувати; дає мені до пізнання, що не ждала мого повороту аби її обрабувати.

Ні? Дійсно ні? Вона дійсно чудна жінка! Чи їй коли се трафило ся в житю, щоби хтось дав їй сховати купу корон, і не зажадав звороту? Ні — отже бачите! Чи вона думає, що се був крадений гріш? Ну, отже в се вона не вірить; се було добре, справді добре! Се з її сторони дуже гарно, коли вільно мені так сказати, що вона має мене за чесного чоловіка. Ха, ха! Вона справді чудна!

Чому-ж я їй дав гроші? Баба зачала казати ся і кричала голосно.

Я їй вияснив, чому дав гроші, вияснив спокійно і виразно: Се моя привичка так поступати, бо я всіх людей маю за добрих. Завсїгди, коли мені хто давав контракт, поквітованє, я казав „ні“, дякую. Бігме, так я робив!

Але жінка все ще не розуміла того.

Я взяв ся на иньший спосіб, говорив остро і випросив собі всякі нісенітницї. Чи їй ніколи не трафило ся таке, що хтось в той спосіб заплатив з гори? питаю. Очевидно маю на гадці грошевитих людей, приміром деяких з конзулів. Ніколи? Ну, щож, я їй на се не пораджу, що для неї така форма товариска цілком нова. За границею се добрий тон і загальний звичай. Вона може ніколи не була за границею? Ні? Отже бачите! То я о тій річи навіть не можу говорити з вами... Кажучи се хапаю за кілька пампухів.

Вона гнівню воркотіла, ані руш не хотіла дати мені щось з того, що мала на столі, навіть видерла мені з руки кусень пампуха і поклала назад на своє місце. Я розсердився, ударив о стіл і загрозив поліцією. Хочу ласкаво обійти ся з нею, кажу; коли би я хотів взяти все, що моє, я би зруйнував цілу її буду, таку страшну масу грошей дав їй тоді. Але я так багато не возьму, хочу мати лиш половину вартости. До того ще вже більше не верну. Най мене Господь від того сохраниць, коли вона така...

Нарешті дала мені кілька пампуків по безстыдно високій ціні, пять, шість штук і казала мені забирати ся. Я ще сварив ся з нею, доказував, що обманює мене о корону і своїми кровавими цінами, просто хоче мене виссати. „Знаєте яка кара стоїть за такі лайдацтва? Боже сохрани вас, за се можете дістати ся на ціле житє до вязницї!“ Вона докинула мені ще одну булку і скрегочучи зубами казала мені пропадати.

На се я відійшов.

„Ігі, такої непоправної баби ще ніхто не бачив! Ходжу по торговци, їм пампухи і цілий час говорю голосно о бабі і її безстыдності, повторяю що ми собі обоє наговорили, маю переконанє, що я о много висший від неї. В очах всіх людей їм пампухи і говорю голосно сам до себе.

Пампухи пропадали один за другим; я був ґрунтовно виголоднів. Великий Боже, що він не хотів уступити! Мало що, а я був би зїв послїдну булку, котру рішив задержати для того малого, що грав ся паперчиками. Я не міг забути виразу его лица, коли зірвав

ся був і заляв. Коли той старий плюнув на него, він глянув на моє вікно, щоби бачити, чи і я не сьмію ся. Коби лиш его в загалі звайти! Напружаю всі свої сили, щоби як найскорше зайти на Вогнмандсгаде, минаю се місце, де подер драму і де лежала ще маса паперу, обходжу поліцая, котрого так здивував моїм поступованєм, і нарешті стаю при сходах, де сидів хлопчина.

Его не було тут. Улиця була майже пуста. Зачинало смеркати ся а я не міг хлопця нігде знайти; пішов певно до хати. Я поклав булку обережно на кант коло дверей, запустив сильно і утік. „Він вже знайде її! коли вийде, знайде її!“ Мої очі зайшли слезами з утіхи на гадку, що малий знайде булку.

Вернувши назад на давнє місце, я вже не чув голоду. Але солодкі пампухи зачали мене млоїти. В голові шаліли найдикші гадки. Ану, коли би я перетяв линву котрого корабля? А коли би я нагло крикнув „горить“? Іду дальше здовж берега і знаходжу скриню; сідаю на ній, закладаю руки і чую, що в моїй голові що раз більше замішанє. Не рухаю ся і в загалі не роблю нічого, щоби удержати ся прямо.

Дивлю ся на Сорéгого, корабель з російскою флягою. Звертаю ся до чоловіка що стояв на помості і читаю без ціли і не вижидаючи відповіді: „Відїздите нині вечером, капітане? „Ідемо“, відповів. Говорив по шведски. „Гм. не потребуєте случайно ще одного чоловіка?“ Мені було все одно, чи одержу відмовну відповідь, чи ні; его відповідь була для мене цілком байдужна. Стою, жду і дивлю ся на него.

„Ні. Се мусів би бути хлопець“.

„Хлопець! Я стрепенув ся, стягаю неспостережено окуляри і ховаю до кишені; відтак вступаю на місток і виходжу на поміст. „Я ще не їздив“, кажу „але потрафлю зробити все, що скажете. Куди їдете?“

Їдемо з баястом до Леді, з відтам возьмемо уголь до Кадиксу“.

„Добре!“ кажу і напихаю ся чоловікови. „Мені все одно куди їхати. Свою роботу зроблю“. Він стояв хвилю, дивив ся на мене і міркував. „Ти ще не їздив?“ питає.

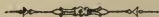
„Ні“. Але як вам кажу, дайте мені роботу, а я її зроблю. Я привик до всего“. Він ще думав. Тепер вже добре набило ся мені в голову, що мушу поїхати і я бояв ся, щоби мене не прогнали назад на берег. „Отже що думаєте капітане?“ питаю. „Я дійсно потрафлю все зробити. Що кажу! Я був би нужденна креатура, коли би не зробив більше, як мені сказано. Коли треба буде, можу переняти дві сторожи одну по другій. Се мені добре робить, і я вже потрафлю видержати.“

„Добре, спробуємо. Коли не піде, розлучимо ся в Англії“.

„Очевидно“, кажу урадований. І ще раз повторяю, що можемо в Англії розлучити ся, коли не піде...

Відтак дав мені роботу.

В фіорді підношу ся, я був мокрий з горячки і втоми, дивлю ся в сторону землі і на сей раз кажу містови, кажу Християнії бувай здорова, де вікна в кожній хаті так ясно сьвітять.

UNIVERSITY OF ILLINOIS-URBANA

839.83 H18SU

C001

Holod : roman

3 0112 092437257